

Referanser:

KR 56/05 Kirkelig kulturmelding – Kunsten å være kirke med vedlegg KR 56.1/05
(sammendrag av hørings svar «Kunsten å være kirke» 2005)

KM 07/05 Kunsten å være kirke – Den norske kirkes kulturmelding

KR 15/06 Kunsten å være kirke. Regionale sentre

KR 57/06 Kunsten å være kirke. Regionale sentre

KR 61/13 Styrking av kirkens kunst- og kulturarbeid

Arkivsak: 17/05164-1

Saksdokumenter:

KR_39_1_17_Vedtak_KM_07_05.docx

Rapport og veivalg for Den norske kirkes kultursatsing

Sammendrag

I sak KR 61/13 *Styrking av kirkens kunst- og kulturarbeid* vedtok Kirkerådet at kultur skulle opp som sak på Kirkemøte innen en fem-års periode, i 2018. Saken skulle ha følgende elementer:

- Rapport om utvikling på feltet siden 2005
- Analyse av dagens situasjon
- Videre veivalg for kunst og kultur i Den norske kirke

Saksdokumentet følger denne disposisjonen.

Kapittel 1 Rapport om utvikling på feltet siden 2005

Her redegjøres det for prosessen Den norske kirke har hatt i kultursaken frem til og etter vedtak om etablering av kirkelige kunst- og kultursentre i 2005. Kirkerådet lyktes ikke i å etablere kirkelige sentre, men fikk midler til kulturrådgiverstillinger i stedet.

Kirkemøtet understreket i 2005 at Den norske kirke skulle være en offensiv aktør i det allmenne kulturliv. Derfor omtales sentrale kulturpolitiske dokumenter og forskning på kulturfeltet, men også fordi kirkens kultursatsing påvirkes av politiske endringer, jf. regionreformen med mulig regionalisering av kulturpolitikken.

Kapittel 2 Analyse av dagens situasjon

Det er flere syn i og utenfor kirken på hva et kirkehus kan brukes til. Dette belyses da det er en naturlig samtale å ha om det å være kirke i dag. Kirkemøtet i 2005 oppfordret menighetene til å ta et bredt spekter av kunstuttrykk i bruk. Det skjer i stor grad, men det er kirkemusikk, konserter og andre kulturarrangement som er fundamentet i kirken som kulturaktør. Her peker tallene oppover mens kirkestatistikken viser negativ trend for korvirksomhet. Dette er underlig, da man vet at tall innenfor korfeltet er sterkt oppadgående. I nyere forskningen om kulturarenaer og kulturaktivitet, dokumenteres det at kirken bruker flere profesjonelle kunstnere enn før.

Kirkens kultursatsing både har og trenger frivillige. Forskning viser at kirken ligger på nivå med idretten når det spørres etter om man har flere/færre frivillige aktører som bruker arenaen. Kirken begynte å føre statistikk på dette området i 2014. Det er for tidlig å si noe om en trend her, men kulturfeltet viser en svært positiv og gledelig oppgang fra 2014 til 2016.

Utdanningsinstitusjonene har vist interesse for kunst- og kultur feltet både i studie- og forskningsprogrammer de senere årene. Akademia, særlig de kirkelige utdanningsinstitusjonene, blir derfor en viktig dialogpart om kirke, kunst og kultur.

Kapittel 3 Videre veivalg for kunst og kultur i Den norske kirke

I saksforberedelsene til dette dokumentet har Kirkerådet konsultert det kirkelige miljøet på feltet for å få innspill til mulige veivalg for kirkens kultursatsing. Forslag til vedtak har tatt utgangspunkt i innkomne forslag og dokumentasjonen på kapittel 1 og 2. Det fremmes forslag om tilskudd til å stimulere opprettelse av ulike kompetansenettverk knyttet opp mot bispedømmene. Det kan gi en god synergieffekt mellom de ulike aktørene innenfor et fagfelt og styrke kulturlivet regionalt og lokalt.

Forslag til vedtak

Kirkerådet anbefaler Kirkemøtet å fatte følgende vedtak:

- 1. Kunsten å være kirke*
Kirkemøtet gleder seg over arbeidet som har skjedd på kulturfeltet i Den norske kirke siden 2005. Utredningen *Kunsten å være kirke – om kirke, kunst og kultur* og betydningen av dens høringsmaterieell, er en ressurs i det videre arbeidet med kirke, kunst og kultur på alle plan i Den norske kirke.
- 2. Kirkemøtet mener at kirken bør ha et kontinuerlig faglig arbeid innen kunst og teologi slik at kompetanse på feltet blir ivaretatt og videreutviklet. Kirkemøtet oppfordrer alle nivå i Den norske kirke til å legge til rette for møtepunkt hvor teologi, kunst og kultur kan tematiseres.*
- 3. Integrering av kultur i eksisterende planverk*
Kirkemøtet anbefaler alle landets menigheter til å integrere sitt kulturarbeid i det eksisterende planverk for menigheten, særlig i tilknytning til *Plan for kirkemusikk*.
- 4. Koordinering av kultur i samisk kirkeliv*
Kirkemøtet oppfordrer Kirkerådet og Samisk kirkeråd sammen med Nidaros, Sør-Hålogaland og Nord-Hålogaland bispedømmeråd til å styrke og å koordinere satsingen på kirkelig kultur innenfor samisk kirkeliv.
- 5. Bygging av nye kirker*
Kirkemøtet vil fremheve betydningen av å utarbeide planer for utsmykning, inventar og utstyr samt plass til orgel fra starten av når det skal bygges ny kirke. Arkitekt, kunstner og orgelbygger bør samarbeide tidlig om et helhetlig uttrykk for kirkebygget. Akustikk og lyssetting må integreres i prosjekteringen.
- 6. Styrking av kirkemusikken i gudstjeneste- og kulturliv*
Kirkemøtet oppfordrer menighetene til å styrke kirkemusikkens posisjon i kirkens gudstjeneste- og kulturliv gjennom økte stillingsprosenter for å gi kirkemusikerne

mulighet til å utøve fri kunstnerisk virksomhet, drive korarbeid og til å samarbeide med det lokale kulturliv.

7. *Kor- og barne-/ungdomsorganisasjoner*

Kirkemøtet ber Kirkerådet ta initiativ til styrket samarbeid og koordinering av kompetanseutvikling med andre kor- og barne-/ungdomsorganisasjoner for å fremme og utvikle Den norske kirkes korarbeid i årene fremover.

8. *Kompetansenettverk for kultur i Den norske kirke*

Kirkemøtet oppfordrer bispedømmene til å etablere og å utvikle ulike kompetansenettverk i bispedømmene innen kunst og kultur. Hovedoppgaven for nettverkene bør være å styrke, koordinere og videreformidle kompetansen i eksisterende miljøer og å nyttiggjøre seg kompetansetiltak og nettverksbygging hos samarbeidsparter slik at Den norske kirke styrkes som en attraktiv og profesjonell aktør innen norsk kulturliv. Kulturrådgiverne er en viktig ressurs i denne nettverksbyggingen.

9. *Kirken og kulturpolitikken*

Kirkemøtet ber Kirkerådet om å påse at Den norske kirke, som aktør på kulturfeltet, blir ivaretatt på alle nivåer i kulturpolitiske prosesser og virkemiddelbruk.

10. *Utdanningsentre/institusjoner*

Kirkemøtet oppfordrer utdanningsinstitusjonene til å legge inn kulturkompetanse i sine utdanningsprogram for de kirkelige utdanningsgruppene både i grunn- og etterutdanningstilbudet. Kirkerådet bes følge opp dette arbeidet i kompetansekrav til de vigslede stillingene.

11. *Pilegrimsarbeid*

Kirkemøtet oppfordrer menighetene til å samarbeide med andre menigheter og aktører om pilegrimsarbeid og åpne kirker, særlig langs pilegrimsleder.

Saksorientering

Bakgrunn

Innledning:

Det ligger i menneskets natur å uttrykke seg gjennom kunst og kultur. Sammen med evnen til å bruke språk og evnen til å utvikle og benytte verktøy er tilbøyeligheten til å uttrykke seg symbolsk og gjennom kunst og kultur det som konstituerer det å være menneske.

Religionen og kunsten har også utviklet seg med en gjensidig avhengighet. I møte med livets sterke krefter som naturens skiftninger, livets tilblivelse, døden og kjærligheten har mennesket søkt til kunstens rike symbolspråk for å være tilstede på måter som sprenger det kognitive uttrykksapparat. I møte med det mennesket opplever som det guddommelige og det hellige har vi søkt å skape de sterkeste og de vakreste uttrykksmåter vi rår over. Slik har religionen og menneskets opplevelse av det hellige vært viktige krefter for menneskets rike utvikling av kunst og kultur.

I Det gamle testamentets beskrivelse av utviklingen av tabernakelet, det hellige tempelteltet for vandringen gjennom ørkenlandet, ser vi hvordan nettopp ulike kunstuttrykk blir helt sentrale elementer i menneskets møte med det guddommelige. I byggingen av Salomos tempel leser vi også om vektlegning av å få de beste materialene, bruke de dyktigste

håndverkerne og de som behersket ulike kunstuttrykk. Tempelet skulle uttrykke det vakreste og flotteste mennesket kunne skape.

I Det nye testamentet møtes vi av en ung jentes takkesang og himmelsk englesang. I dette spennet utvikles den kristne kirkes håndtering av kunst og kultur. Det er et inkarnasjonsperspektiv hvor Guds nærhet er helt og fullt tilstede i det ytterst alminnelige hvor lukt av stall og fødsel ledsager Guds ansikt i vår verden. Og samtidig det himmelske lys og myriader av englers tilbedelse. Vi trenger ikke det perfekte eller det som er ytterst annerledes for å være i Guds nærhet. Og samtidig er nettopp møte med det guddommelige den ultimate utfordring til å skape skjønnhet og det vakreste vi kan tenke oss.

Historikere har ofte pekt på det mangetydige og motsetningsforholdet som har preget kirkens forhold til kunst og kultur. Det har vært perioder med bildestormer og en ytterst kritisk holdning til den bildende delen av kunsten. Det har vært perioder med sterke fronter om hvilke musikkinstrumenter og hvilke kulturtradisjoner som tjener Gud og hva som tjener djevelen. Teateret har vært omfavnet – og fordømt. Likevel har kirken gjennom historien vært en enorm drivkraft i å forme kunstnerisk og kulturell rikdom som omfatter en rekke av de rikeste kunstuttrykk som verden kjenner.

Som luthersk kirke er vi kjent som Ordets kirke. Reformasjonen ryddet utsmykning og kunst ut av kirkene. Samtidig beholdt man i de lutherske kirkene mer av denne rikdommen enn i andre reformerte kirker. Alt for mange kunstnere og kunstuttrykk har kjent seg fordømt og utestengt av kirken. Gjennom forrige århundre pågikk en rekke viktige debatter om kunstens og kulturens rolle i kirken. Med Luther og reformasjonen ble det et gjennombrudd for menighetssang på morsmålet. Luther selv både oversatte og skrev salmer.

«Kunsten å være kirke» var en banebrytende utredning som oppsummerte og videreførte denne diskusjonen og evnet å skape en plattform og et språk for kunst og kultur i kirken. Mye av denne gode utviklingen var kjempet fram i årtier av enkeltpersoner, engasjerte kunstnere, instanser som Kirkelig kulturverksted og Kirkeakademiene – og mange andre. Endelig ble det utviklet en offentlig forståelse av kunsten og kulturen som et nødvendig og en integrert del av Den norske kirke. På denne bakgrunn fikk en rekke kultur- og kunstaktører ny frimodighet. Gjennom kulturrådgiverne fikk kirken regionalt og nasjonalt en ny kompetanse som talte kunstens og kulturens sak inn i kirkelig ledelse – både som teori og praksis.

Kunsten og kulturen forstås ikke bare som hjelpemidler for Ordets forkynnelse. Kunsten og kulturen er genuine uttrykksformer for liv og tro og representerer et språk kirken må kunne. Rett og slett fordi kunsten og kulturen er en del av det å være kirke. Bildende, arkitekturen, det musiske og det grensesprengende poetiske språket leter og lengter etter det guddommelige og det sant menneskelige. Kunsten hjelper oss å favne det ordløse og å leve med det uhåndterlige.

Det har gått tolv år siden utredningen og kirkemøtebehandlingen. Det er på tide å tenke kritisk rundt disse ti årene – både om hva som har skjedd i kirken og i samfunnet for øvrig. Mange vil si at vi er kommet stadig lengre i erkjennelse, vektlegging og tilrettelegging av kunst og kultur i kirken. Andre vil mene at dette går for sakte eller endog at det går feil vei på en rekke områder. Denne saken ønsker å hjelpe kirkens ledende organer til gjennomtenkning av kunsten og kulturens rolle i kirke og samfunn og hva som nå kan gjøres for å finne gode veier videre. Kunsten og kulturen er en vesentlig del av det som gjør den norske kirke til å «forbli Norges folkekirke», Grunnloven § 16.

Denne saken følger opp en statusrapport om kunsten å være kirke som ble behandlet av Kirkerådet i 2013. I Kirkerådets vedtak KR 61/13 ble det vedtatt at kultur skulle opp som sak på Kirkemøtet innen en femårs-periode. Følgende innhold ble bestilt for saksdokumentet:

1. Rapport om utviklingen på feltet siden 2005
2. Analyse av dagens situasjon
3. Videre veivalg for kunst og kultur i Den norske kirke

Saksdokumentet følger denne disposisjonen.

KAPITTEL 1: RAPPORT OM UTVIKLINGEN AV KULTURFELTET PÅ 2000-TALLET

Dette kapittelet er en oppsummering av hva som har skjedd på kulturfeltet på 2000-tallet, i kirken og i det allmenne kulturlivet. Oversikten er ikke uttømmende, men peker på noen trekk ved utviklingen som kulturfeltet har vært gjennom og står overfor i dag. Disse strukturene og premissene har påvirket oppfølging av KM 07/05: *Kunsten å være kirke – Den norske kirkes kulturmelding*¹.

For oppfølgingen av saksbehandlingen under og etter Kirkemøtet i 2018, er det viktig å være oppmerksom på at det for tiden pågår arbeid i regjeringen med en ny kulturmelding. Dato for ferdigstilling av meldingen er ikke satt.

Viktige milepæler, premisser og strukturer for og i kirken behandles først; dernest redegjøres det for det samme for det allmenne kulturliv.

1.1. Kirkens kulturmelding og tildeling av midler til å styrke kirkens kunst – og kulturarbeid

KM 07/05 Kunsten å være kirke – Kulturmelding for Den norske kirke

Gjennom kulturell utfoldelse kan mennesket skape en vev av mening som gir livet innhold og verner mot eksistensiell tomhet. Gjennom kulturell aktivitet synliggjøres og bekreftes menneskets verdighet.

I 2003 fikk Kirkeakademiene i oppdrag å utarbeide Den norske kirkes kulturmelding. Da meldingen var ferdig utredet og overlevert Kirkerådet 8. mars 2005, ble meldingen sendt til alle landets menigheter for å gi inspirasjon og oppfølging lokalt. Kirkerådet gjennomførte en begrenset høring samme vår. I overkant av 60 % av høringsinstansene besvarte dokumentet.

Høsten 2005 var kirkens kulturmelding Kirkemøtesak. Her ble blant annet følgende vedtatt:

- Opprette regionale kirkelige kultursentre
- Det er behov for en nasjonal koordinerende samordningsinstans for sentrene

På bakgrunn av Kirkemøtevedtaket sendte Kirkerådet 3. desember samme år ut et brev til alle bispedømmer hvor de ba om tilbakemelding på aktuelle kandidater og spesialområder for etablering av regionale sentre med kunstfaglig spisskompetanse og ressursnettverk. Samtidig ble det nedsatt en arbeidsgruppe med representanter fra Kirkerådet, Oslo bispedømme, Kirkelig kulturverksted og Norske kirkeakademier. Deres oppgave var å arbeide for å få etablert disse sentrene.

Oppfølging av Kirkemøtevedtaket for kirkens kulturmelding var oppe til behandling i Kirkerådet to ganger i 2006. I KR 15/06 vedtak 2 konstaterte man at et første steg i oppbyggingsprosessen med regionale kirkelige kunst- og kultursentre allerede var tatt ved at et kirkemusikalsk senter i Bodø var opprettet. Utover dette ble det vedtatt at:

- Opprettelse av regionale kirkelige kunst- og kultursentre forutsetter statlig finansiering (vedtak 2)
- Gi førsteprioritet til opprettelse av regionale sentre (vedtak 2)
- Gi administrativ støtte til ett av de regionale sentrene for å koordinere arbeidet; enten i Trondheim eller i Oslo da begge hadde meldt sin interesse for å påta seg en

¹ Vedtaket for KM 07/05 *Kunsten å være kirke – Den norske kirkes kulturmelding* er gjengitt bakerst i dette dokumentet. Når det refereres til kulturmeldingen senere i saksutredningen, blir denne omtalt som *Kirkens kulturmelding*. Selve utredningen, boken «Kunsten å være kirke – om kirke, kunst og kultur», vil bli omtalt som *Kunsten å være kirke*.

slik oppgave. Kirkerådet ba om utredning av hvem som skulle tildeles den koordinerende rollen (vedtak 5)

Økonomiske konsekvenser: Startkapital pr. regionalt senter var stipulert til 3 mill. kroner. Totalsum for alle seks regionale sentrene ville utgjøre 18 mill. kroner.

I KR 57/06 ble utredningen av hvem som skulle tildeles den koordinerende rollen lagt frem for Kirkerådet. Rådet vedtok at det skulle opprettes et regionalt senter i Oslo fra 2007 av og anmodet Oslo bispedømmeråd om å ta ansvar for at dette skjedde. Dersom senteret ble opprettet, skulle det ha en koordinerende funksjon (vedtak 2 og 3).

Økonomiske forutsetninger og konsekvenser: De økonomiske forutsetningene for dette var at Kirkerådet ville stille med kr. 375.000,- fra OVF til regionalt senter i Oslo innenfor en total budsjetttramme på 1,5 mill. kroner (vedtak 2). Videre at Kirkerådet ville stille med kr. 750.000,- fra OVF i 2007 til den koordinerende instansen innenfor en total budsjetttramme på 1,5 mill. kroner (vedtak 3), som da skulle prioriteres som et pilotprosjekt i perioden 2007-2009.

Kirkerådet hadde i 2006, 2007 og 2008 møter med Stortingets familie- og kulturkomité for å fremme saken. På disse møtene var også Kirkens Arbeidsgiverorganisasjon for kirkelige virksomheter (KA) med. Formålet med møtene var å få forståelse for at kirken trengte midler til å styrke sitt kulturarbeid gjennom seks regionale kirkelige kunst- og kultursentre.

Den 5. januar 2007 ble det sendt brev til Kultur- og kirke departementet med finansieringsplan og skisse for oppbygging av kirkens kulturarbeid regionalt og sentralt med opptrappingsplan for 2007, 2008 og 2009. Det skulle være normal drift for sentrene fra og med 2010. Oppbyggingen skulle skje på følgende måte:

- 2007: etablere KULT i Oslo som et pilotprosjekt (budsjett kr. 3.725.000,-)
- 2008: utvide med sentre i to bispedømmer (budsjett kr. 14.400.000,-)
- 2009: etablere ytterligere tre kirkelige regionale sentre (totalt seks sentre. Budsjett kr. 14.400.000,-)
- 2010: full drift (normalår) for seks regionale sentre og drift av et nasjonalt nettverkssenter (budsjett 16,5 mill. kroner).

Økonomiske forutsetninger og konsekvenser: I brevet til departementet stipulerte man nå med et minimumsbeløp pr. senter til 2,5 mill. kroner i full drift fra og med 2010. Det ble også stipulert et tillegg på 1,5 mill. kroner til senteret i Oslo for nasjonal, koordinerende funksjon av alle seks sentrene fra og med 2010.

Drift av sentrene forutsattes finansiert ved at 50 % midlene ble stilt til disposisjon av sentrale instanser og 50 % av regionale/lokale instanser. I oppstartfasen budsjetterte man med at Kirkerådet og OVF gikk inn med midler fra sentralt hold sammen med Kultur- og kirke departementet (2007-2009), men på lengre sikt skulle de sentrale midlene komme fullt og helt fra departementet. Bispedømmene skulle ta ansvar for de regionale/lokale midlene både i oppstart- og driftsfasen ved å inngå avtaler om medfinansiering med fylkeskommuner, kommuner, fellesråd og andre aktører i regionen.

Stiftelsen KULT – senter for kunst, kultur og kirke i Oslo ble etablert våren 2008 som et pilotprosjekt med prosjektmidler fra blant annet OVF over tre år. Stiftelsen er i dag i drift med følgende ressurser: daglig leder, kunstfaglig konsulent og kulturrådgiver i Oslo bispedømme.

Kulturrådgiverstillinger – ikke sentre

Kirkerådet lyktes ikke med å få gjennomslag for planen om regionale kirkelige kunst- og kultursentre overfor daværende kulturminister Trond Giske. Den norske kirke fikk imidlertid 5 mill. kroner over kulturbudsjettet for 2009 til styrking av kirkens kulturarbeid for å opprette kulturrådgiverstillinger på nasjonalt og regionalt nivå. I den tildelte summen var det iberegnet midler til å arrangere kompetansehevede tiltak for kulturrådgiverne

nasjonalt og regionalt. I denne situasjonen mente Kirkerådet at det ville være strategisk klokt å satse på hele stillinger fremfor halve. Begrunnelse for dette var at hele stillinger ville være mer attraktive for søkerne enn halve stillinger. Man var da innforstått med at noen bispedømmer ville bli stående uten mulighet for å kunne tilsette kulturrådgiver i 2009.

Alle kulturrådgiverstillingene var besatt fra og med februar 2011

Det var svært positivt at kjønnsfordelingen i rådgivergruppen ble godt balansert ved oppstart (6 kvinner og 6 menn). Fordelingen har holdt seg selv om noen kulturrådgivere har sluttet og nye tiltrådt (5 kvinner og 7 menn). Fordeling av fagkompetanse har vært bred, men med vekt på musikkfaglig bakgrunn av en eller annen art. Det samme gjelder fartstid i arbeidslivet, fra en håndfull år i arbeidslivet til pensjonstilværelse i sikte innen ca. en fem års tid.

Tildelingen av midlene var fra starten av øremerket og tildelt via Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet (FAD) fra Kulturdepartementet 2009-2010. Kirkerådet hadde i denne perioden et overordnet faglig og økonomisk ansvar (inkl. felles årsrapportering) til Kulturdepartementet via FAD. Fra og med 2011 ble de øremerkede stillingsressursene flyttet fra Kulturdepartementet til FAD. De har fra da av inngått i rammebevilgningen til Kirkerådet og bispedømmene.

Når kulturrådgivere har sluttet, har stillingene blitt lyst ut på ny i mer eller mindre samme stillingsprosent, og/eller de har blitt stående ubesatt en stund. Noen stillinger fikk underveis andre saker å løse som f.eks. kommunikasjonsfaglige oppgaver. Ved de siste tilsetningene har kulturrådgiverstilling blitt lyst ut som kombinasjonsstilling kultur/kommunikasjon. Dvs stillingene svekkes som hele stillinger knyttet til kulturrådgiverrollen.

I tildelingsbrevet for kulturrådgiverstillinger over kulturbudsjettet for 2009 fulgte det noen premisser for bruken av midlene. De skulle ikke være en ny produksjons- eller tilskuddsordning, men tilføre kirken kompetanse og kapasitet til å gjøre bruk av eksisterende ordninger for kulturfeltet. Videre ble det presisert i tildelingsbrevet at «Stillingene må ikke benyttes slik at de representerer et tilskudd til produksjonsmiljøer, kulturarrangementer o.l.». Kirkerådet var i denne perioden pålagt fra departementet å ha «et overordnet ansvar for å påse at de forutsetninger som gjelder for stillingenes arbeids- og ansvarsområde, blir fulgt.»

Departementet fremhevet at en sentral arbeidsoppgave for kulturrådgiverstillingene var å utvikle høy kompetanse i lokalmenighetene innen prosjektutvikling og søknadsskriving til kirkelige kunst- og kulturproduksjoner. Slik kunne Den norske kirke gjøre bruk av midlene som blant annet Norsk kulturråd har ansvar for å tildele. Følgende arbeidsoppgaver for kulturrådgiverstillingene ble presisert i tildelingsbrevet av 27. mars 2009:

- Inspirere til økt kulturvirksomhet i et samspill mellom ulike kulturaktører fra det brede kulturliv
- Koordinere aktivitetene
- Bygge den kirkelige kulturkompetansen
- Koordinere og videreformidle kompetanse fra de ulike kulturfestivaler slik at kulturlivet får blomstre i lokalmenighetene, og Den norske kirke fremstår som en attraktiv og profesjonell aktør innen norsk kulturliv

Ny stilling på bispedømmekontoret – strategi for kulturrådgiverstillingen overfor kirke og offentlig sektor
Da kulturrådgiveren ved Agder og Telemark bispedømmekontor tiltrådte i sin stilling la administrasjonen vekt på å synliggjøre stillingen både ovenfor kirken og offentlig sektor. Brev fra biskop og stiftsdirektør om stillingen, kulturmeldingen og kulturrådgiverens kompetanse ble sendt til alle menigheter, fylkesmenn, fylkeskultursjefer, kommuner, ordførere og kultursjefer hvor man sa at kulturrådgiver gjerne kunne komme på besøk for å knytte kontakt og med tanke på samarbeid. Enten invitasjonen kom fra menighet eller kommune, ble møtene med kulturrådgiver lagt opp med ett fellesmøte for menigheten og kommunen hvor kirkeverge, prest, kantor og eventuelle andre ansatte deltok fra kirkens side. Denne strategien resulterte i samarbeid om:

- Kulturplan i menighet i samarbeid med kommunen
- Den kulturelle skolesekken
- Den kulturelle spaserstokken
- Søknader om tilskudd og hjelp til søknadsskriving
- Samarbeid om kultur innad i menighetene
- Samarbeid om kultur mellom menighet og kommune
- At biskop, stiftsdirektør og kulturrådgiver inviteres til kurs og konferanser i regi av kommune og fylke.

Ved store jubileer som Stemmerettsjubileet og Grunnlovsjubileet har biskop og stiftsdirektør sendt brev til alle menigheter og til offentlig sektor om jubileet og kirkens medvirkning. Danning av felles komiteer ble her løftet frem som et ønske. Kulturrådgiveren skulle være kontaktperson og man tilbød å komme på besøk for samtale. Resultatet av dette har blant annet vært at fellesråd i flere kommuner har vært representert i kommunale komiteer.

Tekst fra kulturrådgiver ved Agder og Telemark bispedømmekontor

Med kulturrådgiverne kom en ny yrkesgruppe inn i kirken, og de ble godt mottatt både i og utenfor kirken. Kulturrådgiverne har arbeidet i spennet mellom å være utøvende kunstnere til offensive tilretteleggende kulturbyråkrater. De har bygd ulike faglige nettverk regionalt og vært kompetanseutviklere med ansvar for kurs og seminarer. De har bidratt til gode kunst- og kulturprosjekter og gitt veiledning ved søknadsskriving. Kulturrådgivere skal ha et sterkt menighetsfokus og hjelpe menighetene med å utvikle tiltak og til å ta kontakt med utøvende kunstnere. Noen rådgivere har et kunstnerfokus, og da primært for å hjelpe kunstneren til å få til en produksjon i en menighet slik at menighetens bidrag da i all hovedsak blir å være en arena/utleieaktør for kunstnerens prosjekt.

Spisskompetanse

Bispedømmene fikk tildelt stillinger etter søknad. I søknaden skulle de begrunne sitt valg av spisskompetanse som de ville ta ansvar for. Ved oppstart fordelte spisskompetanse seg slik:

<i>Bispedømme</i>	<i>Valg av spisskompetanseområde</i>
Oslo	Scenekunst. Dialog med bruk av estetiske uttrykksformer
Borg	Den kulturelle spaserstokken og salmer
Hamar	Har ikke valgt spisskompetanseområde
Tunsberg	Billedkunst og et bredt folkelig musikkengasjement
Agder og Telemark	Ungdom og integrering
Stavanger	Korvirksomhet
Bjørgvin	Ordet og Kultur på vegen (turnéarbeid og sirkulasjon av gode kulturprosjekt)
Møre	Dramaturgiske uttrykk (Den kulturelle skolesekken)
Nidaros	Kirkemusikk og festival
Sør-Hålogaland	Kirkemusikk
Nord-Hålogaland	Kvenske og samiske kulturuttrykk

Strategi for utvikling av spisskompetanse i Møre bispedømme

Møre bispedømme valgte dramaturgiske uttrykk og *Den kulturelle skolesekken* (DKS) som sitt spisskompetanseområde. Da kulturrådgiver tiltrådte stillingen var det derfor naturlig for bispedømmekontoret å etablere kontakt med kulturavdelingen i fylket, særskilt ved formidlingsleder for DKS. I disse møtene har det vært fruktbart å ha med seg St. Meld. nr. 8 (2007-2008) *Kulturell skolesekk for framtida* da den påpekte at religiøse institusjoner og trossamfunn måtte regnes med som viktige ressurser i arbeidet. Fylket verdsatte bispedømmets initiativ. Kontakten har resultert i et felles mål for fylke og kirke om minst én kirkelig produksjon innen ordningen hvert år.

I 2010 ble konferansen *Den kulturelle skolesekken – kunstopplevelser i kirken* arrangert i Molde med Kirkerådet, Møre bispedømme, IKO – Kirkelig pedagogisk senter og kulturavdelingen i Møre og Romsdal fylke som arrangører. Konferansen la et viktig grunnlag for bispedømmets arbeid med DKS da den samlet mennesker fra ulike miljøer som hadde et felles mål om å skape gode kunstopplevelser for barn og unge i kirkerommet. Den la grunnlag for et nettverk for bispedømmet.

DKS har vært tema for kurs og fagsamlinger for menighet og ansatte. Siden en tredjedel av midlene til ordningen går direkte til kommune og blir forvaltet lokalt (ofte gjennom kommunale kulturforum) har bispedømmet informert og oppfordret kirkelig ansatte til å engasjere seg i disse møteplassene. Dette har ført til flere lokale produksjoner som:

- *Fortellingen F* i Spjelkavik kirke basert på Håkon Blekens utsmykning. Forestillingen har vært en del av programmet i Ålesund i en årrekke
- *Salme*-produksjonen i 2013 i Aure kommune i forbindelse med kirkens nye salmebok
- *Orgelluffen* og *den forsvunne orgelpipe* som er en scenisk produksjon for barnehagebarn i Kristiansund. Den er produsert av KKK-akademiet
- *I et speil i en gåte* 2015-2016 og 2017 er et prosjekt ved kunstner Ine Harrang for ungdomsskoleelever. Med utgangspunkt i kunstuttrykk (arkitektur, billedkunst, kunsthåndverk og symboler) i kirken inviteres ungdom til sin lokale kirke for å tenke på og ta stilling til eksistensielle spørsmål
- *Vinden er stille* 2012-2013 som er produsert av fylket i samarbeid med KKK-akademiet er en konsert som har turnert i alle kommuner i fylket. Her presenteres kirkemusikk og religiøse folketoner for ungdomsskoleelever i kirkerommet. Totalt 10 000 ungdommer har fått med seg denne konserten.
- *Korfor er det så mørkt her* er en av seks produksjoner i Kirkerådets prosjekt *Forestillinger om nåde* høsten 2017. Produksjonsmiljøet *Happy Monks production* står bak denne forestillingen som pr. i dag ser ut til å få 25 visninger for 1 500 ungdommer/konfirmanter høsten 2017.

Nøkkelen til å få til slike produksjoner har vært at bispedømmet har samarbeidet direkte med kunstnere og kunstneriske produksjonsmiljøer. Erfaringene er at kunstnere og kunstmiljø opplever kirken som en spennende arena og samarbeidspart.

Tekst fra kulturrådgiver ved Møre bispedømmekontor

Planverk, håndbøker, Lovsamling og visjon

Etter Kirkemøtet i 2005 er kultur blitt en integrert del av planverket for Den norske kirke:

- **Plan for kirkemusikk:** kapittel 3 – *Musikalsk arbeid i menigheten*. Korvirksomhet er nevnt eksplisitt i avsnitt 3.3
- **Plan for diakoni:** kapittel 4 – *Diakonale utfordringer i praksis – lokale planer*. Kirkemusikk og kirkekunst er nevnt eksplisitt i avsnitt 4.2
- **Strategiplan for samisk kirkeliv:** kapittel 5 – *Handlingsorientert del*. Språk- og kulturkompetanse er nevnt eksplisitt i avsnitt 5.2 og kirkelig kulturarbeid: kirkemusikk og kirkekunst i avsnitt 5.11
- **Plan for trosopplæring GUD GIR – VI DELER:** kapittel 6 – *Sentrale dimensjoner i en helhetlig trosopplæring*. Musikk og kultur har her et eget avsnitt
- **Plan for samisk trosopplæring** (en parallell plan til GUD GIR – VI DELER). Sang, musikk og kultur er omtalt i punkt 2.2

Det er også utarbeidet håndbøker og visjonsdokument for Den norske kirke hvor kirkens arbeid med kunst og kultur omtales:

- **Gudstjeneste for Den norske kirke (2011).** *Kunstneriske uttrykk i gudstjenesten* og *Sang og andre musikkformer* omtales i kapittel 7, som gir veiledning om ulike sider ved gudstjenesten
- **Lovsamling for Den norske kirke. Lover, forskrifter og andre regler og bestemmelser.** Både i *Regler for liturgisk inventar og utstyr* og i *Regler for bruk*

av kirkene står det: «Kirken kan ta all kunst, alle kunstformer og alle kunstuttrykk i bruk i kirkerommet med dets liturgiske inventar og utstyr, så sant det tjener det kristne budskap og lar kirkerommets særlige egenart komme til utfoldelse.»

- I **Kirkemøtets visjonsdokument for 2015-2018** *Mer himmel på jord* punkt 1. Gudstjenestelivet blomstrer er kultur eksplisitt nevnt i kulepunkt seks: «Kirken ivaretar og fornyer kirkemusikken og gir rom for ulike kunst- og kulturuttrykk». Under punkt 3. Folkekirkens engasjerer seg i samfunnet blir kultur nevnt under kulepunkt fem: «Kirken er en tydelig og konstruktiv aktør i det norske samfunnet i samarbeid med myndigheter, livssynssamfunn, kulturliv og ulike organisasjoner»
- **Håndbok for menighetsråd og kirkelige fellesråd 2015-2019** omtaler kirkens kunst- og kulturarbeid under kapittel 3. *Oppgaver i soknet*. Kirkemusikk omtales i punkt 3.4; kor er inkludert i dette punktet. Under punkt 3.8 *Kulturengasjement i menigheten* omtales kirkens kulturmelding hvor man vedtok at Den norske kirke skulle være en offensiv kulturbærer som tar et bredt spekter av kunstformer og medier i bruk. I tillegg omtales kirkene med deres kunstsamlinger, kirken som kulturarena og oppgavene som kulturrådgiverne ved bispedømmekontorene og i Kirkerådet, har ansvar for. Punkt 3.11 *Kirkebygg og andre eiendommer* handler om kirkebygget med inventar og utstyr foruten kirken som kulturminne. I punkt 3.12 *Bruk av kirken* gjennomgås menighetens bruk og utlån av kirken. Kultur omtales spesifikt i underpunkt f) konserter, utstillinger og andre kirkelige og kulturelle arrangementer som faller inn under formålet med kirken. Avslutningsvis omtales inventar i kirken, åpne kirker og pilegrimsarbeid i egne underpunkt

1.2. Kulturpolitiske dokumenter for kulturfeltet i Norge på 2000-tallet

Før dokumentet analyserer dagens situasjon, er det av betydning å få et overblikk over det kulturpolitiske landskapet og det som har skjedd der på 2000-tallet.

Komité E's innstilling til KM 07/05 innledes med å vise til den positive omtalen og verdien av kirkens gudstjeneste og kirkens brede kulturarbeid lokalt i St. meld. nr. 48 (2002-2003) *Kulturpolitikk fram mot 2014*. Det var regjeringen Bondevik II som 29. august 2003 la frem denne meldingen. Den 3. mai 2017 inviterte Solberg-regjeringen ved kulturminister til en oppstartkonferanse for en ny kulturmelding med den begrunnelse at det har gått lang tid og er skjedd mye på kulturfeltet siden forrige melding. Noe² av det som har skjedd i disse 14 årene, og som vil påvirke Den norske kirkes kulturarbeid, er:

- Regjeringen Stoltenbergs kulturloft i 2005, 2009 og 2013 (kulturloftenes hovedmål: minst 1 % av statsbudsjettet til kulturfeltet)
- En egen kulturlov i 2007
- Meld. St. 48 (2012-2013) Sametingets virksomhet 2012
- NOU 2013:4 Kulturutredning 2014³
- En ny kirkelyd? Grunntoner i den norske kirkemusikken på 2000-tallet⁴
- Kulturarenaer 2016: Kartlegging av kulturaktiviteter og kulturarenaer i norske kommuner⁵
- Regionalisering av kulturpolitikken. Rapport 2016-08 fra PROBA samfunnsanalyse og NIBR for Kommunenes Sentralforbund⁶
- St. meld nr. 25 (2016-2017) Humaniora i Norge⁷
- Kor- og kulturallianser

² Noen flere eksempler på meldinger er: St. meld nr. 22 (2004-2005) *Kultur og næring*, St. meld. nr. 22 (2006-2007) *Veiviseren. For det norske filmloftet*, St. meld. Nr. 21. (2007-2008) *Samspill. Et løft for rytmisk musikk*, St. meld. nr. 32 (2007-2008) *Bak kulissene*, Meld. St. 23 (2011-2012) *Visuell kunst*.

³ Heretter omtalt som *Kulturutredning 2014*.

⁴ Heretter omtalt som *Telemarks-rapporten*.

⁵ Heretter omtalt som *Rokkan-rapporten*.

⁶ Heretter omtalt som *PROBA-rapporten*.

⁷ Heretter omtalt som *Humaniora-meldingen*.

I saksdokumentet for *Kirkens kulturmelding* på Kirkemøtet i 2005, var det et viktig poeng at Den norske kirke skulle være en del av det allmenne kulturliv. Skal kirken være det, må den til enhver tid være oppdatert på det kulturpolitiske feltet med de endringer og den forskning som gjøres på feltet. Av den grunn er det viktig for Den norske kirke å ha kjennskap til innholdet i de dokumentene som er nevnt ovenfor. Disse kulturpolitiske dokumentene, forskningen o.l. blir det her gjort kort rede for punkt for punkt.

St. meld. nr. 48 (2002-2003) Kulturpolitikk fram mot 2014

Meldingen handler om den statlige medvirkningen for kulturlivets utvikling frem mot 2014. Den la ikke opp til omfattende endringer i virkemiddelbruken på kulturfeltet. Et par konkrete spørsmål om virkemiddelbruk ble likevel tatt opp: regelverk- og styringsmessige spørsmål knyttet til Norsk kulturråd og spørsmålet om en egen kulturlov. Kirken med dens særegne kulturarena ble omtalt i meldingen som en viktig kulturbærer. Det ble påpekt at en videreutvikling av kirkens kulturarbeid kunne medvirke til å åpne kirken for et bredere publikum. Her siteres innledningen:

St.meld. nr. 48 Kulturpolitikk fram mot 2014

6.4 Kyrkja som kulturbærer

«Aktivitetane i kyrkja og kyrkjelydane – og i trus- og livssynssamfunn elles – er òg viktige kulturbærarar. Bodskapen i trua og mennesket si leiting etter eit fast ankerfeste utanfor seg sjølv kjem i høg grad til uttrykk gjennom kunsten, både frå skapande og utøvande kunstnarar og gjennom amatørbasert eigenaktivitet over eit bredt felt. Gjennom kunsten vert meningsbærande ritual, fortellingar og metaforar utforma og slipte til.

Musikken har ein særleg funksjon i forkynning og tilbeding. Men kyrkjemusikken er langt utover det religiøse rommet han er skapt for. Det same kan seiast om andre kunststartar. Ulike formar for biletkunst, som målerstykke, skulpturar eller installasjonar, set preget sitt på våre indre bilete. Forkynning gjer levande tekster som generasjonar før oss har forhalde seg til, og som framleis påverkar språk og diktning. Kyrkjebygg har gjennom tusen år i dette landet vore eit synleg uttrykk for det religiøse rommet i tilveret.

I spenningsfeltet mellom profesjonell kunst og friviljug deltaking i livet i kyrkjelyden går det føre seg ei viktig opplæring, til dømes gjennom lokal kor- og konsertverksemd.

Kyrkjerommet vert elles meir og meir teke i bruk til kulturaktivitetar av ulike slag. Ei vidareutvikling av slik bruk vil innebera ei breiare utnytting av dei heilt særnekte kulturhusa som kyrkjebygningane våre utgjer, og det vil kunne medverke til å åpna kyrkja for eit breiare publikum enn dei faste kyrkjegjengarene.» (side 114)

Kulturløftene 2005, 2009 og 2013

Da kulturløftet ble lansert i 2004 hadde man som mål at 1 % av statsbudsjettet skulle gå til kulturformål innen 2014. Målet ble nådd

(<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop-1-s-20132014/id740212/sec1>).

Kulturløftet bestod av disse 15 følgende punktene fra starten av:

1. 1 prosent av statsbudsjettet skal gå til kultur i 2014
2. Innføring av [kulturlov](#)
3. Bedre [levekår](#) for kunstnere
4. [Kulturskole](#) for alle barn som ønsker det
5. Støtte opp om den norske filmsuksessen
6. Satsing på norsk musikk
7. Et løft for dansekunsten
8. Økt satsing på scenekunst og faste grupper
9. Økt satsing på det frivillige arbeidet
10. Utvidet [kulturell skolesekk](#) – kulturkort for ungdom
11. Styrking av det norske språk – økt satsing på norsk litteratur
12. Økt utsmykking av offentlige rom
13. Gode vilkår for [samisk](#) kultur
14. Norge som flerkulturelt land
15. Satsing på lokale [kulturbygg](#) – og utrede ny kulturbåt

Kulturloven

Kulturlivets organisasjoner jobbet lenge for å få en egen kulturlov. Lov om offentlige styresmakters ansvar for kulturvirksomhet (Kulturloven) trådte i kraft fra 1. august 2007 i henhold til Kongelig resolusjon 29. juni 2007 nr. 905.

Lovens formål står i § 1 og lyder: «[...] å fastleggja offentlege styremakters ansvar for å fremja og leggja til rette for eit breitt spekter av kulturverksemd, slik at alle kan få høve til å delta i kulturaktivitetar og oppleva eit mangfald av kulturuttrykk.» I § 4 i Kulturloven om fylkeskommunenes og kommunenes oppgaver står det at de skal sørge for økonomiske, organisatoriske og andre relevante virkemidler og tiltak som fremmer og legger til rette for et bredt spekter av kulturvirksomhet regionalt og lokalt. Loven skal gi kultursektoren tyngde og status som offentlig ansvarsområde, på lik linje med andre lovpålagte oppgaver.

Flere viktige kulturpolitiske prinsipper er nedfelt i Kulturloven; blant annet:

- Prinsippet om en armlengdes avstand mellom politisk nivå og kulturlivet
- Loven omfatter skaper-, utøver- og brukerperspektiv
- Oppfylging av lovens intensjoner forutsetter både å avveie pålegg om plikter for fylkeskommuner og kommuner, men også å sikre et fleksibelt og lokalt selvstyre

Trond Giske om Kulturloven

I sitt innlegg i Odelstingsforhandlinger 12. juni 2007 sa Trond Giske blant annet om Kulturloven: «[...] kulturen er et redskap til ikke å bli skviset i kampen mot andre viktige formål når knappe ressurser eventuelt en gang i fremtiden skal fordeles».

På alle nivåer i Den norske kirkes kulturarbeid, er det viktig å ha kjennskap til denne loven som forplikter kommunene til å gi kulturlivet – inkl. kirken – mest mulig forutsigbare utviklingskår (jf. Kommuneloven kapittel 8 § 44 punkt 3). I denne sammenheng er det verdt å merke seg oppfordringen til Den norske kirke i *Kulturutredning 2014* om å komme på banen lokalt. Utredningen foreslo endringer i kulturloven: «Utvalget foreslår derfor at kulturloven utstyres med bestemmelser som gjør den til et aktivt verktøy; det vil si med bestemmelser som gir kommuner og fylkeskommuner ansvar for å utvikle planstrategier på kulturområdet.» (utredningen side 305). Samme sted kan man lese:

«Den norske kirke er flere steder arbeidsgiver for den eneste profesjonelle kunstneren i kommunen. Utvalget mener at kirkemusikerrollen står sentralt i utviklingen av kirken som kulturarena. Det bør utredes hvordan den kan styrkes både i kirkelig kulturutøvelse og som en helt sentral funksjon i samhandlingen mellom kirkelig kulturutøvelse og annen kulturutøvelse.»

I denne sammenheng peker utvalget på at kirken må trekkes aktivt inn i arbeidet med lokale kulturutviklingsstrategier som følge av de foreslåtte endringer i kulturloven. Slik gir utvalget klare føringer for veien videre for kirkelig kulturutøvelse.

Meld. St. 48 (2012-2013) Sametingets virksomhet

Det er et hovedmål i meldingen om samisk kultur å få et levende og allsidig samisk kunst- og kulturliv. Samtidig understrekes det at samisk kultur er likeverdig med norsk kultur og en del av den norske kulturpolitikken hvor myndighetene har et overordnet ansvar. Selv om Sametinget behandlet kunst- og kulturområdet både i 2001 og 2005, anså man det som viktig med en i ny melding i 2013. Det vises til at immateriell kulturarv, tradisjonell kunnskap og tradisjonelle kulturuttrykk er beskyttet av folkeretten hvor feltet har vært i fokus i den senere tid. Kultur og språk har vært og må fortsatt prioriteres selv om det samiske samfunn for tiden er inne i en samfunnsbyggende fase.

Kulturutredning 2014

Kulturutredning 2014 fra 4. mars 2013 ble oppnevnt med følgende mandat: gjennomgå og vurdere kulturpolitikken etter 2005; det vil si fra tiden etter at kulturloftene ble initiert og iverksatt. Tre moment preger utredningen:

- a) Ytringskultur som kulturpolitisk kulturbegrep
Ansvarsområdet for kulturpolitikken bør avgrenses til virksomheter som har et ekspressivt hovedformål; det vil si til virksomheter og aktiviteter som knytter seg til materiell og immateriell kulturarv og kunstnerisk virksomhet vidt forstått. Denne avgrensingen gir en mer substansiell forståelse av kultur enn det utvidede kulturbegrepet.
- b) Begrepet den kulturelle grunnmuren som kulturens infrastruktur

Å styrke den kulturelle infrastrukturen er å styrke demokratiet ved å gi tilgang til kunst, kulturfaglig kompetanse, deltakelse og opplevelse for hele befolkningen. Opplæring i kunst og kultur, kommunale og frivillig fritidstilbud og kulturelle arenaer i lokalsamfunnet er hjørnesteiner i den kulturelle grunnmuren.

c) Tid for lokalt kulturloft

Tiden er moden for et fokusskifte fra nasjonal institusjonsbygging og nasjonale ordninger til kulturpolitiske verktøy. Disse verktøyenes hensikt er å dyktiggjøre befolkningen for deltakelse i kulturlivet og skapende virksomhet. Denne arenaen er en likeverdig mestringsarena med kulturinstitusjonene.

Utredningen kom like før grunnlovsjubileet 2014. Selv om mandatet for utredningen var å se på kulturpolitikken etter 2005, anså man at oppgaven forutsatte en forståelse for hvordan norsk kulturpolitikk hadde utviklet seg før 2005. Den kulturelle nasjonsbyggingen fra 1814 ble avgrensning bakover i tid. Her løftes Kirken og Forsvaret frem som de viktige kulturinstitusjonene i det norske samfunnet:

«[...] Men kirkens kulturbærende rolle var ikke avgrenset til dens religiøse og teologiske funksjoner. Den hadde viktige roller som møteplass i samfunnet og som pådriver for folkeopplysningsarbeid. Gudstjenester og menighetsaktivitet var omdreiningspunkter for offentlig liv i bygdesamfunnene. Før moderniseringen av det norske skolevesenet tok til, var det i første rekke kirken som bidro til utbredelse av skrive- og leseferdigheter i befolkningen gjennom konfirmantskolen og annen opplysningsvirksomhet. [...]

Samtidig var Forsvaret og særlig Kirken kulturarenaer i en mer snever forstand. Begge institusjoner forvaltet en bygningsmasse av særlig estetisk og arkitektonisk verdi som var spredt ut over hele landet. De ofte rikt utsmykkede kirkebyggene var blant de viktigste arenaene for befolkningens tilegnelse av visuell kunst. Begge institusjonene hadde en sentral rolle i utviklingen av landets musikkliv og dannet slik mye av grunnlaget for framveksten av landets korbevegelse ut over i århundret.» (side 28)

En ny kirkelyd? Grunntoner i den norske kirkemusikken på 2000-tallet

På oppdrag fra Norsk kulturråd utredet Telemarksforskning sammen med KIFO Institutt for kirke-, religions – og livssynsforskning (KIFO) og Norges Musikkhøgskole i 2013-2015 kirkemusikken på 2000-tallet⁸. Deres forskningsrapport skal danne grunnlaget for Norsk kulturråds gjennomgang av den støtteordning for kirkemusikk som Norsk kulturråd har.

Den 11. okt. 2016 var Kirkerådet i møte med Norsk Kulturråd om kirkemusikkordningen. Her innledet Norsk kulturråd med å informere om at det på dette tidspunktet ikke var lagt opp et løp for kirkemusikkordningen, men de ønsket å være i tett dialog med Kirkerådet om hva som eventuelt burde gjøres med ordningen. Videre ønsket de å trekke en grense mellom Norsk kulturråds ansvarsområde og kirkens eget ansvarsområde. Kirkerådet understreket på sin side i møtet at ordningen var en del av kulturloftet i kirken og at ordningen bør videreføres. En av grunnene til at ordningen bør fortsette er at Den norske kirke ser på kirkemusikken, blant annet gjennom orgelet og orgelmusikken, som en del av kirkens kulturelle samfunnsansvar. Kirkemusikken har dessuten en særegen rolle ved dåp, vigsel og begravelse og skaper fellesskap i sentrale begivenheter i menneskets liv. Det er en unik kultisk musikkutøvelse i vår samtid hvor religionen stadig spiller en større rolle i det offentlige rom. Samtidig ser kirken at vår konsertvirksomhet kan videreutvikles. Partene var enige om at man ønsket å være i dialog med hverandre før man konkluderte i saken. I rapporten peker forskerne også på at grensen for hva som kan fremføres innenfor kirkens vegger nok har forskjøvet seg de siste tiår. Om kirkemusikken skriver forskerne at den er en unik del av norsk musikkliv. Den er både smal og bred samtidig som den forvalter en tradisjon som er i kontinuerlig utvikling hvor tradisjon og fornyelse går hånd i hånd. Kirkemusikk handler om både kirke- og kulturpolitikk. Denne musikken skapes og utvikles i

⁸ Forskningsrapporten støtter seg blant annet på Sigbjørn Apelands dr. art. avhandling ved Universitet i Bergen 2005: *Kyrkjemusikkdiskursen. Musikklivet i Den norske kyrkja som diskursiv praksis. Bakgrunn for kirkemusikkordningen i Norsk kulturråd og deres forskningsprosjekt*. Ordningen ble opprettet i 2005 av Kultur- og kirke departementet for å styrke dette musikalske feltet. Bakgrunnen for at Norsk kulturråd igangsatte forskningsprosjektet var begrenset kunnskap om kirkemusikkens utvikling, endringene som har ledet frem til dagens forhold, og hva som vil betinge utviklingen fremover. I prosjektskissen etterspurte Norsk kulturrådet svar på hvorfor kirkemusikken ikke lenger var en sentral aktør på den nasjonale musikkscenen. Skyldes det sekularisering eller kirkens egne prioriteringer? Prosjektets hovedformål var å få beskrevet og analysert utviklingen av kirkemusikkområdet på 2000-tallet med vektlegging av det som skapes og utføres av profesjonelle aktører og organisatoriske og estetiske utfordringer. I tillegg skulle Norsk kulturråds innsats undersøkes; både hva som er gjort og hva som kan gjøres fremover.

rommet mellom kunsten og troen. Kirkemusikken har i tillegg en egen estetikk, understreker forskerne, men etterspør dagens vilkår for den.

Et sentralt premiss for forskningsarbeidet var at kirkemusikken *er* i endring. Forskerne har forsøkt å identifisere hvor endringene skjer, og hvilke konsekvenser dette har fått for kirkemusikkfeltet. Sett fra et livssyns- og kulturpolitisk ståsted, påvirkes kirkemusikkfeltet av at kirkens stilling til staten ble endret. Ved en slik endring må kanskje kirkens posisjon legitimeres på nye måter som folkekirke, spør forskerne. Det er derfor viktig at kirken deltar i den kulturpolitiske debatten og ser til at kirken som aktør på kulturfeltet blir ivaretatt, jf. vedtakspunkt 6.

Kulturarenaer 2016: Kartlegging av kulturaktiviteter og kulturarenaer i norske kommuner

Uni Research Rokkansenteret fikk i oppdrag fra Kulturdepartementet å utrede kulturaktiviteter og kulturarenaer i norske kommuner. Rapporten ble ferdigstilt i desember 2016. Flertallet av kommunene svarte på undersøkelsen. Kort oppsummert var svarene som følger:

- Et flertall av dem var fornøyd både med det lokale kulturtilbudet, publikumstilbudet og tilgang på produksjonsrom og øvingslokaler
- Når det gjaldt visningslokaler var det større variasjon i svarene
- Flertallet meldte også om at det har vært en økning i antall kulturarrangement de siste 5 årene

Arenamangfoldet er stort i norske kommuner. Her utgjør kirke/bedehus og samfunnshus hovedtyngden blant de som har de eldste lokalene. De eldste byggene har opprinnelse fra *før* 1800-tallet. Oversikten nedenfor viser hvor stor prosentandel av kirker og gudshus/religiøse forsamlingslokaler som er bygd i tidsrommet fra *før* 1800-tallet og frem til i dag. Selv om periodene i denne tabellen er av svært ulik lengde, gir den også et bilde av utviklingen:

Kirke/gudshus/religiøse forsamlingslokaler – bygd:	Før 1800	1800-1949	1950-69	1970-79	1980-89	1990-99	2000-2009	Etter 2010
Arenamasse i prosent	19 %	42 %	8 %	6 %	4 %	6 %	6 %	10 %

Det er verdt å merke seg at bygging av nye kirker og gudshus/religiøse forsamlingslokaler har økt noe siden 1990.

Aktivitetsnivået er høyt og har økt i stort sett alle typer arenaer uavhengig av levealder eller fartstid for lokalene. Om kirken skriver *Rokkan-rapporten* følgende om denne økte aktiviteten:

«[...] at kirkene er i bruk som arena for verdslige kulturaktiviteter, og at en bredere bruk av kirkebygget ikke nødvendigvis oppleves som å være i konflikt med det religiøse formålet arenaen primært er innrettet for. Attraktiviteten for et bredere publikum kan altså skyldes at kirkene evner å fremstå som både tradisjonsbærere og formidlere av samtidens verdier.» (side 189)

Regionalisering av kulturpolitikken

For tiden pågår det en region- og kommunesammenslåing i Norge. Målet er å komme ned i 10 regioner i stedet for våre 19 fylker og at regionene skal ha en sterkere strategisk rolle i samfunnsutviklingen enn hva dagens fylker har⁹. Dette betyr endring i forvaltningsnivåer. For kulturfeltets del vises det her til *Kulturutredning 2014* og dens påpekning av at kommunesektoren føler at det er liten nasjonal sammenheng i kulturpolitikken. Det er i tillegg liten samhandling om utviklingen på kulturfeltet. En styrket dialog mellom forvaltningsnivåene og bedre samkjøring av ulike virkemidler på kulturområdet, kan være en fordel med en regionalisering av kulturfeltet, hevdes det.

Hvorvidt kulturlivet med dets ordninger har behov for og er tjent med mer regionale/lokale ordninger fremfor å være sentralstyrt gjennom staten og f.eks. Norsk kulturråd, er derfor

⁹ For mer informasjon om målet med regionreformen, se Meld. St. 22 (2015-2016) *Nye folkevalgte regioner – rolle, struktur og oppgaver* og NOU 2000: 22 *Om oppgavefordeling mellom stat, region og kommune*.

også en diskusjon som pågår for tiden. Er det noen oppgaver som kan overføres til regionene som nå løses sentralt innen kulturlivet, spør man. Rapporten understreker at oppgavefordelingen mellom forvaltningsnivåer fungerer ulikt innen idrett, kulturminnevern og kultur når det gjelder politikkområdet. Kultur er minst systematisk både med hensyn til dialog mellom forvaltningsnivåer og oppgavefordeling for finansieringsansvaret.

I rapporten *Regionalisering av kulturpolitikken*, rapport 2016-08 som PROBA samfunnsanalyse har utarbeidet sammen med NIBR for Kommunenes Sentralforbund (KS), kan man lese om fordeler og ulemper ved å ha sentrale versus regionale ordninger for kulturlivet. Rapporten gir ikke grunnlag for klare anbefalinger, men man mener at den svenske Kultursamverkansmodellen¹⁰ kan brukes også i Norge. Av hva som kan regionaliseres foreslås:

- Regionale institusjoner som samfinansieres mellom stat og fylke
- Støtte til arrangører, arrangementer og lokaler som ikke har særskilt nasjonal status
- Regionale museer
- Støtte til kulturnæringer
- Utviklingsmidler til biblioteksområdet
- Tilskudd til barne- og ungdomskultur

Uavhengig av resultatet av at regioner blir slått sammen til større områder både på fylkes- og kommunenivå, er det noe skepsis i ulike miljøer til å regionalisere deler av kulturpolitikken. De som er for en regionalisering av kulturpolitikken peker på at kultur er en viktig identitetsmarkør for å utvikle steder/områder og at dette kan styrke det lokale engasjementet for kulturfeltet. Noen av motargumentene er at kulturtilbudet bør være mest mulig likt over hele landet. Her vektlegger man rettighetstenkningen som det er på andre politikkområder. Det påpekes også fra dette hold at muligheten for å sikre at de beste får støtte til tiltak svekkes ved regionalisering. I tillegg blir det vanskelig å skape en armlengdes avstand mellom søker og beslutningstaker på lavere nivåer da kultur-Norge som helhet er lite, og de enkelte kultur- og kunstfaglige områdene enda mindre når man kommer ned på fylkes- og kommunenivå. Andre hevder at på kulturfeltet vil ikke alle regioner kunne ha tilstrekkelig kompetanse til å gjøre gode kvalitetsvurderinger. Samtidig blir også det ensidige fokuset på kvalitet sett på som et hinder for regionalisering, men da ut fra at man ikke får sikret en likeartet kvalitetsvurdering over hele landet. Dette kan imidlertid imøtekommes med at enkelte av kulturfeltets virkemidler ikke overføres til regionalt nivå.

Rapportens konklusjon og anbefalinger kan oppsummeres i blant annet følgende stikkord:

- Øremerking av midler i hvert fall i en overgangsfase
- Gi regionene en klar strategisk rolle og samtidig gi dem beslutningsansvar på en del områder som i dag er statlige
- Opprette regionale fond til kortsiktige kulturtiltak og aktiviteter samt nyskapende pilotprosjekt

Tid for lokalt kulturløft, var konklusjonen i *Kulturutredning 2014*. Hvordan dette blir realisert i regjeringens nye kulturmelding og pågående region- og kommunereform er det for tidlig å ha noen kvalifisert formening om, men det er vel ingen grunn til å tro at det blir en utømmelig pengestrøm til kunst og kultur i årene fremover. Det er imidlertid et mål for regionalisering av kulturpolitikken at regionreformen i så fall skal styrke kulturpolitikken; ikke svekke den. To mål er definert av KS i en mulig fremtidig overføring av oppgaver på kulturfeltet fra stat til region:

- Stimulere lokaldemokratiet og engasjementet på kulturfeltet
- Styrke koordinering på kulturområdet

---

¹⁰ «Kultursamverkansmodellen innebærer at regionene (landstingene) i Sverige har ansvar for å forvalte en del tilskudd som tidligere var statens ansvar. Regionene er forpliktet til å utforme kulturplaner og søker staten om overføringer av tilskudd på grunnlag av planene. Planene forplikter regionene.» (side 2)

Dette er et omfangsrikt felt som Den norske kirke bør være kjent med og opptatt av i egen organisasjonsutvikling og som kulturaktør fremover.

Norsk kulturforum

Norsk kulturforum er en organisasjon som er knyttet til KS. I sitt engasjement i kulturpolitiske spørsmål er de derfor tett på kulturlivet på fylkes- og kommunenivå. De ønsker å styrke sine medlemmers faglige kompetanse i det enkelte lokalsamfunn.

De siste årene har *Norsk kulturforum* arbeidet systematisk med å sette kultur på dagsorden i samfunnsutvikling og planlegging. Visjonen for deres handlingsprogram er nytenkning og samhandling på et mangfold av kulturarenaer. I handlingsprogrammet for 2016-2017 heter det blant annet:

- «Synliggjøre kulturens rolle i samfunnsutviklingen, spesielt knyttet til arbeidet med kommunereformen
- Synliggjøre behovet for kulturfaglig tilrettelegging-, utviklings- og forvaltningskompetanse i offentlig sektor
- Synliggjøre den kulturelle grunnmurens betydning for lokalt kulturliv
- Arbeide for bred forankring av kulturloven og andre lover innenfor kulturområdet
- Arbeide for at kultursektoren lokalt tar del i og inkluderes i mangfolds- og integreringsarbeid» (<http://www.noku.no/vil/styringsdokumenter/>)

En av måtene *Norsk kulturforum* arbeider på for å synliggjøre kulturfeltet, er å kåre *Norges kulturkommune*. Det er blitt gjort annet hvert år siden 1992. Om prisen heter det: «Prisen *Norges kulturkommune* er en anerkjennelse av kommuner som jobber godt med hele bredden av kulturlivets utfordringer og muligheter, der både offentlige, frivillige og private aktører har sin plass og rolle i et helhetlig lokalt kulturliv.» (www.noku.no). Gjennom prisen ønsker *Norsk kulturforum* å få synliggjort et godt lokalt kulturarbeid hvor hele befolkningen er gitt en mulighet for meningsfull egenaktivitet, gode kulturopplevelser slik kulturlovens intensjoner sier.

I konkurransen om prisen for 2017 konkurrerer tre nominerte byer. Den norske kirke er sterkt involvert i kulturlivet i to av disse byene, Moss og Bodø. Røros er den tredje byen i konkurransen. Moss, hvor Tor Sørby har fått *Mossianaprisen 2017* for sin innsats med å etablere kulturinstitusjonen *Arena* knyttet til Moss menighet, og Bodø hvor domkoret og deres sangskole fikk byens kulturpris 2017 (Vårt Land 12. juli 2017: *Kultur er ett av menighetens fire hjørner* av Arne Guttormsen)¹¹. *Norges kulturkommune 2017* blir offentliggjort 27. september i Oslo.

Humaniora i Norge

Det er god grunn til å sette pris på at Norge har fått sitt første politiske dokument om humaniora. Dokumentet har en helhetlig gjennomgang av feltet; St. meld. nr. 25 (2016-2017) *Humaniora i Norge*. Den ble fremlagt 31. mars i 2017 av statsråd Torbjørn Røe Isaksen. I meldingens innledning kan man lese:

«I en verden med klimaendringer, migrasjonsbølger og raske teknologiskifter er det nødvendig å forstå betydningen av identitet, verdier, religion, kultur, etikk og språk. [...] Forståelse for kunstopplevelser åpner for erfaringer og innsikt som ikke er direkte tilgjengelig på andre måter. [...] Meldingen legger til grunn at humanistiske fag er dannelsesfag som inngår i grunnmuren i kultur, historie og debatt i det offentlige rom. Samtidig skal humaniorafagene være relevante, men ikke i snever nytteforstand eller utelukkende som redskapsfag. De er mest relevante når de bidrar på sine egne premisser.» (side 5)

Som et svar på hva kunsten i humaniora kan bidra til, svarer meldingen: «Humaniora kan hjelpe oss å forstå hva som skjer i møtet mellom et kunstverk og en betrakter, leser eller lytter. Humaniorafagene gir oss også en veiviser til kunstuttrykk fra andre tider og steder.» (side 45).

¹¹ I skrivende stund er prisen *Norges kulturkommune* ikke tildelt for 2017.

Religionens plass i humaniora nevnes flere steder i *Humaniora*-meldingen. Den norske kirke bør særskilt merke seg at pilegrimsvandring nevnes i kapittel 8.5.4 *Kulturturisme* sammen med blant annet samiske håndverkstradisjoner i lokale omgivelser og stavkirker i omtalen om forvaltning av stedegen kulturarv og formidling av den til turister. Meldingen løfter også frem vårt behov for utvikling av språket vårt. Både norsk og samisk er utsatt for konkurranse fra engelsk som vitenskapsspråk. Samtidig understreker meldingen den særskilt sårbare språksituasjonen de samiske språket står i ved å fremheve at både sørsamisk og lulesamisk står på UNESCO's liste over truede språk; se kapittel 6.5 *Samisk* i meldingen.

Kor- og kulturallianser

Det frivillige kulturfeltet består av mange aktører. Dette oppleves til tider krevende både for kulturfeltet selv og for offentlige myndigheter. Dannelsen av ulike allianser er et forsøk på å samordne noe av feltet for å gi sterkere slagkraft og bedre utnyttelse av knappe ressurser. Slike allianser gir også mulighet for kulturpolitikere til å kunne være effektive i sin tidsbruk, men også til å kunne snakke samlet til en interessegruppe som har en omforent målsetning. Storting og regjering har imøtekommet disse alliansebyggingene med møter og ulike tiltak.

For Den norske kirke er to allianser sentrale aktører i kirkens kulturarbeid. Disse er: *Koralliansen* og *Kulturalliansen*. De omtales derfor kort her.

Koralliansen

I 2014 underegnet Ung i Kor, Norsk Sangerforbund, Foreningen norske kordirigenter (FONOKO) og Norsk sangerforum en gjensidig avtale om samarbeid. Året etter sluttet Norges Kirkesangforbund seg til avtalen. Fra da av ble *Koralliansen* brukt som betegnelse på samarbeidet. I 2016 kom også Norges korforbund og Ung Kirkesang med i avtalen. *Koralliansens* mål er å styrke korbevegelsens rammevilkår i Norge.

Sangaktivitet gir svært mange positive ringvirkninger. I *Fleirstemt. Strategi for korutvikling i Noreg* (Kulturdepartementet 2016) skriver de blant annet:

«Forskning viser at song kan gi fysiske, psykologiske, emosjonelle, kognitive og sosiale fordeler¹². Song og allsong kan ha positiv verknad på helse og velvære og har eit stort potensial når det gjeld å skape sosiale relasjonar og medverke til levande, engasjerte og inkluderande lokalsamfunn.» (side 8)

I Norge er korsang, sammen med idretten, de største kulturaktivitetene vi har. *Koralliansen* oppgir at det er ca. 100 000 personer som synger i kor¹³.

Etter Kulturdepartementets innspillsmøte høsten 2015 tok *Koralliansen* initiativet til en dirigentkonferanse «Dirigentutviklingen i Norge – en felles strategi» i Kulturhuset Kimen i Stjørdal i januar 2016. *Koralliansen* har sammen med Kirkerådet, andre musikkorganisasjoner, utdanningsinstitusjoner og Kulturskolerådet arbeidet med en felles strategi som ble overlevert departementet mars 2016 da det flere steder i landet mangler kvalifiserte kordirigenter. For *Koralliansen* var det derfor gledelig at Stortinget vedtok i desember 2016 å bevilge alliansen 1 mill. kroner til å sette i gang med et stortilt kompetanseløft på kordirigenter. I mai 2017 besluttet Kulturdepartementet at FONOKO skulle administrere ordningen på vegne av *Koralliansen*. Høsten 2017 skal det arrangeres 17 ulike kurs på 12 ulike steder rundt omkring i hele landet. Kursene har ulike nivåer for kordirigentene. Det blir også arrangert temakurs som masterclasses, kurs i ulike typer repertoar og kurs tilpasset unge dirigenter. Foruten disse dirigentkursene igangsettes en mentorordning hvor kordirigenter blir fulgt opp av mer erfarne dirigenter gjennom et år.

Kulturalliansen

Kulturalliansen er en ny aktør innen kulturfeltets frivillige del med tilskudd over statsbudsjettet for å etablere alliansen. På vegne av Kristelig Studieforbund har Kirkerådet vært representert i arbeidsgruppen som søkte Kulturdepartementet om midler til etablering

¹² <http://www.krafttakforsang.no/hvorfor-synge/>

¹³ Korforbundet: ca. 30 000 medlemmer, Ung kirkesang, Norges kirkesangerforbund, Ung i Kor og Norsk Sangerforbund: ca. 33 000 medlemmer, KFUK-KFUM: ca. 6 500, Acta: ca. 5 000 medlemmer. Kilde: organisasjonene (fra Kulturdepartementets strategi *Fleirstemt. Strategi for korutvikling i Noreg*. 2016.

av alliansen. Kirkerådet satt i interimstyret frem til første årsmøte ble holdt våren 2017. I resolusjonen fra alliansens stiftelsesmøte i 2017 heter det i § 4. *Rom for kultur*:

«Gode lokaler er den aller viktigste faktoren for å sikre levende kulturaktivitet over hele landet. Kulturarrangører må få tilgang til egnede lokaler for læring og formidling innenfor både musikk, teater, dans, kunst og håndverk, og andre kulturuttrykk.»

Alliansen har i sin handlingsplan for 2017-2018 programfestet at den skal arbeide for et krav om lokale kulturråd etter modell fra de kommunale idrettsrådene slik at kulturfeltet selv kan gi faglige råd i kommunale kultursaker. *Kulturalliansen* vil utarbeide årlige tilstandsrapporter for det frivillige kulturliv og samkjøre kulturlivets innspill i politikktutforming.

Kulturelle rettighet

At *Humaniora-meldingen* trekker frem hvor utsatt norsk og særskilt samiske språk er, bør settes i relasjon til *Kulturutredning 2014*, dens avgrensning av kulturbegrepet som ytringskultur og dens understreking av kirkens kulturbærende rolle. Dette er et viktig aspekt å ha med seg i i arbeidet med Den norske kirkes veivalg som kulturaktør; jf. § 2 i Grunnloven: «Verdigrunnlaget forblir vår kristne og humanistiske arv. Denne Grunnlov skal sikre demokratiet, rettsstaten og menneskerettighetene.» Den norske kirke har som kulturaktør et særskilt ansvar for å forvalte denne arven til beste for den oppvoksende generasjon, ikke minst på bakgrunn av Grunnlovens § 16 som sier at:

«Alle innbyggjarane i riket har fri religionsutøving. Den norske kyrkja, ei evangelisk-luthersk kyrkje, står ved lag som den norske folkekyrkja og blir stødd som det av staten. Nærare føresegner om kyrkjeskipnaden blir fastsette i lov. Alle trus- og livssynssamfunn skal bli stødde på lik line.»

Artikkel 27 – FN's menneskerettighetskonvensjon

1. Enhver har rett til fritt å delta i samfunnets kulturelle liv, til å nyte kunst og til å få del i den vitenskapelige fremgang og dens goder.
2. Enhver har rett til beskyttelse av de åndelige og materielle interesser som er et resultat av ethvert vitenskapelig, litterært eller kunstnerisk verk som han har skapt.

Vår nasjon har forpliktet seg på internasjonale konvensjoner som omtaler både religionsfrihet og kulturelle rettigheter med særskilte artikler for minoriteter og barn. Den norske kirke har gjennom Mellomkirkelig råds arbeid, arbeidet mye med menneskerettigheter generelt. Dokumentet «*Sett undertrykte fri! Den norske kirkes engasjement for menneskerettighetene*» omtaler religions- og livssynsfrihet, urfolksrettigheter og rettigheter for barn. Kirkemøtet hadde saken *Den norske kirke og menneskerettighetene* til behandling i 2014, se sak KM 09/14. Kultur nevnes ikke eksplisitt i dette dokumentet, men gjennom det pågående felleskirkelige samarbeidet både nasjonalt og internasjonalt støtter Den norske kirke at tro får bli uttrykt gjennom et mangfold av kulturelle uttrykk.

Barnekonvensjonen (Tekstene er hentet fra www.barneombudet.no)

Artikkel 30 – Om kulturelle, religiøse og språklige rettigheter

I stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter eller personer som tilhører en urbefolkning, skal et barn som tilhører en slik minoritet eller urbefolkningen, ikke nektes retten til sammen med andre medlemmer av sin gruppe å leve i pakt med sin kultur, bekjenne seg til og utøve sin religion, eller bruke sitt eget språk.

Artikkel 31 – Om fritid, kunst og kultur

1. Partene anerkjenner barnets rett til hvile og fritid og til å delta i lek og fritidsaktiviteter som passer for barnets alder og til fritt å delta i kulturliv og kunstnerisk virksomhet.
2. Partene skal respektere og fremme barnets rett til fullt ut å delta i det kulturelle og kunstneriske liv og skal oppmuntre tilgangen til egnede og like muligheter for kulturelle, kunstneriske, rekreasjons- og fritidsaktiviteter.

I den prinsipielle delen av *Strategiplan for samisk kirkeliv* har Samisk kirkeråd lagt til grunn både norsk lov og folkeretten. Under folkeretten trekkes Barnekonvensjonen, FNs

konvensjon om sivile rettigheter, ILO-konvensjonen nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater og FN-erklæringen om urfolks rettigheter frem, side 53-54.

KAPITTEL 2: ANALYSE AV DAGENS SITUASJON: KIRKENS KULTURSATSING – ARENA OG AKTØR

Kapittel 2 skal i all hovedsak belyse kirken som kulturarena og kulturaktør. Det er på disse to feltene Den norske kirke trer fram i sin kultursatsing, kvalitativt og kvantitativt. Kirken fører sin kulturstatistikk (konserter og andre kulturarrangement samt korarbeid) og det er ikke minst på bakgrunn av disse tallene kirken kan si noe kvantitativt om utviklingen av sitt kulturarbeid og sin posisjon som aktør i kulturlivet. Momentene som kommer frem her, vil bli gjenstand for vurdering av mulige veivalg i kapittel 3.

2.1. Kirken som kulturarena

I innledningen til saksdokument for *Kirkens kulturmelding* på Kirkemøtet i 2005 fremheves det at kunst og kultur skapes nedenfra og det konkluderes i andre kulepunkt under avsnittet om *Kirken i kulturen*: «[...] Derfor er det viktig at kunst og kultur er forankret lokalt og folkelig, i det stedegne, [...]» Som en naturlig konsekvens av dette, henvendte Kirkemøtets vedtak seg i all hovedsak til lokalmenighetene. Det er de som til daglig forvalter kirken som kulturarena. Dette er også i tråd med *Kulturutredning 2014* om at det nå er tid for et lokalt kulturløft. Utredningen er også interessant å merke seg med henblikk på dens syn på utviklingsmulighetene for kirken som kulturarena. Den slår fast at «Kirkebyggene er sentrale kulturarvbærende arenaer som utvalget regner som en del av den kulturelle grunnmuren.» (*Kulturutredning 2014*: side 312). Utredningen mener i tillegg at kirkemusikere er sentrale aktører i utviklingen av kirken som kulturarena.

Kirkebygget

Forvaltningen av Den norske kirkes 1 629 kirkebygg¹⁴ er en av fellesrådets sentrale oppgaver. Gjennom mange år har KA bidratt på dette området med rådgiving, kursvirksomhet, nasjonale tilstandsundersøkelser og igangsetting av fellestiltak. Det er et nasjonalt ansvar å ivareta kirkens kulturminneverdier. Derfor mottar KA også støtte fra Kulturdepartementet. Kirkebyggdatabasen, som ble opprettet i 2004, driftes av KA og er et digitalt verktøy for å forvalte drift og vedlikehold av Den norske kirkes eiendommer, bygninger og inventar. Opplysninger i basen vil man finne på www.kirkesøk.no.

Som vist ovenfor i punkt 1.2 under avsnitt *Kulturarenaer 2016*, er det bygd flere nye kirker på 2000-tallet i Den norske kirke. Disse har fått til dels stor oppmerksomhet ved å ha blitt nominert og vunnet priser ikke bare i Norge, men også utenlands for god arkitektur. Her er tre eksempler:

- *Våler kirke* i Solør (arkitekt Espen Surnevik og kunstner Espen Dietrichson). Kirken fikk *Årets bygg trepris* i 2015 og *Statens byggeskikkpris* i 2016 fordi kirken var nyskapende i sin helhet: monumental, åpen og inkluderende. Våler kirke har også fått *Årets trebygg i Hedmark og Oppland* i 2016, og ikke minst arkitekturprisen Best religious building *Archmarathon-Award* i Milano 2016.
- *Ålgård kirke* (arkitektfirma LINK signatur ved Rene de Groth/Erik Thesen og kunstner Tor Lindrupsen). Kirken fikk *Gjesdal kommunes byggeskikkpris* for 2015. I 2016 ble den også nominert til prisene: *Statens byggeskikkpris* og Best religious building *Archmarathon-Award* i Milano.
- *Knarvik kirke* (arkitekt Reiulf Ramstad og kunstner Tor Lindrupsen). Kirken ble i 2015 nominert til den viktigste prisen for moderne arkitektur i EU: *Mies van der*

¹⁴ KA's dokument *Kirkebygget – brukshus og kulturminner* fra 2012 omtaler den kirkelige bygningsmassen i kapittel 1 *Kirkebygget – et bygg for alle*. Her fremkommer det at anslått bygningsmasse i areal for kirker er 900 000 m², menighetshus, kapell, kontorbygg etc. 200 000 m² og kirkegårdsbygninger, uthus mv. 150 000 m².

Rohe award. På nettstedet *Architizer* vant kirken klassen for religiøse bygg og monumenter (New York) og nominert til *A+Award*.

Et annet eksempel på hvilken oppmerksomhet norske kirkebygg får for tiden er gruppen med arkitekter fra Committee of Design som arkitekt Jim Childress ledet rundt i Norge, for å vise dem det fremste i norsk arkitektur. Gruppen var innom Borgund stavkirke, Mortensrud kirke, Knarvik kirke og Sola ruinkirke på sin rundtur. Den merket seg særskilt hvor stor vekt det var lagt på å tilpasse hver av bygningene enten til landskapet eller til de eksisterende bygningene rundt.

I økende grad trekker også kirkene til seg turister. *Nidarosdomen* står selvsagt i en særstilling her som nasjonalhelligdom, samtidig har *Honningsvåg kirke* fra 1885 hele 30 000 – 40 000 besøkende cruiseturister i året. *Geilo kulturkyrkje* har markert seg overfor ferierende på en slik måte at stadig flere ser på et besøk i kirken som en del av sitt opphold på Geilo. *Ishavskatedralen* i Tromsø og *Nordlyskatedralen* i Alta brukes aktivt av reiseliv og næringsvirksomhetene i området. For menighetene har dette medført at de må planlegge egen aktivitet svært nøye for å unngå kollisjon mellom turistbesøk og kirkens øvrige arbeid og bruk av kirkebygget.

Dette er bare en ørliten håndfull eksempler på at dagens mennesker ønsker å tilbringe tid i et kirkebygg når de besøker et nytt sted eller vandrer forbi som pilegrim. De er eksempler på hvilke oppgaver som forventes løst av den lokale menighet. Kirkene har dessuten fått stadig mer besøk som følge av at de oftere er åpne på dag/kveldstid hele uken, men også som følge av kvalitet, tilgjengelighet og økt aktivitetsnivå blant annet med kulturarrangementer, konserter o.l. Slikt er gledelig og skaper stolthet i menighet så vel som i lokalmiljøet, men også for Den norske kirke som felleskap. Da er det trist å høre fra for eksempel pilegrimsmiljøet at pilegrimer ofte møter stengte dører langs rutene de vandrer, eller at kirken er stengt selv om de har en kunstutstilling stående. Hoveddelen av norske kirker er utilgjengelige for besøk utover de tider hvor det er arrangementer i kirken. Dette gjelder også kulturskatter som middelalderkirker og kirker som ligger nær store befolkningskonsentrasjoner.

Stortingsmelding nummer 19 (2016-2017) *Opplev Norge – unikt og eventyrlig* tar for seg reiselivsnæringen med et eget avsnitt om kultur som ressurs og kulturturisme (kap. 4.2 og 4.3). Her blir også kirkene omtalt, men da kun *stavkirkene*. Dette er beklagelig da også nyere kirkebygg i Norge har en særskilt posisjon blant landets viktigste kulturminner. Det finnes ikke så mange andre monumentale bygg som kan vise en linje i norsk arkitekturutvikling og i kunst og håndverkstradisjoner i Norge gjennom 1000 år. Det er besynderlig at et så snevert utvalg av kirker tas med i meldingen når den er tydelig på at norsk reiseliv skal forankres i lokalsamfunnene, og at man må utvikle reiselivsmål innenfor et vidt spekter av opplevelser. For Den norske kirke kan økt kirkebesøk knyttet til reiseliv både representere en inntektsmulighet, en arena for formidling og styrking av kirkens betydning som kulturaktør, hevder KA. De har tatt initiativ til en workshop i Oslo høsten 2017 som skal se på kirken som kulturminne og kulturturisme, og for å drøfte hva slags rolle kirkebyggene kan ha i en reiselivssammenheng.

Det er ingen tvil om at kirkebygget med dets beliggenhet, arkitektur, kirkerom, interiør og utsmykning betyr noe for folk flest i lokalmiljøet og ikke bare for turister/ferierende. Dette kommer kanskje ikke alltid til uttrykk i menighetens daglige liv, men desto sterkere uttrykkes det ved en kirkebrann og når en ny kirke skal bygges. Kirkebygget betyr også noe for utøvende kunstnere; særlig innen musikkbransjen. Dette kommer tydelig til uttrykk gjennom alle kirkekonsertene når julen nærmer seg. Da er kirken ofte den foretrukne arena for utøverne fremfor det lokale kulturhus.

Nettopp her berøres noe vesentlig for Den norske kirke som kulturaktør: Den norske kirke eier sine egne bygg! Den er i en særskilt stilling i sitt lokalmiljø både som kultsted og arena for kunst- og kulturarrangement/tiltak. Kirken behøver ikke konkurrere med andre aktører på markedet om leie av lokaler for sine arrangement og tiltak. Tvert imot, kunstnere ønsker å bruke kirkene som arena (ev. sted for å arrangere konserter, utstillinger mm.). Som *Kulturutredning 2014* påpekte, har kirken i tillegg en fast ansatt kunstner, kirkemusikeren, med fagkompetanse på å stå i spennet mellom kult og kultur; jf. også KM 07/05 vedtak 13 om kirkemusikerne som kirkens kulturarbeidere. Dette gir kirken en usedvanlig mulighet til å være en særegen stemme inn i norsk kulturliv som kontinuerlig bør utforskes og videreutvikles av kirken og kunstnere i en flerkulturell og flerreligiøs kontekst i lys av kirkens samfunnsoppdrag. Det kultiske rommet med dens vertikale akse som trer inn og sprer seg horisontalt mellom mennesker, er med andre ord sentralt i forståelsen av kirken som kulturaktør. Dette konstitueres og synliggjøres ved alter og døpefont som sted for kirkens sakramenter hvor god kunstnerisk og arkitektonisk utforming av dette støtter opp om konstitueringen av kirkebygget/rommet. Derfor forplikter rommet, men gir også muligheter

Åshild Mathisen, leder i Vårt Land 29. juli 2017

Med referanse til offentlig debatt om kirken som kulturarena, skriver Mathisen avslutningsvis: «Slike diskusjoner må være legitime. Kyrkjerommet er ikkje på billegsal. Samtidig vil det i mange tilfelle vere klokt av kyrkjelydane å opne for kunstneriske uttrykk som ikkje berre stryk medhårs. Ikkje berre fordi norske kyrkjer er blant dei viktigaste kulturarenaene i landet. Men fordi kyrkja skal tale sant om livet. Då kan ho også tale sant om Gud.»

som andre arenaer ikke har.

Kirkerommet – for hva, hvem og hvordan?

Hvordan bør Den norske kirke utvikle sin unike rolle fremover som kulturaktør i lys av det særegne utgangspunktet at kirken primært er et kultsted, men som samtidig gir rom for kulturell utfoldelse? Dette er et spørsmål som går langt ut over å fastsette en leiepris i forhold til rommets publikums- og “scene”kapasitet, løse/faste stoler/benker, akustikkforståelse, kapasitet på strøm for lys/lyd, backstage-fasiliteter, markedsføring m.m. Her er det i like stor grad snakk om menighetens programmeringskompetanse i aller videste forstand. I dette må en legge vekt på å:

- *Ha en grunnleggende teologisk forståelse av kirkebygget/rommet og kunnskap om hva bygget er vigslet til og eger seg for; jf. KM 07/05 vedtak 3 som påpeker nødvendigheten av å reflektere over kunst og teologi og vedtak 12 om oppfordring til menigheten om å skaffe seg kunstfaglige kompetanse*
- *Ha reflektert forståelse over hva slags kulturaktør man vil/kan være i sitt lokalmiljø; jf. KM 07/05 vedtak 1 om oppfordring til menigheten om å være en offensiv kulturbærer som tar et bredt spekter av kunstformer og medier i bruk og vedtak 2 med oppfordring til menighetene til å legge til rette for samarbeid med kunstnere slik at den profesjonelle og amatørbaserte kulturutfoldelsen får berike hverandre*

Nedfelles dette i menighetens planverk bør den være godt rustet til å utvikle en arrangementsprofil, og å ha et grunnlag til å vurdere egenaktivitet og utleie av kirken på.

Et interessant utgangspunkt for å forstå kirkebygget/rommets særegenhet, er å merke seg hvilke kirker som kulturaktører oppsøker for sine konserter/arrangement. Hvilken kirke er for eksempel den optimale julekonsertkirken? En kartlegging av hvilke kirker dette er, vil kunne gi en pekepinn på hva som ligger i folks bevissthet omkring hva en kirke er for dem, hva det er som gir dem den rette kirkestemningen. Vil kunnskap om dette kunne gi kirken noen innspill man bør lytte til med hensyn til hva som bør legges til grunn for tenkning og premisser for bruk av kirker og ved bygging av nye?

Ved nybygging av kirker kommer ofte ord opp som *flerbruk* av bygget og mulighet for kulturaktivitet, for å vinne gehør for synspunkt i møte mellom kirke og kommune. Hvordan kan en teologisk og kunstfaglig argumentasjon være i konstruktiv dialog med økonomiske og

politiske premisser slik at den nye kirken oppleves som kirke både for kult og kultur? Dette er en refleksjon som forventes av kirken fra kulturlivet. Rikskonsertene var en av aktørene som ga uttrykk for dette i sin høringsuttalelse til *Kunsten å være kirke* i 2005. Om kirkerommets teologi skriver de:

«Utvalget velger en veldig humanistisk og aksepterende definisjon av et rom som for mange oppfattes som verdiladet og til og med skremmende og ekskluderende i sin høytidelighet. Det er vanskelig og svært synd hvis kirkerommet bare blir redusert til en alminnelig konserthall. Mennesket trenger "hellige plasser". Kirkerommet må kombinere det å gi kunstopplevelser og en sann, reflekterende innramming og teologisk kontekst.» (Vedlegg KR 56.1/05 side 14)

Rockeartist/CC Cowboys vokalist Magnus Grønneberg til VG 6. august 2017

Borg bispedømmeråd og Kirkelig kulturverksted utfordret Magnus Grønneberg til å tolke salmer av Egil Hovland. I forbindelse med lanseringen av CD-utgivelsen *Tårnhøye bølger*. Magnus Grønneberg syngte Egil Hovland uttalte han følgende om kirkerommet:

«– Gleden og sorgen går i hånd i hånd i dette rommet her. Når nasjonen står på prøve, som vi opplevde for noen år siden, eller når man står i en personlig tragedie, så oppsøker man dette rommet. Det er et veldig fint rom, vi mennesker trenger symboler og tradisjoner, det guider oss gjennom livet og forteller oss litt hvem vi er, sier han filosofisk. Også musikken hans blir brukt til glede og sorg, og Grønneberg mener det er naturlig for ham å gi ut salmeplate. Men troen er noe han holder privat, den er personlig. Han hører ikke til noen menighet, og musikeren ser på seg selv om en individualist. – Jeg deler ikke dette med noen i form av at jeg deltar i det kirkelige rom. Det er en stille og privat indre dialog som jeg har hatt i mange år, sier han.»

Rikskonsertenes og Grønnebergs utsagn er verdt å reflektere videre over av kirkens medarbeidere i forståelsen og kunnskapen om kirkerommet og dets særegne atmosfære når satsing på kultur i kirken settes på dagsorden igjen. Trond Berg Eriksen, professor emeritus i idéhistorie ved Universitet i Oslo, reflekterte over dette temaet på Kirkerådets kulturkonferanse om visuell kunst i 2012. Han tok utgangspunkt i den besøkendes forhold til kirkebygget som kunstmuseum og gudshus, og spurte: Må man velge mellom en av disse forståelsene eller er kirkebygget begge deler på en gang avhengig av den besøkendes behov? Med referanse til kirker i Italia sammenfattet han innledningsvis i sitt foredrag:

«Som et bilde på den moderne verden, er det gjerne turistene som har overtatt hovedskipet, mens de troende samles i et uforstyrret sideskip hvor verken Filippino Lippi eller Rafael bryter konsentrasjonen. Ikke sjelden utløses smågnister av gjensidig irritasjon mellom de to gruppene. Derfor ser jeg visse problemer ved å omfunksjonere et gudshus til en konsertsal eller en kunstutstilling. De troendes møtesteder bør vel være noe annet enn underholdningsindustriens møtesteder.»¹⁵

Kunsten å være kirke omtaler også kirkerommets teologi i et eget kapittel. Her blir det blant annet påpekt at:

«Bygget treng dei heilage handlingane for å vere kyrkje, og kjernen i handlingane blir synlegare og meir relevante for menneska gjennom bygget. [...] Ein kvar som skal bidra med noko i eller til kyrkjerommet, må vere førebudd på det viset at ein skjønar kvar ein er. [...] Når kunstnaren tek rommets spesielle bruk på alvor, og lever seg inn i dei fortolknigane av trua som er nedfelt i det, kan ho ause av heile kyrkja sin symbolhistorie når ho går inn i ein dialog med det heilage rommet.» (side 59 og 62).

¹⁵ I en artikkel bygd på foredraget: «God smak. Dårlig smak. Kristen smak – om visuell kunst i kirken» (Hans refleksjon er gjort blant annet på bakgrunn av Frank Burch Browns bok: *Good Taste. Bad Taste and Christian Taste*, Oxford 2000). Artikkelen ligger på Den norske kirkes intranett under Kultur.

Lovverk, regelverk og bestemmelser for bruk av kirkebygget

Kulturhistoriker og dekan ved Humanistisk fakultet ved Universitetet i Oslo, Amund Bugge Amundsen til Vårt Land 29. juli 2017 i artikkelen «Folket vil bestemme i eget hus»

To ting har skjedd som har endret eierskapsfølelsen til kirkene (oppsummert fra artikkelen):

1. *Lokalt demokrati i 1830 årene.* Før var kirkene egne stiftelser med egen økonomi hvor sognemedlemmer var pliktige til å gi sin skjerv og bidra med vedlikehold av kirken. Ved innføringen av Formannsskapsloven av 14. januar 1837 (gjeldene fra 1. januar 1838) fikk man kommunalt demokrati med formannsskap og kommunestyre som fra nå av skjøttet ansvaret for kirken.
2. *«Nattverdsmenigheter» mot slutten av 1800-tallet.* Nå starter overgangen fra såkalt «massealtergang» til «nattverdsmenighet». Ved dette skjer en langsom prosess hvor kirkerommet blir «reservert» for den mer aktive og bekjennende delen av allmuen.

Ved dette kommer det også et skille mellom dem som føler eierskap og bestemmelsesrett over kirken, og de som føler et kulturelt eierskap uten å gjøre aktiv hevd på rommet gjennom bruk, forteller Amundsen.

Det er likevel ikke fritt frem for bruk av kirken; verken for kunstner eller menighet. Menigheten forvalter riktignok kirkebygget lokalt som *kult- og kulturarena*, men det er bestemt ved lov og regelverk hva et kirkebygg kan brukes til, hvem som kan bruke det og hvem som kan låne ut kirken til andre. Dette finner man i *Lovsamling for Den norske kirke. Lover, forskrifter og andre regler og bestemmelser* under overskrift 8 *Kirkebygg, kirkelig inventar og utstyr*, pkt. 8.1 *Regler for bruk av kirkene* kapittel 1 *Alminnelige bestemmelser*, § 1 Formål står det:

«Kirken er vigslet til bruk for gudstjenester og kirkelige handlinger og skal gjennom sin bruk tjene til Guds ære og menighetenes oppbyggelse. «[...] Formålet er å gi regler for hva kirkene kan brukes til, hvem som kan bruke kirken og hvem som har beslutningsmyndighet til å låne ut kirken.»

§ 4 *Generelle bestemmelser* presiserer følgende:

Kapittel 2 *Menighetsråds bruk av kirken* § 5 Bruksformål omtaler konserter, utstillinger og andre kirkelige og kulturelle arrangement i punkt f) og i tredje ledd omtales menighetens mulighet til å plassere midlertidige installasjoner i kirkerommet.

Da Kirkemøtet i 2005 vedtok *Kirkens kulturmelding*, ble regelverk for bruk av kirkene emne for flere av vedtakene (jf. KM 07/05 vedtak 9, revisjon om regelverk; vedtak 10, fleksible løsninger og vedtak 11, revisjon av retningslinjer for liturgisk inventar og utstyr). Dette er nå gjort og lagt frem for Kirkemøtet:

- KM15/15 Prinsipper for kirkebygg
- KM 16/15 Regler for bruk av kirkene
- KM 17/15 Regler om liturgisk inventar og utstyr
- KM 18/15 Regler for bruk av kirkens klokker

I løpet av høsten 2017 vil Kirkerådet oppjustere den eksisterende veiledningen i Regelverk for bruk av kirkene. Med dette på plass er det å håpe at lokalmenighetene har fått den informasjon og hjelp til refleksjon de trenger til å ta kloke beslutninger til glede for og økt bruk av kulturtiltak i kirkene. Samtalene om en økt fagkompetanse og forståelse av kirkebygget som kultsted, må imidlertid fortsette i ulike fora som i menighetsrådet og i menighetslivet generelt slik kirkens kulturmelding påpeker; jf. blant annet vedtak 3 fra Kirkemøtesaken i 2005 som også understreker behovet for å inkludere samiske perspektiver i denne dialogen. Samenes demokratiske organer på ulike nivå i kirken, vil kunne ivareta de urfolksrettslige forpliktelser som Den norske kirke har sluttet seg til.

Hva kan så kirken, det kultiske rommet, brukes til? I praksis er dette ikke alltid like lett å enes om. I ovenfor nevnte foredrag/artikkel av Trond Berg Eriksen uttrykte han følgende om dette:

«De smaksregler som praktiseres, er ofte temmelig lokale og sterkt sosialt betinget. Med større mobilitet og mer omfattende enheter oppstår det et velgjørende press i retning av mangfold. Den personlige kunstkannon kan være så stram og ekskluderende som den bare vil, hos den enkelte troende, men kirken, som er et sted alle mennesker inviteres til, bør ikke støte folk fra seg ved å praktisere estetiske koder som virker fremmedgjørende på bestemte grupper. På den andre siden må estetikken være så variert at noen alltid føler seg hjemme.»

Berg Eriksen løfter frem et adekvat spenn her blant meningsberettigede parter når man skal enes om bruk av kirken, hva som kan tillates og hva som ikke kan tillates. Hans sluttpoeng om at estetikken bør være så variert at noen alltid bør kunne følge seg hjemme, er verdt å reflektere over, men krevende å etterleve. Avslutningsvis i foredraget/artikkelen tematiserer Trond Berg Eriksen det han kaller “religiøs funksjonalitet”. Her understreker han:

«Poenget med kunstverket i kirkerommet, eller kirkerommet som kunstverk, ligger jo ikke i det synlige og sansbare i og for seg, men i det som det synlige og sansbare leder tankene våre mot. Den religiøse funksjonaliteten befinner seg i et rom *bak* de umiddelbare inntrykkene. [...] religionen som religion ønsker å forandre menneskers liv, men kunsten som kunst snarere inspirerer til en – ofte fortumlet og fornyende – avstandsbetraktning.»

Hvor åpent kan kirkerommet være før det mister magien? var en artikkel av Heidi Marie Lindekleiv i Vårt Land 29. juli 2017. Artikkelen viser til *Rokkan*-rapporten som blir omtalt like nedenfor i dette dokumentet. «Er vi vitne til tendenser til en “kulturalisering” av kirkene som gjør dem til opplevelsesarenaer, eller er et eventuelt aktivitetsmangfold signal om at kirkene har fått større betydning som sosiale møteplasser og dannelses- og integreringsarenaer?» refererer journalisten fra rapporten. I artikkelen sier professor ved Menighetsfakultetet, Harald Hegstad, at man er vitne til en ny type kirkeforståelse hvor kirkens oppdrag blir satt i en samfunnsmessig sammenheng. Dette har medført at kirken har åpnet seg mer mot et bredere kulturuttrykk mens kulturen har åpnet seg mer for det religiøse, sier Hegstad før han legger til: «[...] Slik får du Bibelen på teatret, og teatret i kirken. Samtidig har arenaene fortsatt sitt særpreg, og det er utfordringen for de som utøver myndighet om å ivareta dette på en klok måte».

Harald Herresthal, professor emeritus ved Musikkhøgskolen i Oslo til Vårt Land 29. juli 2017
«Når arrangører i dag ønsker å holde konserter med programmet uten relasjon til det som kirkerommet er innviet til, må Den norske kirkes ledere ta stilling til om kirkerommet fortsatt har en spesiell funksjon og hellighet, eller om det kan åpnes for enhver annen aktivitet. Det siste ville i alle fall være utenkelig i andre kirkesamfunn sier han.»

Arenaforskning

Fra politisk hold og forskningsmiljøer er kirken på 2000-tallet blitt sett som en betydningsfull arena for kultur i vårt lands kulturliv. Det gjør kunstnere også. De søker kirken, og kirken åpner seg stadig mer for å ta i bruk kirkerommet til kulturarrangement. Kirken som kulturarena har KIFO beskjeftiget seg med på flere hold på 2000-tallet; blant annet rapporten *Lokalt kulturliv i endring* for Norsk kulturråd i 2009, som Olaf Aagedal ledet, og rapporten Kirkerådet bestilte samme år (KIFO Notat nr. 1/2010 – *Kultur i kirken. En kartlegging av kulturaktiviteter i to bispedømmer i Den norske kirke*). KIFO's arbeid konstaterte blant annet at ved valg av arena for kulturaktivitet kom kirken på andre plass. På første plass fant man samfunnshus/forsamlingshus mens eget kulturhus kom på tredje plass. Da KIFO i 2009 så på utviklingen de siste fem årene, fremkom det at kirken var den arena som vokste mest. Eget kulturhus kom på niende plass og samfunnshus/forsamlingshus kom på ellefte plass (KIFO Notat nr. 1/2010:69-70).

Når *Rokkan*-rapporten i 2016 spør om arenaen har flere/færre kulturaktiviteter i dag enn for fem år siden, er svarene litt annerledes. Samfunnshus/grendehus sakker ytterligere etter ved at 31 % svarer at de har flere aktiviteter enn for fem år siden. Bruk av kulturhus går sterkt frem mens halvparten av svarene fra kirke/gudshus/religiøse forsamlingshus melder om økt aktivitet.

Aktivitetsnivå/Arena	Flere aktiviteter	Samme antall	Færre aktiviteter
Kirke/gudshus/religiøse forsamlingshus	52 %	45 %	3 %
Kulturhus/flerbruksarena	63 %	27 %	10 %
Samfunnshus/grendehus	31 %	51 %	18 %

Dette kan tyde på at kirke/gudshus/religiøse forsamlingshus har opprettholdt sin posisjon som en meget attraktiv arena for kulturlivet siden 2009, og at kulturhus/flerbrukshus har rykket noe oppover på listen i forhold til plasseringen i KIFO's rapport fra 2009.

Forskerne bak *Rokkan-rapporten* finner kirkens posisjon overraskende, men de understreker at dette bekreftes i tidligere undersøkelser. Gry Brandser, en av forskerne som gjennomførte undersøkelsen, sier følgende om dette: «[...], men den høye andelen kirker som har respondert på undersøkelsen kan skyldes endret selvforståelse – at den nye generasjonen innenfor kirken ser seg selv som aktive kulturaktører i et rom med stor takhøyde.» (fra hjemmesiden til Uni Research Rokkansenterets 3. mai 2017). Tallene fra rapporten for øvrig tyder også på en tiltakende profesjonalisering av det lokale kulturlivet. Rapporten er også en bekreftelse på at kirkebygg som arena, står sentralt i kunst- og kulturlivet i dag.

Dette fremhever behovet for kompetanse både lokalt i kirken og i regionale og nasjonale kirkelige strukturer, jf. Vedtakspunkt 9.

2.2. Kirken som kulturaktør

Men hvilke forventninger møter kirken, og hvilke holdninger har den selv til sin rolle som kulturaktør? Ved tildelingen av midler til kulturrådgiverstillinger, kan man lese følgende i St.prp. nr. 1 (2008-2009) for budsjettår 2009: «Folkekirkens framtid er nært knyttet til at kirken kan framstå som en troverdig kulturaktør og medspiller.» (side 65).

Dette er en politisk påstand som er meget interessant å lese i lys av KIFO's kartlegging av kultur i kirken i 2009. Her var ett av spørsmålene synet på kulturaktiviteters plass og betydning i kirken. Hele 88 % (55 % i stor grad og 33 % i noen grad) av respondentene svarte her at kulturaktivitetene i kirken støttet opp om den åpne folkekirken (side 48). 88 % av de samme respondentene støttet også påstanden om at kulturaktivitetene er med på å gjøre kirken til en møteplass for alle, og 87 % av dem krysset av på at kulturaktivitetene i kirken er viktig for å skape samhold i lokalsamfunnet. Den politiske påstanden bekreftes derved av kirkens selvforståelse som kulturaktør.

Dette blir også bekreftet av annen kulturforskning (*Kulturarenaer 2016*). Den konkluderer med, som nevnt ovenfor, at kirken ser på seg selv som aktiv kulturaktør med økt aktivitet de siste fem årene, og at kirkens posisjon er sterk på kulturfeltet. Dette gir grunnlag for å se nærmere på hva kirken gjør som kulturaktør.

Kirken er aktør på flere måter:

- *arrangør* av egne arrangement og tiltak
- *utleier* av egne lokaler til eksterne aktører
- *oppdragsgiver* til arkitekter og kunstnere når nye kirker skal bygges

I det lokale kulturtilbudet er musikk og scenekunst de dominerende kunstformene når man ser kulturlivet under ett. Musikk er den mest utbredte kunstformen i det lokale kulturliv, og trenden peker i retning av at musikk også sprer seg til arenaer som ikke er innrettet primært for formålet.

I vedtak 9 i *Kirkens kulturmelding* KM 07/05 oppfordret Kirkemøtet til å åpne opp for en større variasjon av kulturuttrykk. Om det er blitt større variasjon av kulturuttrykk i kirkens kulturarrangement siden 2005, er vanskelig å ha noen kvalifisert mening om da Den norske kirke ikke har data over annet enn konserter, andre kulturarrangement (som en sekkebetegnelse¹⁶) og korarbeid i den kirkelige statistikkføringen. Men *Rokkan-rapporten* viser at kirkens kulturtilbud i stor grad avspeiler det allmenne kulturlivs tilbud til befolkningen da hele 90 % av kirke/gudshus/religiøse forsamlingslokaler svarer at de byr på musikk/konsert av noe slag. Hvorvidt det er mulig for kirken å oppfylle Kirkemøtets oppfordring, er derfor ingen enkel sak å konkludere om.

De ulike kunstformene fordeler seg også ulikt når man ser på kommunestørrelse. I de store kommunene er scenekunst det tilbudet som er størst sammen med visuell kunst og film/video, mens musikk er største aktivitetstilbud i småkommunene. Litteraturtilbudet er relativt likt enten kommunen er stor, mellomstor eller liten. Ser man på hva forskerne har funnet ut om kirken og kunstartene og om lokalene som brukes til fremføring, øvelse og/eller undervisning, er svaret at kirkene hovedsakelig brukes som fremføringslokale og heller lite som øvingslokale og undervisning. Til fremføring i de ulike lokalene fordeler kunstformene seg slik i kirke/gudshus/religiøse forsamlingshus¹⁷:

- Musikk 95 %
- Scenekunst 64 %
- Litteratur 56 %
- Visuell kunst 42 %
- Film/video 33 %

Kirke, kultur og frivillighet

I komité E's innstilling til *Kirkens kulturmelding* fra 2005 oppfordret komiteen lokalmenigheter og kristne organisasjoner til å se sin kulturelle og kunstneriske utfoldelse som en del av lokalmiljøet og til å ta ansvar i det lokale kulturmiljø. Komiteen fremhevet blant annet særskilt under punktet *Kultur og kunst skapes nedenfra* «at kunst og kultur er forankret lokalt og folkelig, i det stedegne,» (side 2 i dokumentet). Kulturfrivilligheten hører avgjort hjemme her.

KM 07/05 Kunsten å være kirke – Den norske kirkes kulturmelding
Vedtak 2 [...] Kirken nyter godt av en omfattende frivillig kulturaktivitet. Kirkemøtet oppfordrer menighetene til fortsatt å legge til rette for slikt engasjement.

Menighetsarbeidet i Den norske kirke utøves og bæres oppe for en stor del av en flokk svært kompetente frivillige medarbeidere. Dette menighetsarbeidet er ofte knyttet til norsk organisasjonsliv på ulikt vis. Å skille klart mellom hva som er menighetsarbeid og hva som er et organisasjonsarbeid, er lite tjenlig selv om dette kunne vært ønskelig for kirkens statistikkføring. Å dele opp i tradisjonell forståelse av amatør/profesjonell medarbeider er heller ikke tjenlig, da den frivillige kirkelige staben besitter fagkompetanse fra sine yrker som de bringer med seg inn i menighetsarbeidet. Noe man imidlertid bør merke seg når det gjelder kulturarbeid, er at aktørene her ikke alltid er like bekvemme med å bli omtalt som *frivillig* da man gjør dette ut fra egen lyst og eget behov. Det vil si at man synger i kor fordi man liker å synge, kort og godt. Ikke først og fremst fordi man vil gjøre andre glad, men fordi man vil være aktør/utøver! Skal man snakke om kulturfrivillighet, så er man mer bekvem med slik omtale når det gjelder å henge opp plakater, selge billetter, pynte lokaler, være vakt osv.

¹⁶ KIFO Notat nr. 1/2010. *Kultur i kirken. En kartlegging av kulturaktiviteter i to bispedømmer i Den norske kirke* lister opp hvilke kirkelige kulturaktiviteter som finner sted i Den norske kirke. Disse er: julekonserter, sangkvelder, konsert med egne kor, klassisk musikk (konsert), konserter med gjestekor, omvisinger (kirkekunst, kulturhistoriske omvisninger), spill og lek for barn og ungdom, babysang, småbarnstreff med kulturaktiviteter, kirkelige festivaler, jazzkonserter, pop/rock konserter, kirkelige jubileer, teateroppsetninger, filmvisninger, andre festivaler, andre jubileer, danseforestillinger og forfatteropplesninger (side 24).

¹⁷ *Rokkan-rapporten* tabellene 27-31.

I *Rokkan-rapporten* har man sett på hva som skjer på frivillighetsfronten i kulturlivet og amatørkulturen. De ønsket å undersøke om fremveksten av kulturhus fra 1990-tallet av, med byggeboom på 2000-tallet, er et uttrykk for profesjonalisering av kulturlivet. Tidligere undersøkelser har pekt i denne retningen, siden kulturarrangement i dag stiller et større krav til lyd, lys og scenefasiliteter. I sin undersøkelse spurte de kulturarenaene om det var færre eller flere frivillige aktører som brukte arenaen i dag enn for fem år tilbake. Halvparten svarte at det var flere frivillige aktører og 38 % svarte at det var som før. Bare 11 % mente at det var færre. Til opplysning er tallene for kirke/gudshus/religiøse forsamlingshus:

- 50 % melder fra om flere frivillige
- 45 % melder fra om samme antall frivillige
- 5 % melder fra om færre frivillige enn før¹⁸

Disse tallene er for øvrig så godt som jevnlike med tallene for idretten (50 % flere, 47 % som før og 3 % færre.

For å kunne gjennomføre kulturarrangement i Den norske kirke, kan det være avgjørende at man har tilgang på frivillige medarbeidere for å drive aktiviteten. KIFO omtaler dette så vidt i sin rapport for Kirkerådet om kultur i kirken fra 2010. Her stilte de sokneprestene spørsmål om hvordan de oppfattet utviklingen de siste fem årene av denne ressursen på kulturfeltet. Svarene som ble gitt, viser en optimistisk vurdering av utviklingen av kulturfrivilligheten. Ca. halvparten av dem mente den var uforandret, ca. 30 % mente den var stigende mens bare 9 % mente den var synkende (6 % svarte vet ikke); se rapporten side 34. Om kirkemusikerne i samme menighet ville ha svart det samme, er ikke godt å si.

I 2014 begynte imidlertid Den norske kirke å føre statistikk på frivillighet i kirken. Det er samlet inn data for det totale antall frivillige i kirken, men også spurt spesifikt innen ulike kategorier. En av kategoriene er kultur som da inneholder frivillige både på kulturarrangement og konserter.

Startåret for statistikkinnsamlingen er 2014, året da Den norske kirke deltok i Grunnlovsjubileet. Denne deltakelsen har nokså sannsynlig krevd flere frivillige enn i et normalår. Dette bør det tas høyde for fremover etter hvert som man får en lengre tidsrekke å sammenligne dataene med.

Statistikk på frivillighet Den norske kirke (2014 og 2016):

Bispedømme	SAMLET		Opp/ ned	Opp/ ned i %	KULTUR		Opp/ ned	Opp/ ned i %
	2014	2016			2014	2016		
Oslo	7 023	7 818	+795	+11,32 %	994	1 074	+80	+8,05 %
Hamar	7 338	7 659	+321	+4,37 %	1 006	777	-229	-22,76 %
Borg	8 713	9 100	+387	+4,44 %	991	1 174	+183	+18,47 %
Tunsberg	6 875	7 063	+188	+2,73 %	1 081	1 239	+158	+14,62 %
Agder og Telemark	11 783	11 506	-277	-2,35 %	1 831	1 796	-35	-1,91 %
Stavanger	13 440	14 166	+726	+5,40 %	1 122	1 352	+230	+20,50 %
Bjergvin	11 262	12 904	+1 642	+14,58 %	1 486	2 145	+659	+44,35 %
Møre	6 013	7 145	+1 132	+18,83 %	1 051	1 512	+461	+43,86 %
Nidaros	7 802	8 274	+472	+6,05 %	1 041	1 176	+135	+12,97 %
S-Hålogaland	4 322	4 330	+8	+0,19 %	1 291	1 575	+284	+22,00 %
N-Hålogaland	3 459	3 430	-29	-0,84 %	445	299	-146	-32,81 %
SAMLET	88 030	93 395	+5 365	+6,09 %	12 339	14 119	+1 780	+14,43 %

Det er samlet inn data i for kort tid til å hevde at de viser en tendens. Innenfor én kategori, kultur i denne sammenhengen, blir dessuten tallene svært små. En variasjon her kan medføre et større utslag prosentmessig. For kulturfeltets del er det imidlertid svært hyggelig å se at frivilligheten i Den norske kirke samlet sett har økt fra 2014 til 2016.

¹⁸ Rokkan-rapporten tabell 36.

Profesjonelle aktører i kirkens kulturarbeid

Vedtak 2 fra Kirkemøtet i 2005 viser til *Kunsten å være kirke* og dens invitasjon til kunstnere om å jobbe med sine kulturuttrykk i en kirkelig sammenheng. Denne invitasjonen ble bekreftet av Kirkemøtet som fremholdt den store verdien kunstfaglig kompetanse har i kirkens liv. Er det mulig å vite noe om hvordan dette har gått? Den norske kirke sitter ikke på slik informasjon, men *Rokkan*-rapporten har undersøkt om det er flere eller færre profesjonelle aktører som bruker de ulike arenaene i dag enn for fem år siden. Her melder 47 % at flere profesjonelle aktører bruker kirke/gudshus/religiøse forsamlingshus, 45 % melder om at det er som før og kun 8 % mener at det er færre. Disse tallene er interessante å se sammenlignet med noen av de andre arenaene.

Arena	Flere	Som før	Færre
Bibliotek	67	25	8
Kirke/gudshus/religiøse forsamlingshus	47	45	8
Festivaler	45	55	0
Kulturhus og flerbruksarena	33	59	8
Samfunnshus/grendehus	16	62	22

Den norske kirke kommer godt ut av denne undersøkelsen ved å være på andre plass blant arenaene som melder om økt bruk av profesjonelle aktører de siste fem årene. Det er verdt å merke seg bibliotekenes posisjon og markerte økning, i underkant av 70 %. Bibliotekene har de senere årene endret sin profil og utvidet sitt virksomhetsområde. Flere steder er bibliotekene blitt den nye møteplassen i lokalmiljøet. Dette er nok en aktør man vil se mer til i årene fremover.

Kirkemusikk og kirkemusikerne

I vedtak 13 KM 07/05 omtales kirkemusikerne som kulturarbeidere og nøkkelpersoner i samspillet mellom kirke og kulturliv, man anbefaler å utvide kirkemusikernes stillingsprosent samt finne midler til kirkemusikalske konsulenter på bispedømmekontorene¹⁹. Kirkerådet, KA og arbeidstakerorganisasjonene ble bedt om å utrede økonomiske konsekvenser og finansieringsmodeller av å utvide kirkemusikernes stillingsprosent. KA's rapport *Mangfold og egenart* har et eget kapittel om kirkemusikk og økonomi, se kapittel 6, men økonomi omtales også i kapittel 11.1. Den årlige lønnsinvesteringen på kirkemusikksektoren er stipulert til ca. 250 mill. hvorav drøyt 9 mill. kroner utgjør faste tillegg. Da er utgifter til administrering av virksomheten ikke iberegnet²⁰.

I avsnitt *Kirkemusikkfeltet* i sak KR 61/13 orienteres det om at Kirkerådet ikke har utredet de økonomiske konsekvenser og finansieringsmodeller for utvidelse av kirkemusikernes stillingsprosent, men at man har hatt dialog med KA, Musikkhøgskolen m.fl. om saken. Det har også vært løpende kontakt med KA og Musikernes FellesOrganiasjon (MFO) om kirkemusikkfeltet og det er arrangert konferanse sammen med dem. Avslutningsvis i saken nevnes Kirkerådets høringssvar på Kulturutredning 2014 hvor man meldte inn følgende behov innen kirkemusikk:

- én hel kirkemusikalsk stilling i Kirkerådets sekretariat og 1 hel stilling til hvert bispedømmekontor (kostnad kr. 10 200 000,-)
- én hel stilling til hvert bispedømme/tilknyttet domkirke eller annet lokalt ressursmiljø som skal jobbe med kirkemusikalske produksjoner (kostnad kr. 9 350 000,-)
- økte økonomiske ressurser til domkirkenes kirkemusikalske virksomhet (kostnad kr. 1 100 000,-)

¹⁹ I Kirkerådets utredning *Utdanning og tjeneste* fra 1988 nevnes tanken om kirkemusikk konsulenter sentralt og regionalt for første gang. Fra møte i Nemnd for gudstjenesteliv 28. januar 2012, sak 18/12 *Kirkemusikalske tiltak* står det innledningsvis i avsnittet om *Bakgrunn*: «Kirkemøtet har gjentatte ganger gjennom hele 1990-tallet vært innom spørsmålet om hvordan man kan fremme og styrke det kirkemusikalske arbeid i kirken. En rekke ganger har Kirkemøtet da i sine vedtak grepet til tanken om å opprette konsulentstillinger sentralt og regionalt som et virkemiddel. Det kan her henvises til følgende vedtak: KM sak 17/90, 13/93-2d, 04/96, 10/98-6.»

²⁰ Rapporten er fra 2006.

- økte ressurser til kirkemusikere og stillingsprosjenter generelt i Den norske kirke (minimum en hel stillingsprosent pr. bispedømme lokalt som kan fordeles på flere personer med mindre stillingsprosent. Kostnad kr. 9 350 000,-).

Total kostnad kr. 30 000 000,-.

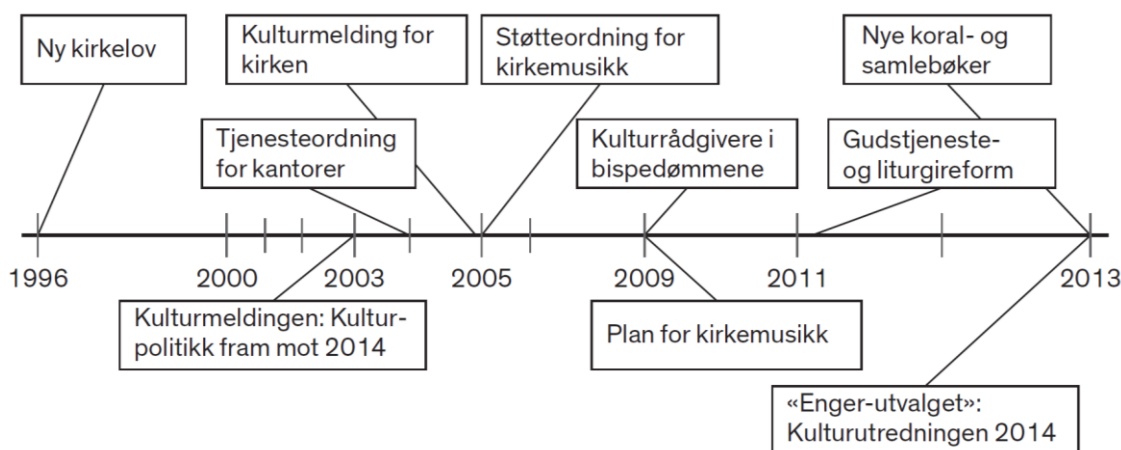
Norsk kirkemusikksymposium

I 2014 arrangertes Norsk kirkemusikksymposium i Stavanger. Tiltaket var initiert av noen kirkemusikere og MFO etter at det hadde vært tema på Nordisk kirkemusikksymposium på Island. Tiltaket skal gjennomføres hvert fjerde år som en del av Norsk Orgelfestival.

Etter at *Kulturutredning 2014* var levert, ble det regjeringsskifte hvor sittende regjering har iverksatt ny kulturmelding. I etterkant av denne saken har Kirkerådet tilsatt en kirkemusikalsk rådgiver, tilsatt 2014. Tre bispedømmer (Borg, Agder og Telemark og Bjørgvin) har opprettet små stillingsprosjenter innenfor kirkemusikk.

Kulturutredning 2014 hevder at kirkemusikerrollen står sentralt i å utvikle kirken som kulturarena. Også *Telemarks-rapporten* har lagt stor vekt på kirkemusikerne, deres stillingsprosent og arbeidsvilkår.

For kirkemusikere har det skjedd mange endringer i rammebetingelsene de siste 20 år. Dette krever også en særlig oppmerksomhet fremover, jf. vedtaks punkt 6. Følgende endringer ble identifisert i Telemarksforskningen (*Telemarks-rapporten* side 18):

Figur 1.1 Utvalgte hendelser på 2000-tallet som har bidratt til å endre kirkemusikkens vilkår.

Hva innebærer disse endringene?

- 1996: Endring av ansvarsforholdet mellom organisasjon og administrasjon av kirkemusikken førte til at kirkemusikerne fikk mindre autonomi ved at kirkelig fellestråd og kirkeverge fikk økt innflytelse på kirkemusikalske valg
- 2004: Det ble strammere og tydeligere føringer på det kirkemusikalske arbeidet med større forventning om tettere samarbeid mellom kirkemusiker og andre aktører i kirken
- 2005: Det ble gitt et nytt grunnlag for kirkens kulturarbeid; kirkemusikken er særskilt viktig og Norsk kulturråd opprettet en egen støtteordning for kirkemusikk.
- 2009: Tilsetting av kulturrådgivere og vedtaket om *Plan for kirkemusikk* ga tydelige signaler om å løfte den kirkemusikalske kvaliteten i kirken

Dette reiser tre spørsmål:

1. Hvilken effekt fikk ny kirkelov av 1996 på kirkemusikken og kirkemusikerne, og hvordan ble kirkemusikernes arbeidshverdag etter at *Tjenesteordning for kantorer* ble innført i 2004?
2. Hvilken effekt fikk kulturmeldingen og kirkemusikkordningen i Norsk kulturråd etter 2005 på kirkemusikerne og utøvelse av kirkemusikk?
3. I hvilken grad er ambisjonene om å løfte den kirkemusikalske kvaliteten i kirken blitt realisert etter tilsetting av kulturrådgivere og planverk for kirkemusikk?

Kirkemusikerne har sin yrkesutøvelse både i kult og kultur. Om denne yrkesgruppen skriver forskerne:

«Som ansatte i Den norske kirke må de utforme sin arbeidshverdag i tråd med de gjeldende planer, lover og regler for gudstjenester og andre kirkelige handlinger. Som utøvende musikere og kunstnere er yrket deres også relatert til musikk- og kulturlivets idealer og forventninger, om å formidle musikalske opplevelser av høy kvalitet, i et samspill mellom profesjonelle og amatører. Det er kirkemusikerne som helt konkret og i praksis må forholde seg til de overordnede potensielle spenninger som ligger implisitt i møtet mellom religionen og kunsten, mellom kirkepolitikken og kulturpolitikken, mellom kulten og kulturen.» (*Telemarkforskning* side 98).

I løpet av de 20 årene som er gått fra kirkeloven av 1996 kom til i dag, mener Telemarkforskning at kirkemusikerne er blitt begrenset i sin yrkesutøvelse av større formalisering og mindre kunstnerisk frihet. Undersøkelsen har forsøkt å svare på spørsmål som f.eks.: «Hvilke vilkår og strukturelle betingelser omgir kirkemusikernes arbeidspraksis, og hvordan har disse endret seg? Hvordan manøvrerer kirkemusikerne mellom å være kunstnere, kulturarbeidere og kirkearbeidere?» (*Telemarkforskning* side 98).

24. mai 2004 oppnevnte det sentrale *Etter- og Videreutdanningsutvalget* i KA et utvalgt som skulle kartlegge kompetansebehovet innen den kirkemusikalske virksomheten i Den norske kirke. Rapporten ble levert i 2006 KA, *Mangfold og egenart. Utfordringer og kompetansebehov på kirkemusikksektoren*²¹. Å styrke muligheten til etter- og videreutdanningen for kirkemusikere er viktig ifølge rapporten.

Pilegrimer i orgelsko

Pilegrimer i orgelsko (PIO-prosjektet 2016-2019) er et viktig prosjekt innen kirkemusikk, ledet av Kirkerådet. Her får barn og unge en mulighet til å spille sammen med profesjonelle orgelmusikere. Det er mestermøter der amatører og profesjonelle utforsker orgeltradisjonen sammen. Prosjektet er for barn og unge mellom 6-19 år og har blitt svært godt mottatt.

Formålet med prosjektet er at barn og unge skal få del i den kirkemusikalske arven gjennom orgelet, og at de selv nyskaper og setter sitt preg på musikken. De skal delta i gudstjenesteliv og konserter med orgelspill. På sikt håper man at tiltaket også kan bidra til rekruttering til utdanning og yrkesliv som kantor i Den norske kirke. PIO-prosjektet bidrar til å utvikle den profesjonelle kompetansen innen opplæring og formidling av orgelmusikk. Gjennom prosjektet inviteres flere (kirke)-musikkfestivaler til å tilby orgelworkshops- og konserter, for og med barn.

Prosjektet gjennomføres regionalt hvor følgende byer foreløpig har fått avtale om PIO-kurs: Trondheim, Fredrikstad og Bergen med workshop i Stavanger i forkant. I 2016 og 2017 har 30 elever deltatt i prosjektet. Orgelpedagog Bjørn Vidar Ulvedalen har det overordnede ansvar for den faglige oppfølgingen av elevene i PIO.

Norges KFUK-KFUM Kulturskole

Høsten 2017 starter Norges KFUK-KFUM opp en kulturskole flere steder i Oslo og Bærum for aldersgruppen 10-19 år. Kulturskolen vil ha kurs, seminarer og workshops hvor man får tilbud om undervisning i blant annet samspill, musikkproduksjon, musikkledelse og

---

²¹ Heretter omtalt som *Mangfold og egenart*.

låtskriving. Mye av arbeidet vil skje i samarbeid med lokale menigheter²² i kirkens lokaler med fagutdannede lærere/musikere. Slagordet er «Kultur for alle». Potensielle elever som trenger økonomisk hjelp for å kunne være elev ved musikkskolen, vil kunne søke om støtte i en stipendordning som er etablert for tiltaket. For mer informasjon om tiltaket, se <http://kulturforalle.no/>. Dette er et ledd i en nasjonal strategi for KFUK/M. Også de andre barne- og ungdomsorganisasjonene har en rekke tiltak innenfor kulturfeltet.

Kirkens konsert – og kulturvirksomhet

Historisk sett er det ingen selvfølge at kirken har konsertvirksomhet i dag. En ting er begrensninger som lov- og regelverk setter. En annen ting er hva kirken selv har ment om denne type aktivitet. I tråd med Luthers store kjærlighet til musikken kunne musikken få stor plass i gudstjenestene i barokkens tidsepoke. Dette er Bachs kirkekantater et klart uttrykk for, hvor både solosang, kor og orkester beriket gudstjenesten og utdypet søndagens budskap. I dag ser vi også at messer og Bach-kantater og musikkspill for barn i større grad tas inn i gudstjenesten. Kirkekonsserter er en bærebjelke i kirkens kulturarbeid.

Christian Cappelen – kirkekonsertenes far

Christian Cappelen (1845 – 1916) virket som organist, kordirigent, pedagog og konsertgiver. Cappelen regnes som en av kirkekonsertenes fedre og var organist blant annet i Strømsø og Bragernes kirke i Drammen. Han ønsket å få i stand kirkekonsserter, men møtte motstand fra presteskaper; nærmere bestemt fra Jørgen Moe da han var prest i Drammen. Moe syntes ikke at konsserter hørte hjemme i Guds hus. Solosang kom over hodet ikke på tale. Cappelen fikk imidlertid lov til å holde orgelaffener da det nye orgelet skulle innvies. Først etter sterke forsikringer om at programmet skulle ha et rent religiøst innhold og at offeret som ble tatt opp etterpå skulle gå til de fattige, ga presten Jørgen Moe seg. Cappelen holdt sin første konsert i Bragernes kirke i 1872, men det var først utover 1880-årene at det ble større forståelse for konsserter i kirken.

Den norske kirke har godt tallmaterieell på kirkekonsserter, kulturarrangement og antall deltakere. Tallmaterialet skiller mellom kirken som arrangør av egne arrangement og som utleieaktør for andres konsert/arrangement. Her er tallene fra 2009 og 2016:

Type arrangement og ansvar	2009	2016	Økning
Konsserter i regi av menigheten	6008	6 200	+192
Antall deltakere	638 883	657 440	+18 577
<i>Konsserter i regi av andre</i>	<i>3 120</i>	<i>3 922</i>	<i>+802</i>
<i>Antall deltakere</i>	<i>551 462</i>	<i>702 334</i>	<i>+150 872</i>
Andre kulturarrangement i regi av menigheten	1 329	2 181	+852
Antall deltakere	117 676	324 778	+207 102
<i>Andre kulturarrangement i regi av andre</i>	<i>513</i>	<i>681</i>	<i>+168</i>
<i>Antall deltakere</i>	<i>83 942</i>	<i>84 707</i>	<i>+756</i>
Totalt antall arrangement	10 970	12 984	+2 014
Totalt antall deltakere	1 391 963	1 769 259	+377 296
Snitt antall deltakere pr. arrangement	127	136	+9

Tabellen over viser at tallene, totalt sett, for konsserter og kulturarrangement²³ i kirken i 2009 og 2016 er oppadgående. Det er imidlertid en større økning i antall konsserter i regi av andre enn i regi av kirken selv. Dette gjelder også antall publikummere. Noe av dette skyldes nok den store økningen i artistenes julekonsserter. Når det gjelder andre kulturarrangement ser bildet motsatt ut. Her er økningen størst både i antall arrangement og publikummere i kirkens egne arrangement enn for arrangement i regi av andre.

Totalt sett gir tallene fra 2009 et snitt på 127 publikummere pr. arrangement med en oppgang til 136 publikummere pr. arrangement i 2016. Dette vil si en gjennomsnittsokning på totalt 9 publikummere pr. arrangement over en åtte års periode. Altså et snitt på én publikummer for hvert arrangement for hvert år. Hvordan fordeles så disse tallene seg i snitt

²² KFUK/KFUM har følgende samarbeidsparter: Forandringshuset Grønland, Asker og Bærum krets, Norges KFUK-KFUM og Voksen, Ris, Bøler, Hauketo-Prinsdalen og Holmlia menighet.

²³ Kulturarrangement kan for eksempel være: foredrag, ulike markeringer av begivenheter, kunstutstillinger/utstillinger, omvisninger, teater, utstillinger [igjen], lyrikkaften o.l.

i 2009 og 2016 når man deler de opp på konserter og andre kulturarrangement i regi av menighetene og av andre?

Snitt antall publikum pr. type arrangement i regi av:	2009	2016	Snitt i økning/nedgang
Konsert i regi av menigheten	106	106	0
Konsert i regi av andre	177	179	+2
Andre kulturarrangement i regi av menigheten	89	150	+61
Andre kulturarrangement i regi av andre	164	124	-40

Tallene i tabellen over viser at selv om det er flere konserter å gå på for publikum, kommer det ikke nødvendigvis flere publikummere pr. konsert, enten konserten er i menighetens eller andres regi. Når det gjelder andre kulturarrangement er forskjellen imidlertid stor. Mens menighetens egne kulturarrangement har økt i snitt med 61 publikummere pr. arrangement, har antall publikummere sunket med 40 pr. kulturarrangement i regi av

Kulturopplevelser i kirkene i Drammen

Bragernes menighet laget i flere år en brosjyre med konsertoversikt i kirken. Etter hvert ble øvrige menigheter i Drammen invitert til å bli med i denne oversikten. Nå representerer brosjyren en oversikt over kirkekonsserter i Drammensområdet. Designet er nøytralt og gjenbrukes fra semester til semester, men fargen skiftes ut. Det stilles ikke krav til menighetene om et gitt antall konserter for å bli med i brosjyre; én konsert holder. Brosjyren deles ut ved utgangen når konserten er ferdig og ligger ellers lett tilgjengelig i kirkens lokaler.

Til å begynne med ble brosjyren finansiert ved å selge annonseplass på baksiden. Nå bidrar primært hver menighet med en liten sum penger (kr. 7-800,-) hver mens Drammen kirkelige fellesråd bidrar med kr. 1.000,- og Bragernes kirke med ca. kr. 2.000,-. Noen sesonger selges annonseplass fremdeles overfor bedrifter som ønsker å støtte kirkens kulturarbeid. Overfor eksterne aktører, som har konserter i Bragernes kirke, tas det kr. 500,- i tillegg til ordinær leieavtale til menighetsråd og fellesråd. Disse pengene er øremerket utgifter til produksjon av brosjyren.

I desember er det adventsfestival i Drammen. Da inviteres alle menigheter til å komme med å i oversikten over kirkelige arrangement knyttet opp mot festivalen.

Tekst fra koordinator/kantor i Bragernes kirke, Anders Eidsten Dahl (slettes)

andre. Holder disse tallene seg fremover, vil de være en god hjelp ved budsjettering av potensielle publikumsinntekter for en konsert selv om antall deltakere vil variere fra en type konsert til en annen.

Tallene for Den norske kirke sier ikke mye mer enn at det har vært oppgang eller nedgang fra år til år. Det er viktig i selv å følge utvikling slik at man kan igangsette tiltak for å hindre negativ utvikling, men tallene sier ikke noe om dette er en tendens *kun* i kirken eller om det samme skjer i kulturlivet forøvrig. I KIFO's *Tilstandsrapport* for Den norske kirke nr. 2/2010 sammenlignet de kirken med blant annet Rikskonsertene. «I 2009 var det i alt 1 391 963 deltakere på 10 970 konserter og andre kulturarrangement i kirkene. Tallet er høyt, omtrent på samme nivå som det samlede frammøte på Rikskonsertene på ett år (1 298 824).» (rapporten side 41). Rikskonsertene har etter dette fått ny funksjon og nye oppgaver. De rapporterte for siste gang etter denne ordningen i 2012. Da hadde de 1 297 143 publikummere totalt. Den norske kirkes antall publikummere var dette året 1 492 446. Dette vil si at mens Rikskonsertene hadde en nedgang på 1 681 publikummere fra 2009 til 2012, hadde Den norske kirke en økning på 100 483 publikummere. Denne oppgangen taler for seg selv, men sier også noe om at menighetene i større grad enn tidligere både arrangerer kirkekonsserter i egen regi og åpner kirkerommet for andre til konsertvirksomhet.

Kirkens korvirksomhet

Statistikken for kirkens korvirksomhet har derimot pekt gradvis nedover helt tilbake til 2005²⁴. Da KIFO så på disse tallene i 2009 forklarte de dette med at det kanskje hang sammen med at menighetenes kultursatsing var trukket noe bort fra korene over mot andre former for kulturvirksomhet.

²⁴ KIFO NOTAT NR 2/2010 *Tilstandsrapport for Den norske kirke 2009* har med statistikk for Den norske kirkes korvirksomhet tilbake til 2005. Tallene er:

Kor for barn/unge: 2005/1 308 kor med 32 162 medlemmer, 2006/1 269 kor med 30 295 medlemmer, 2007/1 203 kor med 28 783 medlemmer og 2008/1 270 kor med 26 761 medlemmer.

Kor for voksne: 2005/847 kor med 17 874 medlemmer, 2006/817 kor med 17 798 medlemmer, 2007/775 kor med 17 006 medlemmer og 2008/806 kor med 17 351 medlemmer.

Korvirksomhet (Kilde SSB)

	2009	2016	Nedgang
Kor for barn og unge	1 216	1 064	-152
Medlemmer	26 831	21 452	-5 379
Kor for voksne/familiekor	744	624	-120
Medlemmer	16 741	14391	-2 350

I 2009 hadde Den norske kirke totalt 1 960 kor (barn/unge og voksne) mot 1 688 i 2016. Dette er en nedgang på 272 kor. Antall kormedlemmer i 2009 var 43 572 mot 35 843 kormedlemmer i 2016. Uansett forklaring på nedgangen er det noe i dette bildet som ikke stemmer. Våren 2016 arrangerte Kirkerådet en korkonsultasjon i Kirkens hus i Oslo for å få innspill på hvordan kirkens koraktører opplever situasjonen med nedgang i antall kor og kormedlemmer. Den avstedkom et bredt ønske om en konferanse som ble avholdt samme år.

Et sentralt tema sto på dagsorden på denne konferansen: den røde pilen i korstatistikken, hva sier de egentlig? Dette er det ikke et helt entydig klart svar på, dessverre. For ser man på f.eks. baby- og barnesang for aldersgruppen 0-5 år, peker pilen oppover fra 2010 til 2015 hvor hele 22 000 barn deltok. Ung kirkesang har en interessant kurve for sine korsangere. I statistikken som tar for seg tallene for 2003 og 2013, ser man en formidabel tilslutning på tiltak for barn 0-1 år. Veksten fortsetter og når sin topp for 7-åringene. Etter dette er tilslutningen noe svakere mot tenårene før de stabiliserer seg for aldersgruppen 16 år og eldre. I tillegg har det i samme periode vært en sterk fremvekst av kor innfor Soul Children med nå 8000 registrerte medlemmer (Soul Children-bevegelsen har forankring i barne- og ungdomsorganisasjonen Acta). Det ser ut til at disse korene ikke er tatt med i menighetenes rapporter.

Det store spørsmålet man da stiller seg er: hvorfor peker tallene i menighetens årsstatistikk nedover, når det samtidig er oppgang innenfor feltet? I kontakt med kororganisasjonene jobber Kirkerådet med en gjennomgang av disse statistikkene.

Den 21. og 22. september 2017 samarbeider Kirkerådet gjennom Trosopplæringen med Ung kirkesang og Kirkelig utdanningssenter i Nord om konferansen *Salmer og sanger som trosopplæring*. Konferansen er for korledere og andre som jobber med salmer og sanger i trosopplæringen. Foruten en presentasjon av forskningsprosjektet «Bruk av salmer og sanger i trosopplæring i Den norske kirke» står samhandling mellom kontinuerlig korarbeid og breddetiltak på dagsorden.

Trosopplæringen har hatt flere tiltak innen kor, salmer og kirkemusikk både de i forsøksfasen og prosjektperioden. Tiltaksnivået er høyt. Et regionalt prosjekt som er støttet er Ung kirkesangs prosjekt Læreplan i korarbeid 6-10 år. Barne- og ungdomskor har medvirket på scenen flere ganger på Trosopplæringskonferansene. Her har det også vært seminar om «Korarbeid som trosopplæring».

På korfronten i kulturlivet for øvrig skjer det imidlertid flere tiltak for å øke sangaktiviteten i Norge. Koralliansen er allerede nevnt. Andre aktører er blant annet Krafttak for sang, KFUK/KFUM, Soul Children og andre barne- og ungdomsorganisasjoner. Her er det potensiale og vilje om økt samhandling og samarbeid for å styrke korsang i Norge generelt og i skolen spesielt.

Den kirkemusikalske virksomheten i domkirkene

Domkor er en spyspiss innen norsk kirkemusikk og korvirksomhet. De utøver korsang på et meget høyt kunstnerisk nivå, har et allsidig repertoar, deltar ukentlig i gudstjenester, fremfører konserter, drar på turneer, samarbeider med profesjonelle musikere og sangere fra kulturlivet, deltar på ulike festivaler m.m. Gjennom dette er de en synlig og respektert aktør i kirke og kulturliv.

Domkantorene har et eget nettverk for faglig inspirasjon og erfaringsutveksling. De utvikler ulike nisjer for sin korsatsing og ivaretar slik sitt kirkemusikalske ansvar. To domkor, korene i Nidarosdomen og Oslo domkirke, har en særskilt oppgave da de har beredskapsfunksjon for det offentlige Norge. Ressurser til domkorene har imidlertid ikke økt i takt med forventninger og økt profesjonalisering av arbeidet og korvirksomheten. Rapporten *Mangfold og egenart* støtter vurderingen av behovet for å øke posten som tidligere kom fra departementet «Tilskudd til undervisning, diakoni og kirkemusikk» (side 21-22). Dette tilskuddet ligger nå inne i rammetilskuddet for Den norske kirke, jf. KR 61/16. I dokumentet påpekes det at tilskuddene til Oslo og Nidaros domkirker ikke har vært justert i den perioden det var en øremerket tildeling i statsbudsjettet. Tilskuddspostene i budsjettet for Den norske kirke vil bli drøftet på Kirkemøtet i 2018.

Strategidokumentet *Fleirstemt. Strategi for korutvikling i Noreg* (2016) omtaler blant annet finansiering av kor ved å vise til ulike støtteordninger (side 10). Dokumentet nevner eksplisitt Nidarosdomens guttekor og Domkirken musikk AS i Stavanger domkirke som mottaker av midler fra Norsk kulturråd over ordninger som *Tilskuddsordningen for musikere* og *Tilskuddsordningen for kirkemusikk* (side 29). I omtale av oppbygging av profesjonelle kor, vises det til et prosjekt i Trondheim mellom Nidaros domkirke og Vår Frue menighet som sammen med Trondheim symfoniorkester høsten 2015 lyste ut hele 12 stillinger med en stillingsbrøk på 60 % i tre års engasjement som ensemblesanger i *Nytt profesjonelt kor i Trondheim* (arbeidstittel, se side 14). Nidaros domkor blir for øvrig omtalt under rubrikken «Eksempel på amatørkor på høgt nivå» (side 17). Dette er interessant å følge utviklingen av dette prosjektet, særlig for de domkorene som har symfoniorkestre i byen. Kanskje er det grunnlag for å etablere flere slike korsamarbeid og andre konstellasjoner avhengig av ressursene på stedet?

Kantor i Bodø domkirke til Vårt Land 18. juli 2017

«Sørg for flere kantorer i full stilling og gode lokale tilskuddsordninger.» også for mindre menigheter. Bodø domkirkes sangskole og Bodø domkor fikk nylig Bodø bys kulturpris. Sangskolen organiserer med sine syv kor ca. 140 barn og unge i et aldersspenn på 4-20 år. Kirkemusikalsk senter i Nord (KiN) er et ressurs- og kompetansesenter for kirkemusikere i Nord-Norge. Det er organisert under Bodø kirkelige fellesråd. Bodø Internasjonale Orgelfestival, rekruttering gjennom Toppunkurset og orgelklubben Fridthjov drives av KiN som også har ansvar for videreutdanning.

Kunst og kultur for barn og unge

Kunst og kultur har hele tiden vært et sentralt tiltak i Trosopplæringsreformen. Her har det vært viktig å understreke at barn og unge er både mottakere, deltagere og medarbeidere i kirkens kunst- og kulturarbeid fordi slike uttrykksformer gir aktuelle og slitesterke bilder, ord og opplevelser knyttet til troen og livet.

I Trosopplæringsens forsøksfase ble flere tiltak igangsatt som f.eks. Barnas katedral i Nykirken i Bergen og Bodø domkirkes korarbeid med *Kunsten å være småbarn* som eget kulturprosjekt. Kirkerådet har lenge samarbeidet med Ung kirkesang om salmesang i Trosopplæringsen.

Kirkerådet har også gjennomført en undersøkelse hos ungdom mellom 18-30 år for å få kunnskap om deres bruk av kunst- og kulturarrangement, og om de visste om dette var en del av kirkens barne- og ungdomsarbeid. Gjennomgående svarte ungdom her at de visste om dette, at de brukte det og ikke minst: de ønsket mer!

Den kulturelle skolesekken

Den kulturelle skolesekken (DKS) ble fremhevet i kirkemøtevedtaket om kultur i 2005 som en ordning kirken burde gjøre bruk av. Ordningen er en kulturpolitisk satsing hvor man vil nå ut med profesjonelle kunst- og kulturtilbud til barn og unge. Ordningen gjelder nå for alle skoletrinn og *Kulturtanken* har i dag det administrative ansvaret for ordningen. Det er

krevende å ha fullstendig og oppdatert oversikt over ordningen da både fylker og kommuner har ulike ordninger som aktørene må forholde seg til.

Først var ikke kirke- og trossamfunn en del av ordningen²⁵, men i St.meld. nr. 8 (2007-2008) *Kulturell skolesekk for framtida* slo regjeringen fast at religiøse institusjoner og trossamfunn også må regnes med som viktige ressurser innen DKS-arbeidet. Dessverre har ikke alle bispedømmer opplevd det like lett å få forståelse for kirkens engasjement og ønske om et kirke/skolesamarbeid innen ordningen.

I 2009 utga IKO-forlaget boken *Kirken og Den kulturelle skolesekken* av Kristin Gunleiksrud. Boken ble distribuert til alle menighetskontor samme år. Det ble avholdt seminar i Oslo i regi av Kirkerådet, Norske kirkeakademier og KA samme år. Kirkerådets kulturkonferanse 2010 hadde *Den kulturelle skolesekken* som tema.

Det er utviklet kirkelige produksjoner innen flere kunstfelt: drama, fortelling, dans, visuell kunst, kirkemusikk, kombinasjon av orgel og scenekunst, pilegrimsfortelling, lokalhistorie om et kirkested og selve kirkebygget for å nevne noen. Kirkerådet har ikke en fullstendig oversikt over hvor mange produksjoner det har vært i Den norske kirke siden 2009. Heller ikke over hvor de er produsert/fremført. Ut fra informasjon som er gitt, peker Agder og Telemark og Møre bispedømmer seg ut som bispedømmer med flest produksjoner, tett fulgt av Oslo og Tunsberg bispedømmer.

En DKS-produksjon er en økonomisk risikosport og en ressurskrevende administrativ oppgave for produsenten. Samtidig er det ikke sikkert at produksjonen blir tatt opp i ordningen. Da er det forståelig at en lokal menighet ikke uten videre har kapasitet og risikovillig kapital til å satse på slike prosjekt, men for de lokalmenigheter som har turt å satse har Den norske kirke fått unike produksjoner til glede for barn og unge.

Salmebok 2013 og gudstjenestereformen

At salmer betyr mye for folk fikk man erfare da Den norske kirke utga *Salmebok 2013*. Samarbeidet NRK tok initiativ til med *Salmeboken minutt for minutt* i Trondheim, hvor kor fra hele landet meldte seg for å synge gjennom den nye salmeboken fra perm til perm ble en kjempesuksess, se <https://tv.nrk.no/serie/salmeboka-minutt-for-minutt/dmls00000114/sesong-1/episode-1>. Her stilte både kringkastingssjef og kulturminister opp. Kringkastingssjefen begrunnet NRK-tiltaket blant annet med at salmene er en felles kulturarv som NRK ville løfte opp sammen med frivillige og kor. Kulturministeren fremhevet at salmer treffer alle noen ganger i livet, og at de er forbundet med høytider i livet.

Deltakere på *Lys Våken* i 2014 fikk *Salmebok 2013* i gave, totalt 6 000 salmebøker. Det ble utviklet et pedagogisk opplegg om salmeboken som del av *Lys Våken*-opplegget. Salmeboken ble også løftet frem på Trosopplæringskonferansen i 2014 hvor salmesang for barn og unge har stått sentralt i en årrekke både som sceneprogram og seminarer.

Den norske kirke forvalter derfor en folkekjær og betydelig kulturarv i salmeboken. Norsk salmebokhistorie er relativt ung da den ikke går lenger tilbake i tid enn til slutten av 1800-tallet. Med Landstads salmebok fra 1869 fikk kirken en salmebok på norsk, mot tidligere dansk. Elias Blix' supplerte dette arbeidet med nynorske salmer.

Arbeidet med kirkens salmebok har gjort Den norske kirke til en betydelig språkaktør. *Norsk salmebok 2013* har gått inn i denne tradisjonen med verdighet ved å videreutvikle og å utvide språkområdet slik at salmeboken nå omfatter både bokmål, nynorsk, samiske språk og kvensk, samtidig som den også inneholder flere salmer på andre språk. Som litteratur, representerer *Salmebok 2013* språk og poesi fra hele verden. For en liten språknaasjon som Norge, er det viktig at noen kulturaktører holder denne kulturoppgaven levende og videreutvikler den. Kirkerådets salmedatabase bidrar til at salmediktningen er en levende kunstform.

---

²⁵ St. meld. nr. 38 (2002-2003) *Den kulturelle skolesekken*.

Språk er ytringskultur som gir gjenkjennelse og nærhet. Det skaper stolthet og trygghet for enkeltmennesket å kunne ytre seg på sitt morsmål innen samfunnsliv og i det offentlige rom, men ikke minst i enkeltmenneskets gudstjenesteliv og religiøse utfoldelse. Det er derfor av betydning langt utenfor kirken at det ukentlig holdes gudstjenester med liturgi og salmer på bokmål, nynorsk, samisk, kvensk og tegnspråk som helligspråk for dagens mennesker, og at kirken bruker disse språkene som sitt administrasjonsspråk²⁶.

Innen samisk kultur er utgivelse av ny norsk salmebok viktig med salmer på tre samiske språk. Språk er viktig for kulturell identitet. Dette påpekes også av St. meld. nr. 28 (2007-2008) *Samepolitikken* som understreker at dette gjelder alle nivåer i kirken (side 181 i meldingen). Lokalt kirkelig tilsatte med samisk språk- og kulturkompetanse er ofte også med på å bære et utviklingsarbeid på nasjonalt nivå med hensyn til bibeloversettelse og salme- og liturgiarbeid som hele kirken nyter godt av.

Samisk kirkeråd har imidlertid i SKR 23/15 *Samisk salmesang* uttrykt bekymring for at samisk salmetradisjon er i tilbakegang. I saksutredningen ble det pekt på at de ønsker å samarbeide med aktuelle institusjoner og fagmiljøer for å finne frem til hva som kan løfte den samiske salmesangens kulturelle og faglige status, men også bidra til en revitalisering av denne musikkformen. I vedtaket heter det: «Det er et mål at samisk salmesang og tonespråk blir tema i etter- og videreutdanning for kirkelig ansatte, og på sikt et tema også innenfor grunnutdanningen for kantorer og organisert i Den norske kirke.»

Den norske kirkes gudstjenestereform med liturgisk musikk og bønnetekster representerer i særlig grad den trossmessige dimensjonen i kirkens kunst- og kulturarbeid. Komponister og forfattere/språkmektige personer har med sin estetiske kompetanse bidratt til å skape en estetisk "himmel" over gudstjenesten ved å løfte liturgien språklig og musikalsk. Man finner et stykke musikalsk fornyelse i koralbøkene og besifringssalmebok som har krevd en

Folkemusikkmesse fra Hardanger – involvering, stedeengjøring og fleksibilitet

Med utgangspunkt i tradisjonsmusikk i Hardanger har Rannveig Djønne skrevet *Hardangermessen* i folkemusikkstil. Messen er støttet av Norsk kulturråd og OVF. Den har innslag av rudl, vals, polka med støt og ganger. Bare i Ullensvang brukes den 2-3 ganger i året foruten av andre kirker i prostiet.

I den senere tid har det vært folkemusikkmesse i Kinsarvik kirke 2. juledag. Her er alle folkemusikerne og elevene i Kulturskolen invitert til å være med. De kommer med torader og hardingfele. I skjønn forening deltar barn og voksne, profesjonelle og amatører spiller de sammen i gudstjenesten. Dansere fra lokalmiljøet har også bidratt. Denne 2. juledagsgudstjenesten har samlet like mange folk som til julaften.

Hver pinse er det festival i Ullensvang hvor folkemusikkmesse er med i programmet. I 2017 bidrog barneleikarringen i Lofthus, Ullensvang barnekor, Rannveig Djønne på torader og flere lokale musikere på hardingfele, trekkspill og trørgel foruten en barokkdanser fra Berlin (Julla Voss) på festgudstjenesten.

Hardangermessen har vært med på å oppfylle en hovedtanke i gudstjenestereformen: involvering, stedeengjøring og fleksibilitet.

Tekst fra kantor i Ullensvang

betydelig arbeidsinnsats på nasjonalt nivå for å ivareta og videreutvikle nasjonens salmeskatt og kirkemusikk hvor tradisjon og fornyelse har gått hånd-i-hånd. Dette fortsetter også etter at salmeboken ble utgitt ved opprettelsen av Kirkerådets salmedatabase, som inspirerer til fortsatt salmefornyelse ved nyskaping av melodier og tekster på norsk, samiske språk og kvensk.

²⁶ Til og med 2015 rapporterte Kirkerådet på bruk av nynorsk. I rapporten fra 2015 skriver man blant annet til Språkrådet at man har økt nynorskandelen fra 29 % i 2014 til 43,5 % i 2015 når det gjaldt publikasjoner. For redaksjonsspråket på www.kirken.no får man ved google-søk en nynorskbruk på 35,9 %. På www.kirkeaktuelt.no oppnådde man 30 % nynorskbruk i artiklene som ble lagt ut der. På sosiale medier er nynorsk delen nedadgående. Mens man i 2014 nærmet seg 40 %, hadde man i 2015 bare litt over 21 % nynorskbruk. I 2014 skrev Språkrådet følgende til Kirkerådet: «De har gjort framifrå arbeid med målbruken i 2014. Nynorsk er godt synleg på nettsidene dykkar. [...] Vi har tillit til at de vil halde fram med det. De er eit godt språkleg førebilete for andre statsorgan!»

Følgende bispedømmer bruker nynorsk som administrasjonsspråk: Agder og Telemark, Stavanger, Bjørgvin og Møre.

Visuell kunst – utsmykning av kirkerommet

I St.meld. 23 (2011-2012) *Visuell kunst*, kap. 9.4.2 *Visuell kunst i kirker* står det om den nære forbindelsen som har vært opp gjennom historien mellom kirken og kunsten, hvor kirken har vært kunstens fremste oppdragsgiver i Europa og i Norge. Det er på bakgrunn av dette at Den norske kirke ofte blir omtalt som landets største kunstgalleri med sin utsmykning; altertavler og skulpturer, malerier og glassmalerier, billedtepper og krusifikser, ikoner og fresker i kirkene. «Kirken representerer derfor et stort potensial for formidling av visuell kunst både ved alt det som allerede er der, og gjennom nybygg, renovasjon, ny kunstnerisk utsmykning og bruk av kirkerommet som utstillingsarena.» (utredningen side 93). Innen DKS har det i perioden vært utviklet produksjoner som har tatt kirkerommet med dets utsmykning og kulturarv i bruk. Kirkerådet har siden 2009 hatt to konferanser om kunst²⁷, en adventslunsj og hatt møte med *Kunst i offentlige rom* (KORO) for å drøfte hvordan kirken kan øke bruken av visuell kunst i kirkerommet og i kirkelig virksomhet for øvrig.

Det har vært utviklet store kirkekunstutstillinger som viser noe av kunsten i Den norske kirke, blant annet. *Gloria Mundi – kirkekunsten* i Vestfold 2011 som var et samarbeid mellom Haugar Vestfold kunstmuseum, Norsk Folkemuseum – inkl. Vestfoldmuseenes kulturhistoriske avdelinger i Larvik, Slottsfjellmuseet, Tunsberg bispedømme. Det ble laget bok til utstillingen. Slike utstillinger gir oppmerksomhet til de kunstkattene som finnes i våre kirker, styrker det faglige arbeidet med visuell kunst og knytter sammen museer, kommuner og kirker.

KA's kirkebyggdatabase bør kunne inspirere og være en hjelp for flere menigheter til å gjøre noe liknende, i liten eller stor målestokk enten man tar utgangspunkt i tidsepoke, kunstner eller uttrykk.

Jubileer

Jubileer ser ut til å være noe Den norske kirke har lykkes godt med som produsent enten man har satsset nasjonalt, regionalt og/eller lokalt. På 2000-tallet har det vært en rekke store og små jubileer. Gjennom ulike kunstneriske uttrykk har kirken sett en mulighet til å kunne løfte frem hendelser/personer. På nasjonalt nivå står både Stemmerettsjubileet i 2013, Grunnlovsjubileet i 2014 og Reformasjonsjubileet i 2017 sentralt for slike tiltak.

Ved jubileene i 2013 og 2014 ble det laget produksjoner for DKS (sceneproduksjonen *Camilla Collett*) hvor Kirkerådet samarbeidet med både Tunsberg og Agder og Telemark bispedømmer om visning. Jubileumsutstilling *Adolph Tidemand – Scener fra norsk kristenliv* var en kunstutstilling med malerier av Tidemand. Utstillingen var et samarbeid mellom Kirkerådet og Agder og Telemark bispedømme. Innen trosopplæringen har det vært en rekke produksjoner og bruk av kunstneriske uttrykk.

Til reformasjonsjubileet har Kirkerådet tatt initiativet til scenekunstproduksjoner med overskriften *Nåde 2017*. Prosjektet gjennomføres i samarbeid med Norsk Scenekunstbruk som er den største landsdekkende formidler av scenekunst for en ung målgruppe innenfor DKS, og et tverrfaglig samarbeid med trosopplærings- og kulturrådgivere på bispedømmekontorene og i Kirkerådet. Tiltaket har vært en storsatsing og blitt svært godt mottatt blant dramatikere og scenekunstprodusenter. Den økonomiske rammen for prosjektet var kr. 1,5 mill. Det kom inn 37 søknader og tildelt midler til syv produksjoner. *Nåde 2017* gjennomføres høsten 2017 i tett samarbeid med bispedømmekontorenes kulturrådgivere. Pr. august er det avtalt ca. 120 visninger av forestillingene. For mer informasjon, se <https://kirken.no/nb-NO/reformasjon-2017/forestillinger-om-nade/>.

Samiske kirkedager er en samisk internasjonal kirkefestival som arrangeres hvert fjerde år i et samarbeid mellom de lutherske kirkene i Finland, Sverige og Norge. Norge var vertskap i 2013. Samisk kirkeråd hadde ansvaret for plan og gjennomføring. Samisk kirkemusikk ble her gitt stor plass, både i form av kurs, foredrag og ikke minst under festgudstjenesten. Dette

²⁷ Kirkerådets kulturkonferanse: 2012, *God smak, dårlig smak, kristen smak – om visuell kunst i kirken* 31. okt. og 1. nov. 2012 i Drammen og 2017, *Kirkebygget: arkitektur og utsmykning* 16. og 17. mars i Oslo.

er en unik arena for samisk kirkeliv til å synliggjøre samisk kirkemusikk, kirketekstiler og kirkearkitektur. Dette er også en fellesarena som gir rom for kulturelt mangfold på tvers av landegrensene.

2017 var et jubileumsår for samene i Norge, da det var hundre år siden det første landsdekkende samiske offentlige møtet fant sted. Det var arrangementer gjennom hele året, over hele landet, og kirkens rolle ble svært sentral gjennom festgudstjenesten i Nidarosdomen den 6. februar. Her ble det også innviet et eget samisk alter og fremført nyskrevet samisk musikk.

Regionalt har det også vært ulike jubileer. Sør-Hålogaland bispedømme markerte 175 år for Elias Blix i 2011 med en sceneproduksjon, mens Tunsberg og Agder og Telemark bispedømmer samarbeidet om en DKS-produksjon om Jørgen Moe i 2013. Samme år hadde Agder og Telemark bispedømme en egen DKS-produksjon om Camilla Collett for grunnskolen. Stavanger bispedømme har markert 100 år for Alfred Hauges fødsel og Peter Hognestad i 2016. I reformasjonsjubileet blir flere produksjoner gjennomført regionalt, men her trekkes kun Tunsberg og Agder og Telemarks kunstutstilling *Sola Gratia – Kunst og kirke i 500 år frem*. Slike regionale tiltak vitner om stolthet over egne kulturelle tradisjoner og en vilje til å formidle dette til nye generasjoner.

Små øyeBlix – salmar frå eit samliv

Sceneforestillingen *Små øyeBlix – salmar frå eit samliv* var en produksjon Sør-Hålogaland bispedømme produserte i forbindelse med markeringen av at det i 2011 var 175 år siden Elias Blix ble født. Gjennom lett humoristisk og fabulerende dialoger gjenoppdages salmer og sanger av Blix. Tekst av Ragnar Hovland, regi ved Yngve Sundvor, musikk ved Knut Reiersrud og Tryn Bjønnes. Skuespillerne Eva Dons og Lasse Kolsruds spilte ekteparet Blix. Alle kunstnere av ypperste klasse.

Reformasjonsjubileet 2017

På nasjonalt nivå har Kirkerådet koordinert den norske deltakelsen i reformasjonsjubileet. Dette har vært komiteens primær oppgave for all aktivitet i jubileumsåret. Det ble derfor opprettet eget nettsted, www.reformasjon2017.no, med [historikk](#), [kalender](#), [gudstjenester](#), [ressurser](#), [nyheter](#) og [forestillinger](#). [Flere kulturarrangement, utstillinger, konserter, bestillingsverk, m.m. Hovedmarkeringen finner sted i Trondheim 31. oktober med festgudstjeneste i Nidarosdomen, men før det arrangører Kirkerådet konserten *Luther sang og glede. Sang og musikk fra reformasjonen til i dag* i Oslo konserthus 29. oktober.](#)

Lutherfestdagene 3. – 7. mars 2017 var et program Bjørgvin bispedømme var en sentral aktør i. Bergen ble Norges representant i et nettverk av 68 europeiske byer. Under overskriften *Reformasjonsbyen Bergen 2017* etablerte Bergen kommune, Bergen domkirke menighet, Bergen kirkelige fellesråd og Bjørgvin bispedømme et samarbeid om deltakelse i aktiviteter under *Lutherfestdagene* i mars og i hele reformasjonsåret. I programmet kunne man finne tilbud om å delta på alt fra prekenverksted, prekenkappleik, film, teater, salmefest, konsert, utstilling, ulike vandringar, folkefest og folkemøter m.m. Til reformasjonsjubileet ble utstillingen *Sola Gratia. Kunst og kirke i 500 år* laget som er samarbeid mellom Tunsberg og Agder og Telemark bispedømmer. Det ble laget en bok til utstillingen. For fullt program, se www.reformasjonsbyen.no.

Kirkelige festivaler

Det er flere store kirkelige festivalarrangører i Den norske kirke, og kirker blir ofte brukt som arena for arrangement ved og samarbeid med andres festivaler. En nyskaping på 2000-tallet er Egil Hovland-festivalen i Fredrikstad. Andre aktører er Oslo internasjonale kirkemusikkfestival, KKK-festivalen i Kristiansund, Orgelfestival i Kristiansand, Klangfestival i Vågøy kyrkje, Gloppen musikkfest, Trondheim internasjonale orgelfestival og slik kunne man fortsette, for de færreste er nevnt.

Det er svært positivt at det er så mange festivaler av ulik karakter med god spredning både geografisk, i tid og programprofil. En av oppgavene for kulturelle rådgiverne da stillingene ble opprettet var å koordinere og videreformidle kompetanse fra de ulike kulturfestivaler. Noe

av bakgrunnen for denne utfordringen fra statsråd Trond Giske var nok at det på den tiden eksisterte en ordning med knutepunktfestivaler. Deres oppgave var blant annet å hjelpe mindre festivaler med kunnskap om festivaldrift innen deres knutepunktområde.

Olavfestdagene var en slik ordning for kirkelige festivaler. Tanken var for så vidt god, men knutepunktordningen opphørte i 2015. På tross av dette har Olavsfestdagene styrket sin posisjon gjennom et kreativt og nyskapende utviklingsarbeid, hvor også den kirkelige profil er blitt enda tydeligere enn før.

Egil Hovland-festivalen i Fredrikstad

Festivalen er en nyetablert festival etter at Den norske kirke fikk kulturrådgivere. Festivalen ble første gang arrangert allehelgensdag 2013 og er et samarbeid mellom Borg bispedømme og Kirkelig fellesråd i Fredrikstad. For arrangørene er det viktig at festivalen har en god balanse mellom Hovlands egen musikk, beslektede komponister og andre stilarter slik at den kan favne et bredt publikum. Festivalen vil ta barn på alvor og inkludere andre kunstarter som dans, teater, litteratur og billedkunst. Kor- og orgelmusikk står selvsagt sentralt i festivalprogrammet.

Kulturrådgiver i Borg bispedømme, var en av drivkreftene bak utvikling av festivalen.

Pilegrimsarbeid

Pilegrimsleden fra Oslo til Trondheim og Stiklestad feiret i 2017 at det var 20 år siden leden ble åpnet. Siden den gang er pilegrimsarbeid i kirken blitt bygget opp ved at flere har koblet seg på veiene som fører til Nidaros. Ledene går gjennom rike natur- og kulturminner med tilknytning til middelalderen og ikke minst ulike minner knyttet til Olavsarven. De omtales gjerne også som St. Olavsveiene til Trondheim. Nasjonalt pilegrimssenter, som ble opprettet i 2011, er lokalisert i Trondheim. Det har som oppgave å være en pådriver og koordinator for den nasjonale satsingen. Senteret samarbeider med de regionale pilegrimssentrene som ligger langs leden, men også med pilegrimsinstitusjoner i Norden og Europa. Det har også som oppgave å godkjenne nye leder som ønsker å koble seg på Olavsleden. Senteret har nylig gjennomgått omorganisering og er nå organisert som en avdeling av Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeider, under Kulturdepartementet.

Høsten 2011 opprettet Kirkerådet *Nasjonalt kirkelig pilegrimsutvalg*. Utvalget er organisert som et fagutvalg i Kirkerådet. Det skal samarbeide med Nasjonalt pilegrimssenter og senteret har derfor en representant i utvalget sammen med representanter fra bispedømmene. Utvalget skal primært drøfte kirkelige utfordringer og mål med pilegrimsarbeid samt legge planer for dette arbeidet gjennom å profilere, styrke og videreutvikle den kirkelige innholdsmessige siden av pilegrimsarbeidet. Nasjonalt kirkelig pilegrimsutvalg arrangerer årlig fagkonferanser.

Pilegrimsarbeid og pilegrimsvandring er et stykke kulturminne i seg selv. De aller fleste pilegrimsvandringer tilbyr ulike kunst- og kulturopplevelser når vandrerne kommer til en kirke eller et kapell langs leden. Det store målet for vandringen i Norge er Nidarosdomen og hellig Olav og er i kraft av dette den store pilegrimssatsingen i Norge.

I Oslo bispedømme har *Pilegrimsleden for 6. klassinger* i Bærum eksistert med stor suksess siden 1997. Her vandrer barna fra Haslum kirke til Lommedalen. Elevene får omvisning i kirken som viser frem ulike gjenstander og forteller om historien bak dem. Eksempler på hva som vises frem er døpefonten fra 1647 og altertavlen fra 1631. At prosjektet har 20-årsjubileum forteller at det er mulig å gjøre pilegrimsvandring interessant også for barn. Mange menigheter har inkludert pilegrimsvandringer i sine trosopplæringstiltak og samarbeider med turistforeninger, speidergrupper, historielag og skuespillere i dette arbeidet.

Ikke alle bispedømmer ligger langs St. Olavs veiene, men flere av dem har likevel funnet en nisje hvor de har utviklet sitt lokale og regionale pilegrimsarbeid. Kysten har vært en like naturlig vei til Trondheim, som landeveien. Kystfylkene fra Rogaland i Sør til Sør-Trøndelag i nord har sammen med de fire bispedømmene som ligger langs denne leia (Stavanger, Bjørgvin, Møre og Nidaros) og Nasjonalt pilegrimssenter opprettet kystpilegrimsleden fra Egersund til Trondheim. Senere har også Sør-Hålogaland koblet seg på ved å utvikle

prosjektet *Pilegrim i Nord*. Startpunktet er Trondenes middelalderkirke med Nidarosdomen som mål. Man går i land ved ca. 30 pilegrimssteder, besøker kirker og får kunnskap om sted, kultur, kirkekunst og sunget salmer av diktere fra regionen som Petter Dass og Elias Blix. For mer informasjon, se www.kystpilegrimsleia.no.

Stavanger bispedømme har utarbeidet *Pilegrimskart for Rogaland*. Det er en informativ brosjyre med kart over pilegrimsstier og kirker i fylket. I dette prosjektet oppfordrer man til å bli kirkesamler og slik sette seg inn i kirkearkitektur og kunst i kirkene i Stavanger bispedømme. På nettstedet www.utsteinpilegrimsgard.no kan man laste ned oversikten, fylle ut dato for besøket. Når man har besøkt 25 kirker, sendes listen til bispedømmekontoret som premierer innsatsen med kopi av et lite blykors fra Bru, det eldste kjente kristne symbolet i Rogaland.

Det betyr mye for pilegrimen å få møte en åpen kirke eller et kapell når hun/han er ute og vandrer. Dessverre hender det ofte at pilegrimen møter en stengt dør. Dette har ulike årsaker som alt fra manglende personell/frivillige som kan holde kirken/kapellet åpent, men også usikkerhet om hvordan man kan ha en åpen kirke/et kapell uten at det går ut over plikter knyttet til forsikring o.l. På KA's nettside www.kirkesøk.no kan man få opplysninger om kirken/kapellet man ønsker å vandre forbi er åpent eller ikke. KA har også lagt ut kortfattet og enkel informasjon om hvordan man kan legge til rette for å ha åpne kirker. Det er ikke alltid det skal så mye til. For mer informasjon om dette, se <http://www.ka.no/sak/article/1155491>.

Utdanningssentre/institusjoner

Særlig de kirkelige utdanningssentre/institusjonene har merket seg Den norske kirkes styrking av kulturarbeidet etter Kirkemøtet i 2005. Det er gledelig at de teologiske fagmiljøene bidrar til fornyet kirkefaglig kunst- og kulturkunnskap. Trolig vil man se mer av dette i årene fremover. Her er noen eksempler:

- Universitetet i Agder med studieprogrammet: Religion, tekst og estetikk (grunnskolelærerutdanning trinn 1-5)
- Universitetet i Oslo (TF) med studieprogrammet: Sanselighet og transendens i kunst og kristendom (masternivå)
- Det Teologiske Menighetsfakultet med studieprogrammet: Tracing the Jerusalem code, Christian Cultures in Scandinavia (forskningsprosjekt)
- VID, vitenskapelig høgskole med studieprogrammet: Religion, kultur og globalisering (bachelor)
- NLA med studieprogrammet: Religion og kultur (bachelor)
- Dronning Mauds Minne. Høgskole for barnehagelærerutdanning med studieprogrammet: Samfunn, religion, livssyn og etikk hvor barnehagen som kunst og kulturscene er ett av hovedområdene (bachelor)

Det skal bli spennende å se hva studenter og forskere fra disse studiene vil bruke kompetansen til. Her er det utvilsomt et rekrutteringspotensiale til ulike kirkelige stillinger som Den norske kirke bør nyttiggjøre.

I den senere tid er det også avlagt Ph.d. og magistergrader som tematiserer teologi og kunst.

Kunst og diakoni

Arbeid med kunst og kultur har lange tradisjoner i kirkens diakonale arbeid. Institusjonen Modum Bad har vært en av pionerene for å arbeide bevisst med kunst, kultur og estetikk i utviklingen av norsk psykiatri.

Innenfor diakonien har en lenge vært bevisst på dette. Diakonale institusjoner har innsett hvor viktig de estetiske omgivelsene og kulturopplevelser er for den fysiske, mentale helse og åndelige helse, og lagt til rette for dette. I mange menigheter kommer dette i dag til uttrykk i sang for høyst ulike aldersgrupper, slik som babysang, barnekor og voksenkor og sang med demente.

I Plan for diakoni er dette kortfattet omtalt: «Kyrkjemusikk og kyrkjekunst er til hjelp både i glede og sorg. Kor- og konsertarbeid er sterke bidragsytarar i fellesskapsbyggjande arbeid».

I Plan for kyrkjemusikk heter det: «Musikk har evne til å binde seg til menneskelege kjensler og erfaringer. Han kan bere glede og sorg, opne for kunnskap og ettertanke og uttrykkje det som ikkje kan seiast med ord. Musikken fører oss i kontakt med djupe livstema som krefter og avmakt, glede og smerte, liv og død. Han kan formidle håp og restituering frå kjelder utanfor oss sjølve.»

Det er opprettet en rekke utdanninger innenfor kunstterapi og musikkterapi og bevisstheten om kunstens betydning for livskvalitet og helse er styrket. Å integrere kunst- og kulturopplevelser i diakonien er et høyst aktuelt tema i den diakonale tenkingen og vil være viktig framover i menighetenes planarbeid, jf. vedtakspunkt 2.

KAPITTEL 3: VIDERE VEIVALG FOR KUNST OG KULTUR I DEN NORSKE KIRKE

På bakgrunn av hva som er gjort på kulturfeltet siden 2005 og en analyse av dagens situasjon, skal det nå drøftes hvilke mulige veivalg det er realistisk og klokt å ta. I dette kapitlet drøftes ulike forslag som er fremkommet i debatten om videre kultursatsing. Noen av de fremsatte forslagene som drøftes slutter dokumentet seg til, mens andre forslag ikke tas til følge. Alle forslagene det gis tilslutning til, er tatt inn i forslaget til vedtak fremst i dokumentet.

I saksforberedelsen hadde Kirkerådet møte med kulturellrådgiverne for å drøfte hvordan man på best mulig måte kunne være i dialog for å få innspill til saksdokumentet. Ett tiltak man da ble enige om var å ha en konsultasjon om saken. Det ble gjennomført våren 2017 ved at ulike sentrale aktører og enkeltpersoner fra feltet ble invitert til Kirkerådet. På dagsorden stod innspill om deres forventninger til kirkens kultursatsing og samtale om deres synspunkter på hvilke mulige veivalg som Den norske kirke bør ta for å styrke kultursatsingen ytterligere.

Da kultur var oppe som sak på Kirkemøtet i 2005, var det vesentlig for komité E å unngå at arbeidet med kirken og kunsten skulle fremstå som en egen kirkelig sektor. Videre merket komiteen seg regjeringens kulturløft og understreket at kirken burde være en naturlig del av dette løftet. I årene som har gått etter 2005 er det derfor gledelig at Den norske kirke og andre trossamfunn er tatt med som aktører i kulturlivet.

På kulturfeltet var ikke kirke- og trossamfunn en aktør man regnet med på kulturfeltet i like stor grad de er nå, jf. f.eks. i DKS-ordningen²⁸. Saksdokumentet har belyst hvordan kirke- og trossamfunn i dag er integrerte aktører når kulturfeltet behandles, se kapittel 1 og 2 hvor ulike forskningsrapporter, meldinger og utredninger fra politisk hold refereres og drøftes.

KM 07/05 Kunsten å være kirke – Kulturmelding for Den norske kirke

«Åpenhet mot framtiden er en viktig del av den kristne tro. I følge evangeliet ble Gud menneske i Jesus og tok bolig i denne verden. Jesu nærvær i verden er ikke bundet til bare én generasjon. Han er også nærværende i de unges kamp for å gi en ny verden nye kulturelle og kunstneriske uttrykk.»

²⁸ Religiøse institusjoner og trossamfunn kom med som aktører i DKS fra 2008 av, se St. meld. nr. 8 (2007-2008) *Kulturell skulesekk for framtida*, punkt 4.3.6. *Kulturarv*: «Religiøse institusjonar og trussamfunn må òg reknast med blant viktige ressursar i arbeidet med Den kulturelle skulesekken. Det finst også ei rekkje frivillige organisasjonar som arbeider med historie og kulturminner. Slike organisasjonar kan vere viktige ressursar i Den kulturelle skulesekken, særleg innanfor lokalhistorie og handlingsboren kunnskap.»

1. *Kunsten å være kirke*

Når kultur står på dagsorden igjen på Kirkemøtet, er det naturlig å uttrykke glede over det som har skjedd på kulturfeltet i Den norske kirke siden 2005. Utredningen og behandlingen av «Kunsten å være kirke» har bidratt til fornyet forståelse, høyere kompetanse og en offensiv og bred satsing på kunst og kultur i Den norske kirke. Kirkemusikalske festivaler er videreutviklet, kirken som konsertarena øker og markerer kirken som en av samfunnets viktigste arenaer for konserter. Vi ser at kirkens rolle i kunst og kultur-Norge gjennomgående legitimeres i offentlige dokumenter og utredninger. Kirkerådet ser at etableringen av kulturettrådgiverstillingene er en viktig faktor i denne utviklingen.

Forslag til vedtak: *Kunsten å være kirke*

Kirkemøtet gleder seg over arbeidet som har skjedd på kulturfeltet i Den norske kirke siden 2005. Utredningen *Kunsten å være kirke – om kirke, kunst og kultur* og betydningen av dens høringsmaterie, er en ressurs i det videre arbeidet med forholdet mellom kirke, kunst og kultur på alle plan i Den norske kirke.

2. *Fortsatt arbeide med forståelsen av kunst og kultur i kirke og samfunn.*

En offensiv og utfordrende forvaltning av kunst og kultur vil – og bør – skape diskusjon, motstand og støtte. Dette er noe av kunstens og kulturens rolle. Det er viktig at det i kirken pågår en kontinuerlig samtale om kunsten og kulturen i kirken. Vi ser at også i det allmenne kunst og kulturlivet er det en økende tendens til å legge til rette for diskusjon, refleksjon og fagutvikling i forbindelse med kulturarrangementer. Teatre arrangerer møter mellom skuespillere og publikum for å reflektere rundt teateroppsetninger. Anmeldelser fokuserer ikke bare på tekniske ferdigheter men på det budskap og de temaer som settes på dagsorden. Vi ser at Vestfrontmøtene på Olavsfestdagene evner å skape broer mellom et rikt konsertprogram og dagsaktuelle temaer. Dette gjenspeiles også gjennom Olavsfestdagens temaer, jf «Mammon» som tema i 2016 og «Idol» som tema i 2017. Dokumentet peker også på den veksten som skjer gjennom stadig flere kirkeakademier og deres program i mellomrommene mellom kunst, kultur, livstolkning og tro. Samtidig er det fremdeles viktig å legge til rette for møtepunkt hvor kirke, kunst og kultur kan drøftes. Kirkerådet mener at kirken bør ha et kontinuerlig faglig arbeid innen kunst og teologi slik at kompetanse på feltet blir ivaretatt og videreutviklet. Kirkerådet oppfordrer alle nivå i Den norske kirke til å legge til rette for møtepunkt hvor teologi, kunst og kultur kan tematiseres.

På mange måter bidrar kunsten og kulturen til en viktig stemme for utviklingen av Den norske kirke for folket.

3. *Er det behov for en egen retningsgivende plan for kultur?*

Da Kirkemøtet i 2005 behandlet KM 07/05 *Kunsten å være kirke – Kulturmelding for den norske kirke* påpekte komité E i sin innstilling at «Kirkens arbeid med kunsten må skje i lys av kirkens strategiplan og uttalelsen om “Kirkens identitet og oppdrag”. På den måten kan kulturperspektivet løftes og prioriteres i programmer som allerede er vedtatt.» (side 4). De ulike kulturperspektivene i dette dokumentet løftes frem punkt for punkt. Komiteen mente at kulturmeldingens perspektiv og anliggende måtte bringes inn i alle de fire satsingsområdene for 2005-2008: Trosopplæring, gudstjeneste, diakoni og ung i kirken, jf. sakens vedtak 4.

Fra Kirkemøtets side i 2005 har det vært et poeng at det ikke skulle utarbeides en egen plan for kultur, men at anliggendet skulle integreres i øvrig planverk. Dette er fulgt opp av senere Kirkemøter som har vedtatt nye strategiplaner for Den norske kirke. Et eget arbeid med gjennomgang av kirkens regelverk og retningslinjer for bruk av kirken slik at kirken kunne ta en større variasjon av kulturuttrykk i bruk og åpne for midlertidige installasjoner, jf. sakens vedtak 9, 10 og 11, er gjennomført og vedtatt av Kirkemøtet.

I kapittel 1.1 *Kirkens kulturmelding og tildeling av midler til å styrke kirkens kunst- og kulturarbeid* under avsnitt *Planverk, håndbøker, Lovsamling og visjon* er det dokumentert at kultur er tatt inn i kirkens planverk, nytt visjonsdokument for 2015-2018 *Mer himmel på jord*, Håndbok for menighetsråd, Gudstjeneste for Den norske kirke og Lovsamling, forskrifter og andre regler og bestemmelser. Kunst og kulturperspektivet er viktige elementer både i Plan for diakoni og Plan for trosopplæring.

I Kirkerådets samtaler med kunst- og kulturaktører i Den norske kirke har det kommet frem et ønske om å utarbeide en *Plan for kultur*, eventuelt å samkjøre en slik plan med *Plan for kirkemusikk* som ble ferdigstilt etter Kirkemøtet i 2005. Pr. i dag har ca. 300 av ca. 1 200 menigheter meldt inn via årsstatistikken at de har vedtatt en *Plan for kirkemusikk*. Det hadde vært ønskelig med et høyere tall, men med dette faktum på bordet bør man kanskje være kritisk til om en ny retningsgivende plan er det beste verktøy for videreutvikling av menighetenes arbeid og forståelse av feltet. Fordelen med å ha en separat plan for kultur, er at man får en samlet plan for arbeidet. Ulempen med en separat plan er at menighetens kunst- og kulturtiltak da ikke inngår som en naturlig del av dens arbeid, men kan bli oppfattet som noe på siden av det menigheten "egentlig" skal drive med og av den grunn kanskje bli nedprioritert når man ikke har ressurser til alt man ønsker å gjøre. Det merkes også en tretthet i mange menigheter i forhold til stadig å utvikle egne lokaler planer på grunnlag av vedtak i Kirkemøtet. På den annen side gir et eget planverk det enklere å få god rapportering og oversikt over hvordan feltet utvikler seg med tanke på gode regionale og nasjonale strategier.

På bakgrunn av Kirkemøtenes integrering av kunst og kultur i Den norske kirkes strategiplaner de siste årene og alt planverket m.m. som er utarbeidet og iverksatt lokalt, mener Kirkerådet at det ikke er hensiktsmessig å utarbeide en egen plan for kultur. Samtidig mener Kirkerådet at det vil være klokt av menighetene å arbeide med hvordan den ønsker å være en offensiv kulturaktør i lokalmiljøet. Et slikt arbeid er også en viktig ressurs å ha i møte med kommunen og aktører man ønsker å samarbeide med.

Forslag til vedtak: *Integrering av kultur i eksisterende planverk*

Kirkemøtet anbefaler alle landets menigheter å integrere sitt kulturarbeid i det eksisterende planverk for menigheten, særlig i tilknytning til *Plan for kirkemusikk*.

4. Koordinering av kultur i samisk kirkeliv

I vedtak 7 i KMO7/05 ble Kirkerådet og Samisk kirkeråd utfordret til å arbeide videre med en kulturstrategi for samisk kirkeliv og fremme forslag om hvordan samisk spiritualitet og samiske kulturuttrykk kan farge gudstjenester og utfordre kirken over hele landet. Etter vedtaket er flere nye planer vedtatt hvor samisk er en integrert del, men det er også utarbeidet og vedtatt f.eks. *Plan for kirkemusikk* og *Strategiplan for samisk kirkeliv* (2011). *Salmebok 2013* er også et språkløft som fremmer samisk spiritualitet.

Plan for kirkemusikk viser flere steder til samiske aspekter som f.eks. i kap. 2.3. *Bredde og kvalitet*: «Spesielle tradisjonstrekk i kirken vår er den lutherske og reformatoriske vektleggingen av salmer og sanger på morsmålet, orgelet og orgelkunstens utvikling gjennom hundreårene, norske religiøse folketoner og den samiske tonekunsten.» (side 9). Planen har for øvrig et eget kapittel om samisk perspektiv, kapittel 2.4 *Kirkemusikk i samisk perspektiv*.

I *Strategiplan for samisk kirkeliv*, avsnitt 5.11 *Kirkelig kulturarbeid: kirkemusikk og kirkekunst* påpekes det imidlertid at når bispedømmene utformer vilkår for søknader, er det kun Nord-Hålogaland bispedømme som har tatt inn samisk kulturarbeid som et delperspektiv i sin kultursatsing. Følgende tiltak for å forbedre noe av dette er: «Kulturrådgiverne til Nord-Hålogaland, Sør-Hålogaland og Nidaros bispedømmeråd, samt Kirkerådets kulturrådgiver, bør ha forpliktelser med hensyn til kirkelig kulturarbeid rettet mot samisk kirkeliv». Kirkerådet har vært i dialog med Samisk kirkeråd om saken, men det er ikke funnet anledning til å gjøre noe konkret.

Forslag til vedtak: *Koordinering av kultur i samisk kirkeliv*

Kirkemøtet oppfordrer Kirkerådet og Samisk kirkeråd sammen med Nidaros, Sør-Hålogaland og Nord-Hålogaland bispedømmeråd til å styrke og å koordinere satsingen på kirkelig kultur innenfor samisk kirkeliv.

5. Forvaltning av kirkebygg og bygging av nye kirker

I avsnitt 2.1 *Kirken som kulturarena*, underavsnitt *Kirkebygget* har dokumentet vist hvordan nye norske kirkebygg har vakt interesse langt utenfor landets grenser for god arkitektur og helhetlig tenkning om bygget. Nye kirkebygg er tildelt flere anerkjente priser og publikum ønsker å oppleve disse kirkene. Man kan ikke planlegge å vinne en pris, men når man skal bygge en ny kirke, bør man ha gode og gjennomtenkte planer.

Kirkebyggene representerer en bærebjelke i folkekirkens nærvær i Norge. De representerer en 1000 årig historie. Som historiske kulturbygg preges de av å samtidig representere antikvarisk og en inntil 1000 årig historie samtidig som de er viktige bruksbygg for samtiden. Middelalderkirkene og kirkene fra de første århundrer etter reformasjonen representerer en stor del av den bevarte bygningsmasse fra tidsepoken og skiller seg fra de aller fleste andre antikvariske bygninger ved at de har en tilsvarende bruk som de har hatt siden bygningsåret. De fleste av disse byggene gjenspeiler også en mangehundreårig brukshistorie hvor de ulike århundrene har satt sine spor – helt til de spor vi selv setter i disse byggene.

Kirkebyggenes særlige kulturhistoriske betydning kan kort oppsummeres i disse punktene:

- **De er Den norske kirkes synlige tilstedeværelse i lokalsamfunnene over hele landet.** Synlighet er vesentlig for å kunne kommunisere folkekirkens budskap med folk flest.
- **De er identitetsskapende.** Det er en sterk sammenheng mellom folk, kirkebygg og sted. Kirkebyggene er ofte blant de mest sentrale elementer i materialiseringen av stedsidentiteten. Kirkebyggene gir også identitet til kirken som trossamfunn.
- **De er rom for de fleste nordmenns viktigste livsriter**, som dåp, konfirmasjon, bryllup og begravelse.
- **De utgjør en stor del av lokalkirkens økonomi.** En god finansiering sammen med effektiv og god forvaltning av byggene gir bedre økonomisk rom for andre sider ved kirkens virksomhet.
- **De er blant samfunnets viktigste kulturarenaer.** Som kulturarena gir kirkebygget rom for profesjonelle kulturarrangementer, er viktige steder for kulturskaping og et viktig rom for møter mellom amatør og profesjonell kulturvirksomhet.
- **De er kilde til kunnskap og forståelse av liturgi, tradisjoner, materialisert tro, kirkekunst og arkitektur.**

Det pågår et utredningsarbeid rundt den framtidige kulturminneforvaltningen i Den norske kirke. Det skjer stadige endringer i den offentlige kulturminneforvaltningen og det er avgjørende at Den norske kirke utvikler en strategi og forståelse for den framtidige forvaltningen av disse byggene. Den norske kirke er en nødvendig samtalepartner for offentlige myndigheter i kulturminneforvaltningen og det forberedes en egen sak om denne forvaltningen til politisk behandling i kirkelige organer.

I saken som nå føres til Kirkemøtet er det et særlig fokus på kulturperspektivet i byggingen av nye kirker. Mange av byggeprosessene har tydeliggjort et behov for høy faglighet og integrering av kunst- og kulturkompetanse i alle faser av en byggeprosess. Dette er forsterket av kommunale forventninger om en kulturåpen kirke. I KM 07/05 vedtak 12 oppfordret Kirkemøtet menighetene til å gjøre bruk av kunstfaglig kompetanse i spørsmål som gjelder rommets estetiske karakter. Dette er et klokt råd også i byggesaker, men kirkerommet er også et kultisk rom. Når menighetsrådet i møte med kommune f.eks. møter krav om at det nye kirkebygget må være et flerbruksbygg og ha mulighet for kulturaktivitet for at kommunen skal bidra med nødvendige økonomiske midler, kan dette høres vel og bra ut. Men som det er redegjort for i saksdokumentet og uttalt i høringsuttalelser fra KM 07/05,

er det røster som advarer kirken mot å gjøre den til en hvilken som helst konserthall, jf. kapittel 2.1 *Kirkerommet – for hva, hvem og hvordan?* og *Lovverk, regelverk og bestemmelser for bruk av kirkebygget* i saksdokumentet

Deltakere på Kirkerådets kulturkonferanser forteller at de ønsker mer kunnskap om hvordan man legger opp til en god prosess når man skal bygge en ny kirke. Arkitekter og kunstnere setter stor pris på åpne samtaler med byggekomiteen/menighetsrådet/fellesrådet som har ansvar for å bygge den nye kirken. Når arkitekt og kunstner vet hvilke faktorer de må forholde seg til fra starten av i utformingen av bygget, er det mulig å tilpasse uttrykket slik at det blir plass til orgel, har god akustikk og en tjenlig lyssetting av kirkerommet til både gudstjeneste og ulike kulturarrangement. Dette blir det vanskeligere og ikke minst dyrere å endre på dess lengre ut i prosessen man er kommet.

Fordi mange fremhevet hvor viktig det er at alle disse aktørene og momentene kommer i med planprosessen fremmes det forslag til vedtak.

Forslag til vedtak: *Bygging av nye kirker*

Kirkemøtet vil fremheve betydningen av å utarbeide planer for utsmykning, inventar og utstyr samt plass til orgel fra starten av når det skal bygges ny kirke. Arkitekt, kunstner og orgelbygger bør samarbeide tidlig om et helhetlig uttrykk for kirkebygget. Akustikk og lyssetting bør også tenkes inn fra oppstart.

6. Styrking av kirkemusikkens posisjon i gudstjeneste- og kulturliv

Det er krevende økonomisk for menighetsråd og fellesråd å øke stillinger for kirkemusikere. Kirkemusikerne er ansatt og lønnes av fellesrådene innenfor de rammer som ligger i kommunens tildeling og ev. de midler som menighet og fellesråd finner å kunne legge inn i lønnsmidlene. Det er nødvendig å arbeide for økte tildelinger fra bevilgende myndigheter.

Kantorene er kirkens viktigste og kompetente kunstfaglige yrkesgruppe. Det har i flere saker i Kirkemøtet vært fremhevet at det bør arbeides for hele stillingshjerner og at de mange delte stillingene er en belastning for mange ansatte. Medarbeiderundersøkelser fremhever at trivselen er større i hele stillinger enn i stillinger med lav stillingsprosent. Kirkerådet vil fremheve kantorenes viktige rolle i menigheten og understreker at stillingsstørrelse er viktig for at det skal være rom for offensivt faglig arbeid i den bredden som stillingsinstruks for kantor i Den norske beskriver, jf. Plan for kirkemusikk.

Menighetene får mye igjen for å øke stillingsprosenten slik at kantor får rammer til å drive korarbeid, konsertvirksomhet o.a. kulturvirksomhet. Slikt arbeid vil berike menighetens liv både i gudstjeneste og øvrig menighetsarbeid for barn, unge og voksne ved at koret bidrar med sang under gudstjenesten. Kirkemusikeren vil også få tid til å ha kontakt med kulturlivet i lokalsamfunnet og gjennom samarbeid med dem bidra til at menigheten øker sin kulturfaglige kompetanse.

Forslag til vedtak: *Styrking av kirkemusikken i gudstjeneste- og kulturliv*

Kirkemøtet oppfordrer menighetene til å styrke kirkemusikkens posisjon i kirkens gudstjeneste- og kulturliv gjennom økte stillingsprosenter for å gi kirkemusikerne mulighet til å utøve fri kunstnerisk virksomhet og til å samarbeide med det lokale kulturliv.

7. Kor- og barne-/ungdomsorganisasjoner

Korarbeid er en av bærebjelke i lokalkirkens liv. Vår kirke har en lang tradisjon for en mangeartet korvirksomhet. Her er kor fra ypperste nasjonale klasse, til lokale kammerkor og kantorier som særlig ivaretar en tradisjonell kirkemusikalsk arv, til gospelkor for unge. Det er en rik ten-sing virksomhet, Soul Children og babysang osv. Det er også lange tradisjoner for at denne brede korvirksomheten samvirker med profesjonelle kor og kulturarrangører. Slik utgjør korvirksomheten viktig menighetsarbeid, samtidig er de en sammenknyttende faktor til øvrig lokalt kulturliv. Mange av kirkens medlemmer (og andre) får gode møter med en levende folkekirke nettopp gjennom denne brede korvirksomheten.

Den statistiske utviklingen av korvirksomheten reiser mange spørsmål. Tallene i kirkelig årsstatistikk viser en markert nedgang av kor og kormedlemmer i norske menigheter. Samtidig er det stor vekst i den medlemsbaserte virksomhet i korvirksomhetens egne statistikker. Dette er omtalt i kap. 2.1 under avsnitt *Kirkens korvirksomhet*. Samtidig er det redegjort for hvordan det for tiden jobbes med korarbeid i kulturlivet i kap. 1.2 i avsnitt *Kor- og kulturallianser*. Her omtales blant annet kompetanseløftet på kordirigenter som er igang. Kulturdepartementet har også i strategidokumentet *Fleirstemt, Strategi for korutvikling i Noreg* påpekt hvor viktig det er for enkeltperson og lokalsamfunn at det drives korarbeid da

Kirkens korskole på Nøtterøy

Ansvar for den kunstneriske kvaliteten ligger hos korskolens profesjonelle ledelse. Øvrige omkringliggende oppgaver og aktiviteter ivaretas av frivillige. Korskolen består av: Barnekantoret, Guttekoret, Ungdomskantoret, Kammerkoret og Viva Voice. Kantorene i korskolen har kontorfellesskap, er rause med og gjør hverandre gode. Kantorene har organisert seg slik for å få det beste ut av den enkeltes kompetanse. De støtter hverandre ved å drive noe i fellesskap og slipper å stå alene med alt. Under overskriften «Estetikk og mysterium» skriver korskolen på deres hjemmeside: «Kunstens vesen er å “sette ord på det uutalte”. Kunsten – i ord og toner, i form og farge – kan åpne.»

dette skaper inkluderende lokalsamfunn.

Den norske kirke er tett på både koralliansen og kordirigentløftet gjennom sitt korarbeid og sin kontakt med barne- og ungdomsorganisasjonene som driver korarbeid i kirken. Det er for tidlig å si noe om resultatene av satsingen på kor innen kulturlivet, men det vil forhåpentligvis ha effekt også på kirkens arbeid. Her vil det være ressurseffektivt av kirken å være med i kompetanseutviklingen som skjer sammen med kulturlivets korarbeid.

Forslag til vedtak: Kor- og barne-/ungdomsorganisasjoner

Kirkemøtet ber Kirkerådet ta initiativ til styrket samarbeid og koordinering av kompetanseutvikling med andre kor- og barne-/ungdomsorganisasjoner for å fremme og utvikle Den norske kirkes korarbeid i årene fremover.

8. Kirkelige kunst- og kultursentre

Da *Kunsten å være kirke* ble overlevert Kirkerådet 8. mars 2005 argumenterte utvalget, som utredet meldingen, for at det skulle etableres et kirkens senter for skapende og utøvende kunst. I tillegg gikk utvalget inn for at 3-5 eksisterende fagmiljøer skulle gis status som regionale sentra innen definerte kunstområder (meldingen side 235-241). Et kirkens senter for skapende og utøvende kunst skulle:

«[...] være et kontaktpunkt for kunstnere og kulturarbeidere som søker samarbeid med kirken, og for faginstusjoner og – miljøer som arbeider innen feltet kunst – kultur – teologi og kirke. [...] Senteret skal være et ressurs- og kompetansesenter for menigheter og bispedømmer og for kirkelige råd og organer.

Senteret må ha stor faglig frihet og bør derfor etableres, styres og fungere ut fra armlengdes avstand-prinsippet til Kirkerådet,» (meldingen side 236)

De ulike høringsinstansene ga svært varierende respons på utvalgets forslag selv om de kunne være positive til sentertanken; alt fra god strategi til kritisk undring.

God strategi – Bergen domkirke menighet

«Tror det er viktig å utvikle gode sentra. I møte med barn bør det utvikles et kompetansesenter som arbeider med alle kunstformene. Har gode erfaringer og ønsker å videreutvikle dette arbeidet til et regionalt kompetansesenter i samarbeid med Bjørgvin bispedømme. Barnas katedral kan da fremstå som en Kulturkirke for barn som både arbeider med barnekultur i Bergen, tilbyr kurs og produserer forestillinger/diverse tilbud som kan brukes lokalt.» (Vedlegg KR 56.1/05 side 58)

Noe tvilende - Nedre Eiker

«Det viktigste er å etablere forpliktende kontakt med de kunstfaglige miljøene utenfor kirken. Et eget senter fører ikke nødvendigvis til en bedre kommunikasjon. Er enig i tanken om regionale fagsentra, da det bygger på allerede eksisterende fagmiljøer. Fagrådene for kirkekunst vil kunne bidra til kompetansebygging mot slik sentra.» (Vedlegg KR 56.1/05 side 54)

Kritisk – Rikskonsertene

«Stusser derimot på at senteret må plasseres i god avstand fra kirken for å ha “stor faglig frihet”. Skal utenforstående brukere/samarbeidsparter (for)ledes til å tro at dette egentlig ikke er kirkens eget organ? Jeg kan vanskelig se at norsk kulturliv trenger et slikt senter som et slags frittstående nytt kompetansesenter. Skal senteret lykkes må kirken også vise at det er dette de står for og vil. Og da er det vel heller ikke noen grunn til å “skille lag”, eller ...?» (Vedlegg KR 56.1/05 side 46)

Kirkemøtet gikk inn for regionale sentre knyttet opp mot eksisterende fagmiljø i bispedømmene. Man tok ikke stilling til hvor og hvordan den nasjonale koordineringen skulle være, men fremhevet domkirkene som en mulighet; jf. vedtak KM 07/05 – vedtak 15 g. Sentrene skulle ha ansvar for ulike kompetanseområder.

Arbeidsgruppen, som Kirkerådet nedsatte, utarbeidet en opptrappingsplan for etablering av seks regionale sentre. Dette fikk man, som nevnt i punkt 1.1 ovenfor, ikke gjennomslag for hos de bevilgende myndigheter.

Likevel er det naturlig å drøfte på nytt om kirken bør opprette slike kompetansesentre i en eller annen form. I kap. 1.1. er det redegjort for prosessen i Kirkerådet fra Kirkemøtet i 2005 til tilsetting av kulturrådgivere i 2009-2011. Her er også tatt med økonomiske konsekvenser og opptrappingsplan for etablering av sentre.

Ser man på den opprinnelige opptrappingsplanen med spisskompetansefordeling mellom de seks regionale sentrene man ønsket og på det kirken faktisk fikk i 2009-2010, kan man konstatere følgende:

- Man bør kunne si at planen om normaldrift for *kultursatsingen* fra og med 2010 ble innfridd ved at man hadde *normaldrift* fra og med februar 2011²⁹
- Man fikk ikke midler til seks regionale sentre hvor ett av dem skulle ha et koordinerende ansvar
- Man fikk tildelt 12 hele kulturrådgiverstillinger ved bispedømmekontorene og i Kirkerådet med spisskompetanseansvar, hvor Kirkerådet skulle ha en koordinerende funksjon

Sentre og/eller kulturrådgivere?

To av tre mål ble oppnådd: normaldrift og en koordinerende funksjon av feltet. Det tredje målet, sentre, ble ikke innfridd da sentre ble omgjort til rådgiverstillinger med fordeling av spisskompetanse. Med de erfaringene som er gjort med tilsetting av kulturrådgivere, blir det kritiske spørsmålet hva merverdien av regionale sentre vil være. Når spørsmålet om etablering av kirkelige kunst- og kultursentre fremmes på nytt, legger Kirkerådet til grunn at man ikke ønsker å etablere nye sentra.

Senter-tanken bygger på en større regional enhet enn kulturrådgiverstillinger. Med sentre vil man få et større geografisk område å betjene enn ved å ha en kulturrådgiver på hvert bispedømmekontor. Er dette en fordel eller ulempe for kirkens kultursatsing? Erfaringer så langt er at bispedømmenivået er et stort nok nivå for kulturrådgiverne å betjene. Man drar fordeler av nettverket og relasjonene bispedømmekontoret har bygd opp overfor offentlige instanser og institusjoner og overfor kirkens egne organer. Som det er vist ovenfor i dokumentet, var det svært sprikende synspunkter på senter-tanken fra både kirkelig hold og kulturlivet i høringsvarene på *Kunsten å være kirke*, men i 2005 gikk Kirkemøtet likevel inn for å opprette sentre.

Ønsker man nå å beholde kulturrådgiverstillingene og samtidig opprette regionale sentre, hvilken funksjon og relasjon skal da rådgiverne og sentrene ha? I dag har kirken kulturrådgivere med kunst- og kulturfaglig kompetanse plassert på bispedømmekontorene og sentralt i Kirkerådet. Stillingene er plassert innenfor kirkens eksisterende organisasjonsstruktur og administrasjonsapparat. Dette har vist seg å være en god strategi

---

²⁹ Man kunne hatt normaldrift fra og med høsten 2011. Forsinkelsen skyldtes tilsettingsprosessen (blanta annet nytlysning av stilling).

da kulturrådgiverne har kunnet jobbe tverrfaglig og fått synergieffekt av å være en daglig del av kirkens regionale arbeid. Slik har stillingene bidratt til en integrert satsing på kunst og kultur som en del av kirkens helhetlige arbeid. Stillingene har tilført nødvendig kompetanse innen kunst- kultur og arrangement til kirkens regionale og nasjonale nivå. Samtidig har kulturrådgiverne kunnet styrke og utvide kirkens kontakt med det allmenne kulturliv regionalt og lokalt.

Med Kirkerådet som nasjonalt bindeledd, har kulturrådgiverstillingene fått etablert et faglig nettverk med samlinger og fagkonferanser på lik linje med andre fagstillinger i kirken. Dette må sies å være i tråd med komiteens innstilling til *Kirkens kulturmelding* om at «Kirkens arbeid med kunsten må skje i lys av kirkens strategiplan og uttalelsen om «Kirkens identitet og oppdrag»; jf. komiteens innstilling under avsnitt *Kultur i kirken, Avgrensning og sammenheng*. Intensjonen med kirkelige kunst- og kultursentre var at de skulle ha stor faglig frihet og en armlengdes avstand til Kirkerådet. Står dette synspunktet ved lag eller tenker man annerledes i dag om dette prinsippet?

Spisskompetanse

Tanken om spisskompetanseansvar i bispedømmene kommer opprinnelig fra ideen om sentre med ulikt kompetanseansvar. Som vist over i punkt 1.1. *Spisskompetanse* valgte 10 av 11 bispedømmer, et spisskompetanseområde som bispedømmekontoret ved kulturrådgiveren skulle ha et særskilt ansvar for. Samlinger for kulturrådgiverne og Kirkerådets kulturkonferanse skulle ivareta erfaringsutveksling og kompetansedeling mellom bispedømmekontorene.

Kirkerådets sekretariat har i forbindelse med saksforberedelsen hatt dialog med kulturrådgiverne ved bispedømmekontorene om blant annet erfaringsinformasjon og synspunkter på spisskompetanse. Her fremkommer det at pr. i dag har de fleste gått bort fra sitt valg av spisskompetanse. Det er Møre sammen med Agder og Telemark bispedømme som uttrykker seg mest positivt om ordningen. Tunsberg og Agder og Telemark bispedømme legger til at det er positivt at Kirkerådets kulturkonferanser tar utgangspunkt i spisskompetanseområdene som et sted for erfaringsdeling og kompetansedeling. Skal ordningen opprettholdes forutsettes det at bispedømmerådet er sitt ansvar bevisst og setter av midler til oppfølging, påpekes det. Som gruppe, er dette også noe kulturrådgiverne bør ivareta, legges det til. Ansvar for spisskompetanse på bispedømmenivå har ingen sterk posisjon i dag. Hvilken betydning har dette for en eventuell opprettelse av sentre med særskilt kunstfaglig ansvar?

Erfaringene med KULT har vært evaluert som overveiende positive. Dette har etter Kirkerådets mening særlig sammenheng med det nære forholdet mellom Oslo bispedømmeråd, Kirkelig kulturverksted og Kirkeakademiene. Få andre bispedømmer vil ha mulighet til å bygge tilsvarende strukturer rundt en slik senterfunksjon.

Økonomi

Skal man opprette kirkelige kunst- og kultursentre, må de være robuste. Erfaringer fra f.eks. *Liturgisk senter* i Trondheim var at det ikke var bemannet til å kunne bli den aktør man ønsket. Senteret hadde tre stillinger (en hel stilling og to halve stillinger). Disse ble lagt til Kirkerådet. Skal et senter være levedyktig, bør det ha minimum fire til fem ansatte. Legger man dette til grunn for opprettelse av seks regionale kirkelige kunst- og kultursentre bør man budsjettere med følgende:

Lønnsutgifter med overhead (seks sentre med fem ansatte a kr. 1 mill)	kr. 30 mill
Husleie (30 personer a kr. 80.000,-)	kr. 2,4 mill
Driftsmidler (6 sentre a kr. 500.000,- pr. år)	kr. 1,5 mill
Oppstartmidler (kontormøbler, rekvisita o.l. 30 personer a kr. 50.000,-)	kr. 1,5 mill
<hr/>	
Sum første år:	kr. 35,4 mill
<hr/>	
Drift av seks regionale kunst- og kultursentre (som må prisreguleres):	kr. 33,9 mill
<hr/>	

På bakgrunn av erfaringer fra opprettelse av *Liturgisk senter*, tilsetting av kulturrådgiverstillinger og at Den norske kirke ønsker å være en del av det allmenne kulturliv, kan ikke Kirkerådet se seg tjent med, ei heller ha økonomiske ressurser, til å opprette seks nye sentre for kunst- og kultur i kirken.

Det anbefales at bispedømmene ved kulturrådgiverne arbeider offensivt for å skape nettverk og samarbeid med relevante lokale og regionale aktører for å videreutvikle kirkens kunst og kulturvirksomhet. Det anbefales ikke å bygge ut en parallell institusjonsstruktur ved å etablere selvstendige kunst og kultursentra i halvparten av landets bispedømmer. Derimot anbefales det å styrke kulturrådgivernes arbeid med å bygge nettverk innen feltet, jf. vedtakspunkt 8.

9. Kirkens kulturår

Kirkens forvaltning av sitt kulturoppdrag er tett knyttet opp mot forståelsen av å være en folkekirke; en synlig folkekirke i lokalmiljøet. En måte å synliggjøre dette oppdraget på, kan være å ha et kirkens kulturår, er det foreslått av kulturrådgiverne. Som gudstjenestefeirende menighet og kulturaktør har Den norske kirke erfart gjennom deltakelse i ulike nasjonale jubileer og større begivenheter, at den kommer svært godt ut ved store markeringer; også mediemessig. Her skal bare tre eksempler trekkes frem:

- *Salmeboken 2013*: salmesang i Nidarosdomen med kor fra hele landet som meldte seg på arrangementet NRK tok initiativet til og dekket, *Salmeboken minutt for minutt*. Reprise på NRK. Lokale salmearrangement i landets kirker.
- *Grunnlovsjubileet 2014*: Festgudstjenester over hele landet 23. februar for å markere at det var 200 år siden starten for at Norge fikk sin egen grunnlov³⁰. «Valgkirkegudstjenestene bidro til Stortingets målsetting om at jubileet skulle være landsdekkende. – Festgudstjenestene skapte mye interesse og samarbeid mellom kirke, lokallag og historielag. Faktisk var disse den største lokale suksessen i hele grunnlovsjubileet, sier Olaf Aagedal» til avisen Vårt Land 17. april i 2017.
- *Reformasjonsjubileet 2017*: Det er for tidlig å si noe om hvordan dette vil slå ut for Den norske kirke da vi er midt oppi markeringen og hovedarrangementet er ikke gjennomført enda. Reformasjonsuken i Bergen som var et samarbeid mellom bispedømme, kommune, fylke og universitetet med statsminister til stede. Til høsten blir det fire temagudstjenester over hele landet, 29. okt. konsert i Oslo konserthus, *Luther sang og glede* og 31. okt. med gudstjeneste i Nidarosdomen.

Kultur har vært et sentralt element i kirkens deltakelse i disse jubileene.

Fra flere fagfelt har det vært argumentert for å innføre egne satsningsår for utvalgte temaer i Den norske kirke. Flere bispedømmer har gjennom slike strategi år som for eksempel «barnets år» «ungdommens år» i Bjørgvin og Oslo. I konsultasjonene knyttet til utvikling av kultursaken har tilsvarende spørsmål kommet om nasjonalt å arrangere et «kulturens år». Tilsvarende har Kirkerådet fått henvendelser om å arrangere et «rekrutterings år» og et «diakonens år».

Fordelene med et slikt strategisk grep er at når slike satsinger løftes opp på et nasjonalt nivå vil flere strategiske virkemidler være tilgjengelige. Dette gjelder for eksempel en nasjonal kommunikasjonsstrategi, brosjyrer, film og sosiale medier som naturlige virkemidler, kontakt og samarbeid med academia og kombinasjon av fagutvikling og perioder med satsing. Ikke minst reformasjonsåret gir erfaringsgrunnlag for et slikt år.

Motargumenter mot et slikt år er at mange av bispedømmene har planer for særskilte slike temaår i årene fremover og det er motstridende signaler på hvorvidt man ønsker en nasjonal samordning av dette.

---

³⁰ Den 25. februar 1814 meddelte den danske stattholderen, prins Christian Fredrik, landets biskoper at alle menigheter skulle samles til en ekstraordinær bededag. Der fikk de høre at prinsen som nasjonens regent, hadde overtatt styret av landet, og at folket kunne berge sin frihet ved å slutte opp om ham. Etter edsavleggelsen var det valg av valgmenn som skulle velge utsendinger til riksforsamlingen. Den skulle tre sammen på Eidsvoll 10. april. De som ble valgt, fikk med seg fullmakter signert blant annet av prestene.

Det anbefales at en eventuell slik planlegging av et kulturens år behandles som en del av saken om kirkens strategi for kommende fireårsperiode. Et alternativ kan være å innføre et slikt satsingsår annet hvert eller tredje hvert år. Da har man både et forberedelsesår før satsingsåret, rom for oppsummering og læring av satsingsåret samt at det gir rom for egne regionale temaer mellom de nasjonale satsningsårene. Det fremmes ikke forslag om et kirkens kulturår i denne saken.

10. Den norske kirkes kulturpris

Bør det opprettes en kirkelig kulturpris? Kunst og kulturfeltet kjennetegnes av en mengde slike priser. Også på kirkelig sektor er det erfaringer med ulike priser, jf. trosopplæringsprisen, diakoniprisen mm.

Dersom det skal opprettes en pris må noen forhold avklares: Hvem skal prisen gå til og hva skal prisen inneholde? Skal det være et pengebeløp og et kunstverk, i så fall: hvor stort? Skal prisen gå til en kunstner eller til en menighet som har utmerket seg som kulturaktør? Hvorvidt prisen skal være nasjonal eller regional, må også avklares. Det er ikke gjort noen evalueringer av slike prisers rolle i Den norske kirke.

Når en vurderer dette, kan en vise til *Trosopplæringsprisen* som eksempel. Den deles ut årlig på Trosopplæringskonferansen av IKO – kirkelig pedagogisk senter (IKO) til menigheter, organisasjoner eller grupper som på en særlig måte har fremmet trosopplæring og kirkelig undervisning. Vinneren får kr. 50.000,- og et kunstverk. Det er nedsatt en jury med representanter fra KA, Kirkerådet og IKO som velger en vinner. En slik modell kunne vært overført til kulturfeltet og delt ut f.eks. på Kirkerådets årlige kulturkonferanse. Som en parallell til Trosopplæringsprisen, ville det da være naturlig at en slik pris gikk til en menighet og at den var nasjonal.

En annen kirkelig pris man eventuelt kan hente inspirasjon fra er *Brobyggerprisen* som Norske kirkeakademier deler ut. Den deles også ut årlig og går til en person eller institusjon som på særlig vis har bygd broer av innsikt og forståelse – og stimulert til å utvikle kontakt og dialog mellom grupper i samfunnet. Prisen er et grafisk blad, men ikke av en fast kunstner.

En tredje pris som er omtalt i dokumentet, er Norsk kulturforums kulturpris *Norges kulturkommune*. Den deles som tidligere nevnt ut annet hvert år. Det er fylkene som nominerer sin kommune. Fylkeskandidaten blir *Årets kulturkommune* i fylket.

Det er trolig et tresifret tall på kulturpriser som deles ut i Norge innen musikk, arkitektur, drama, bildekunst og andre kunstarter. Mylderet av priser i det norske kulturfeltet er ikke bærekraftig i lengden, meldte rektor Tom Kvisle ved Westerdals Høyskole 21. mai 2014 til NRK. Han mente at en del av prisene vil komme til å forsvinne og burde forsvinne. Flere av prisutdelerne sliter dessuten med å få medieoppmerksomhet. Dermed blir det en «intern» pris, men det er selvsagt svært hyggelig for den som får prisen. For mer info, se <https://www.nrk.no/kultur/-for-mange-kulturpriser-i-norge-1.11729485>.

Det vil være mange aktuelle kandidater til en slik kirkelig kulturpris. Det må eventuelt utredes hva man søker å oppnå med en slik pris, hvilken økonomi man vil legge inn i prisen og hvilke negative elementer som ligger i en slik pris. Det må utvikles en kriterieliste for en slik pris som tar høyde for det store spennet som kunst og kulturfeltet representerer. Antydningvis bør en slik pris ha et premiebeløp på minimum 50 000, men det er avhengig av karakter og preg på prisen. Dersom det er en honorær pris til en menighet er et beløp i denne størrelsesorden relevant. De fleste andre kulturpriser ligger langt høyere. Dersom det er en utviklingspris som tar sikte på videre utvikling som også innebærer lønnsmidler bør beløpet heves vesentlig. Det må også være midler til jury, ev. et kunstverk (bilde/skulptur) samt driftsmidler til en jury.

11. Kirkelig kulturfond

I debatten om kirkens kultursatsing har det vært fremmet forslag om å opprette et kirkelig kulturfond. Kunst- og kulturproduksjoner for lokalmenighetene og opp til 1 mill. kroner har vært foreslått. Andre ytrer at det ikke er det rette tidspunktet for kirken å etablere et slikt fond nå.

Da Kirkemøtet behandlet KM 07/05, var det tydelig på at kirken skulle være en del av det allmenne kulturliv. Dette innebærer at man må søke om støtte slik kulturlivet ellers gjør det og på samme vilkår. Det var også dette daværende kulturminister Trond Giske påpekte som formål med kulturrådgiverstillingene. Giske presiserte at en av oppgavene deres var å utvikle høy kompetanse innen prosjektutvikling i lokalmenighetene og søknadsskriving. Det må vurderes hva som kan skje med Kirkemusikkordningen i Norsk kulturråd, øvrige ordninger der og tilskuddsordninger hos andre aktører dersom Den norske kirke oppretter et eget fond for kirkelige kulturproduksjoner. Kirkelige søknader kan bli nedprioritert blant søkere fordi man vet at kirken har egne midler.

Det er pekt på i dokumentet at kirken eier sine egne lokaler. Regner man ut normal utleiepris for kirken, vil bruk av lokaler kunne inngå som egenandel i prosjektet sammen med f.eks. lønnsutgifter til kirkemusiker for å lede prosjektet. Dermed har kirken bidratt med midler selv om de ikke “synes”.

Størrelsen på fondet, hvor stort skal det være, hvordan det skal styres og hva det vil koste å administrere det må eventuelt avklares. Videre må det avklares hvor ofte det skal kunne søkes om midler, og hva rammene skal være. Skal man tenke et nasjonalt fond eller skal de være regionale? Dette må i så fall utredes nærmere.

De statlige støtteordningene er i endring og det anbefales at Kirken følger denne utviklingen nøye med tanke på en framtidig utvikling av egne søknadsbaserte ordninger. Kostnadene ved å etablere en slikt fond og drifting av det er ikke vurdert i denne omgangen.

12. Kompetansenettverk for kultur i Den norske kirke

Ordet kompetansenettverk for kirkens kunst- og kulturarbeid har vært en formulering som har vært brukt knyttet til samtaler om sentertanken. Formatet og funksjonen dette kan ha, kan være svært ulikt fra nettverk til nettverk. Som eksempler på hva slike nettverk kan være, er f.eks. nettverkene for domkantorene og kulturrådgiverne. Disse nettverkene er nasjonale, i funksjon og driftes i sin helhet gjennom stillingene. Disse nettverkene må nyttiggjøre seg av kompetansen i eksisterende miljøer og samarbeide med kirkelige kunst- og kultursentra i bispedømmet og med landsomfattende organisasjoner med særlig kompetanse på kultur, som bla. Norske Kirkeakademier.

Kirkerådet har merket seg gjennom samtaler på møter, konsultasjoner, og konferanser at det er behov for møteplasser for ulike grupper innen kirkelig kulturliv. I dokumentet er det blitt vist til to nye nettverk som er blitt etablert i det allmenne kulturliv: koralliansen og kulturalliansen, jf. kapittel 1.2 *Kulturpolitiske oppsummering for kulturfeltet generelt på 2000-tallet*, underpunkt *Kor- og kulturalliansen*. Det finnes flere møtepunkter på nasjonalt nivå for kultur. Det er ikke hensiktsmessig her å begynne å nevne noen nettverk da et lite utvalg vil gi et svært unyansert bilde. Flere av disse nettverkene har også regionale møtepunkt.

Kirkelig ansatte blir stadig oftere å se i slike nettverk og invitert inn i dem, jf. kap. 1.2, underpunkt *Kulturrådgiverstillinger – ikke sentre* (tekst i ramme). Kulturrådgiverne har bragt med seg betydningsfulle nettverk til bispedømmekontorene ved sin fagkompetanse og yrkeserfaring. Dette er blitt nyttiggjort ved utvikling av kunst- og kulturprosjekter. Kan det være en god idé å legge til rette for å bygge opp regionale møteplasser for kirkelig ansatte og frivillige? Det er mye som tyder på at dette, også tatt i betraktning at kulturpolitikken kanskje går i retning av en regionalisering, jf. kap. 1.2, underpunkt *Regionalisering av kulturpolitikken*. Som vist i samme kapittel har *Kulturutredning 2014* fokus på et lokalt kulturløft. Dette vil også påvirke hvordan kulturlivet agerer fremover. Da kan det være klokt

å ha ulike nettverk å kunne innhente informasjon fra, og ikke minst vil det være til inspirasjon for kirkens kulturarbeidere.

Hvis kulturrådgiverne ved bispedømmekontorene får i oppgave å invitere inn nøkkelpersoner innen ulike fagområder i sin region til konsultasjon, strategimøter, erfaringsutveksling, koordinering o.l. slik at folk fikk møtt hverandre regionalt, er det grunn til å tro at dette vil bli positivt mottatt og ha effekt. Så får nettverket selv bestemme hva det vil være og hvordan det vil fungere. Hvis nettverket var for kordirigenter i bispedømmet, kan de drøfte alt fra å samkjøre og effektivisere kompetansebygging i samarbeid med kororganisasjonene til utvikling av et større felles prosjekt man kan søke om midler til hos Norsk kulturråd. Eller noe så konkret som å overveie om det er en god idé å utarbeide en felles konsertbrosjyre for byen, jf. kap. 2.2, underpunkt *Kirkens konsert- og kulturvirksomhet*, tekstboks med overskrift: *Kulturopplevelser i kirkene i Drammen*.

Kulturrådgiveren skal ikke nødvendigvis drifte nettverket. Nettverket skal heller ikke ansette noen, men ansvaret for nettverket kan gå på omgang mellom deltakerne. For å få tyngde til nettverksbygging og gi det status, vil det imidlertid være behov for noen initiativ og å gjøre nettverket formelt. Videre vil det ved oppstart være stimulerende å ha noen midler til disposisjon for å kunne dekke reise og evt. opphold o.l. Disse midlene er et engangsbeløp.

Kirkerådet er klar over at et kompetansenettverk ikke kan måle seg med et regionalt kirkelig kunst- og kultursenter, men i et situasjon med stram økonomi må man se etter realistiske løsninger og finne samarbeidsformer med slike kultursentra. Ulike nettverk vil dra fordelene av impulser i regionen samtidig som det er enkeltpersoner lokalt i kirken som driver frem fagutviklingen innen kunst- og kultur. På bispedømmeplan vil kulturrådgiverne få formalisert flere større faglig nettverk og videreformidle erfaringer fra sin region til kulturrådgiversamlinger.

Forslag til vedtak: *Kompetansenettverk for kultur i Den norske kirke*

Kirkemøtet oppfordrer bispedømmene til å etablere og å utvikle ulike kompetansenettverk i bispedømmene innen kunst og kultur. Hovedoppgaven for nettverkene bør være å styrke, koordinere og videreformidle kompetansen i eksisterende miljøer og å nyttiggjøre seg kompetansetiltak og nettverksbygging hos samarbeidsparter slik at Den norske kirke styrkes som en attraktiv og profesjonell aktør innen norsk kulturliv.

13. Kirken og kulturpolitikken

I dokumentets kapittel 1.2 *Kulturpolitiske dokumenter for kulturfeltet i Norge på 2000-tallet* er det redegjort for ulike Stortingsmeldinger, kulturløftet med kulturlov, forskningsarbeid på kulturfeltet og allianser som er etablert. Det er også opplyst om at sittende regjering har igangsatt arbeidet med en ny kulturmelding. Med andre ord: kulturpolitikken er i endring og vil påvirke Den norske kirke som aktør på lik linje med kulturlivet for øvrig.

Selv om Den norske kirke og andre tros- og livssynssamfunn tas med i kulturutredninger, forskningsarbeid av ulik slag og tiltak, har dette ikke alltid vært tilfelle. DKS er omtalt som et eksempel på det. Saksdokumentet har også redegjort for at regionalisering av kulturpolitikken er en følge av pågående regionreform. Hvordan kulturpolitikken vil være i den nærmeste fremtid, vil den nye kulturmeldingen fra regjeringen gi et svar på. Det man nokså sannsynlig kan regne med er at denne meldingen vil se på *Kulturutredning 2014* med dens hovedformål: tid for lokalt kulturløft.

Det har effekt for kirkens kultursatsing at de som arbeider i feltet er tett på lokal kulturpolitikk. Agder og Telemark bispedømmes strategi for sin kultursatsing med henvendelse til politikere og potensielle samarbeidsparter med informasjon om at det var tilsatt kulturrådgiver på kontoret, medførte blant annet at menigheter utarbeidet en kulturplan i samarbeid med kommunen. Bispedømmekontoret har også vært invitert med i regionale komiteer ved større jubileer (se tekstboks 1.1. *Kulturrådgiverstillinger – ikke sentre*). Møre bispedømme påpeker at det for dem har vært en døråpner innen DKS-arbeidet

å kunne vise til St. meld. nr. 8 (2007-2008) *Kulturell skolesekk for framtida (se tekstboks samme avsnitt)* i deres møter med fylkeskommunen ved formidlingsleder for DKS.

At kultur-Norge har fått lese om kirken som en sentral aktør i oppbyggingen av Norge som kulturnasjon fra 1800-tallet av i *Kulturutredning 2014*, er også av betydning i kirkens dialog med kulturlivet. At kirken også i dag er en betydelig aktør som utgjør en forskjell for det lokale kulturliv, kommer frem i rapporter som PROBA-rapporten om kulturaktiviteter og kulturarenaer i norske kommuner. En slik likebehandling i kulturlivet gjør Den norske kirke til en likeverdig og naturlig samarbeidspart og skaper flere møtepunkter mellom kirke og kultur.

Kulturloven er en grunnleggende lov å ha kjennskap til. Dens vektlegging av at det skal legges til rette for et bredt spekter av kulturvirksomhet, kan være en avgjørende faktor – ved ellers like støtteverdig prosjekt - ved tildeling av midler til prosjekt hvis det ikke er tildelt noe midler til kirkelig virksomhet ellers i søknadsbunken. Loven påpeker at kultur er et offentlig ansvarsområde på lik linje med andre lovpålagte oppgaver. Dette skal trykke kulturaktørene slik at de får forutsigbare utviklingskår. *Kulturutredning 2014* påpekte i denne sammenheng at kirkemusikerne flere steder i landet er den eneste profesjonelle kunstneren i kommunen og derfor vil være sentral i samhandlingen mellom kirkelig og annen kulturutøvelse.

Det er uvisst hva som blir resultatet av både regionreform og en eventuell regionalisering av kulturpolitikken. *PROBA*-rapporten ga, som det er redegjort for i dokumentet, ikke grunnlag for å komme med en entydig anbefaling. Dette betyr ikke at ikke noe vil skje. Bli resultatet at flere kulturmidler skal deles ut regionalt, er det viktig for kirken å være forberedt. Da er det klokt å være tett på prosesser som likevel skjer i kultur-Norge, også for Den norske kirke. Norsk kulturforum med dets samarbeid med KS, er da en aktør med et viktig nettverk å være koblet på for kirken da kommunereformen er ett av flere punkter de følger nøye. Her blir fellestrådene og kirkevergene viktige aktører som kirkens kulturambassadører.

Deler av kulturlivet går for tiden sammen i allianser for å styrke sin sak overfor politiske myndigheter lokalt, regionalt og nasjonalt. Dette er en villet politikk også fra offentlige myndigheter. *Koralliansen* og *Kulturalliansen* er to aktører Den norske kirke bør ha god kontakt med fremover, både i kraft av seg selv og gjennom ulike samarbeidsparter i barne- og ungdomsorganisasjonene som er medlemmer der.

På dette feltet er det mye nytt å forholde seg til, også i fremtiden. Kirkerådet og KA bør derfor være i dialog slik at Den norske kirke er involvert og informert om den fremtidige kulturpolitikken og kan handle raskt og adekvat hvis det skjer endringer på alle nivåer i kirken. Kirkevergene kan her bli viktige nøkkelpersoner mellom kirke og kommune lokalt.

Forslag til vedtak: Kirken og kulturpolitikken

Kirkemøtet ber Kirkerådet om å påse at Den norske kirke, som aktør på kulturfeltet, blir ivare tatt på alle nivåer i kulturpolitiske prosesser og virkemiddelbruk.

14. Utdanningsentre/institusjoner

Kirkemøtet ser med glede på at de kirkelige utdanningsentrene/institusjoner o.a. i større grad enn tidligere har utviklet programmer og forskningsprosjekt om kultur, teologi og kirke. Dette er viktige bidrag til den teologiske refleksjonen som vedtak 3 i KM 07/05 pekte på i *Kunsten å være kirke*. Kirkemøtet påpekte også viktigheten av at samisk kultur og teologi ble inkludert i dette arbeidet, og at man måtte samarbeide med andre kirker med et klart økumenisk og internasjonalt perspektiv.

Forslag til vedtak: Utdanningsentre/institusjoner

Kirkemøtet oppfordrer utdanningsinstitusjonene til å legge inn kulturkompetanse i sine utdanningsprogrammer for de kirkelige utdanningsgruppene både i grunn- og etterutdanningstilbudet. Kirkerådet bes følge opp dette arbeidet i kompetansekrav til de vigslede stillingene.

15. Pilegrimsarbeid

Pilegrimsarbeidet i Den norske kirke er godt etablert og viser stor evne til kreativitet i utvikling av kulturprosjektet knyttet til denne aktiviteten. Det er utviklet tiltak rettet mot alle aldersgrupper. Kirkebygget med dens utsmykning er utgangspunktet for formidling av kirkekunst og teologi til de besøkende, enten av en vert eller i form av en liten brosjyre om kirken.

Det er påpekt i dokumentet kap. 2.2 *Kirken som aktør*, avsnitt *Pilegrimsarbeid* at pilegrimene litt for ofte møter stengte kirker/kapell på sine vandringer. Årsaken til dette er minst todelte: man er usikker på hvordan man kan holde kirken åpen på en sikker måte, og man har ikke menneskelige ressurser til å holde vakt/være tilgjengelig for å åpne kirken/kapellet. Her kan det være en løsning at flere menigheter samarbeider i et fellesrådsområde, men også at man f.eks. lager en opptrappingsplan om hvordan man kan få økt åpningstid i flere kirker/kapeller.

KM 07/05 oppfordret landets menigheter til å arbeide frem prosjekter i DKS som kan oppfylle kirkens intensjon om å være en kulturbærer. Pilegrimsarbeid er et viktig kultur møtepunkt og kulturminnearbeid. DKS-tiltaket i Bærum for 6. klassinger som har vært i drift i 20 år, er et eksempel på hvordan man kan lage lokale, korte vandringer, se kap. 2.2 *Kunst og kultur for barn og unge*, underpunkt *Den kulturelle skolesekken*.

Forslag til vedtak: *Pilegrimsarbeid*

Kirkemøtet oppfordrer menighetene til å samarbeide med andre menigheter og aktører om pilegrimsarbeid og åpne kirker, særlig langs pilegrimsledene.

Økonomiske/administrative konsekvenser

Fremlagte vedtak medfører kun administrativ oppfølging og gjennomføring av tiltak lokalt og regionalt.